

โครงการภาพพิมพ์ไม้ชุดทัศนียภาพ ๙ วัดสำคัญแห่งนครเชียงใหม่
Project for Series of Chiang Mai's 9 Main Temples Landscape
by Woodblock Printmaking

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธงชัย ยุคันตพรพงษ์
สาขาวิชาศิลปะภาพพิมพ์ ภาควิชาทัศนศิลป์
คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

16 ธันวาคม 2558

สัญญาเลขที่ RDG57H0009

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการภาพพิมพ์ไม้ชุดทัศนียภาพ ๙ วัดสำคัญแห่งนครเชียงใหม่
Project for Series of Chiang Mai's 9 Main Temples Landscape
by Woodblock Printmaking

ผู้วิจัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธงชัย ยุคันตพรพงษ์
สังกัดสาขาวิชาภาพพิมพ์ ภาควิชาทัศนศิลป์
คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

โครงการภาพพิมพ์ไม้ชุดทัศนียภาพ ๙ วัดสำคัญแห่งนครเชียงใหม่
สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย วช.-สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุป

การสร้างสรรคงานศิลป์ “โครงการภาพพิมพ์ไม้ชุดทัศนียภาพ 9 วัดสำคัญแห่งนครเชียงใหม่” ได้ทำการศึกษาและทดลองทำภาพพิมพ์ขึ้นตามสมมติฐานและข้อกำหนดของการวิจัย ภายใต้กระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างศิลปินผู้วาดภาพต้นแบบ และกลุ่มช่างผู้เชี่ยวชาญในการทำภาพพิมพ์ไม้ ซึ่งได้แนวคิดมาจากกรรมวิธีการทำภาพพิมพ์ตามแบบแผนโบราณของญี่ปุ่น โดยได้กำหนดเนื้อหาและการแสดงออกทางศิลปะในรูปแบบทางวัฒนธรรมไทย ด้วยการเลือกใช้ทัศนียภาพของวัดสำคัญ 9 แห่งในจังหวัดเชียงใหม่เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน

การแสดงออกทางศิลปะด้วยกรรมวิธีทางภาพพิมพ์โดยมากจะมี “เทคนิค” เป็นตัวช่วยในการพัฒนารูปแบบและแนวความคิดผลงานให้กับศิลปิน กอปรกับอุปนิสัยที่มักใส่ใจกับรายละเอียดในทุกๆ ขั้นตอนของเทคนิคการพิมพ์ ทำให้ศิลปินด้านภาพพิมพ์โดยมากจะมีความมุ่งมั่นในการถ่ายทอดผลงาน ให้มีความสมบูรณ์แบบทางเทคนิคในฐานะ “ช่างพิมพ์” มากกว่าการเป็น “ศิลปินภาพพิมพ์” การทำงานวิจัยสร้างสรรค์ศิลปะในโครงการจึงเป็นการระดมยอฝีมือด้านงานศิลปะภาพพิมพ์ไม้ ให้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมสร้างสรรค์ผลงานกับศิลปินด้านจิตรกรรม

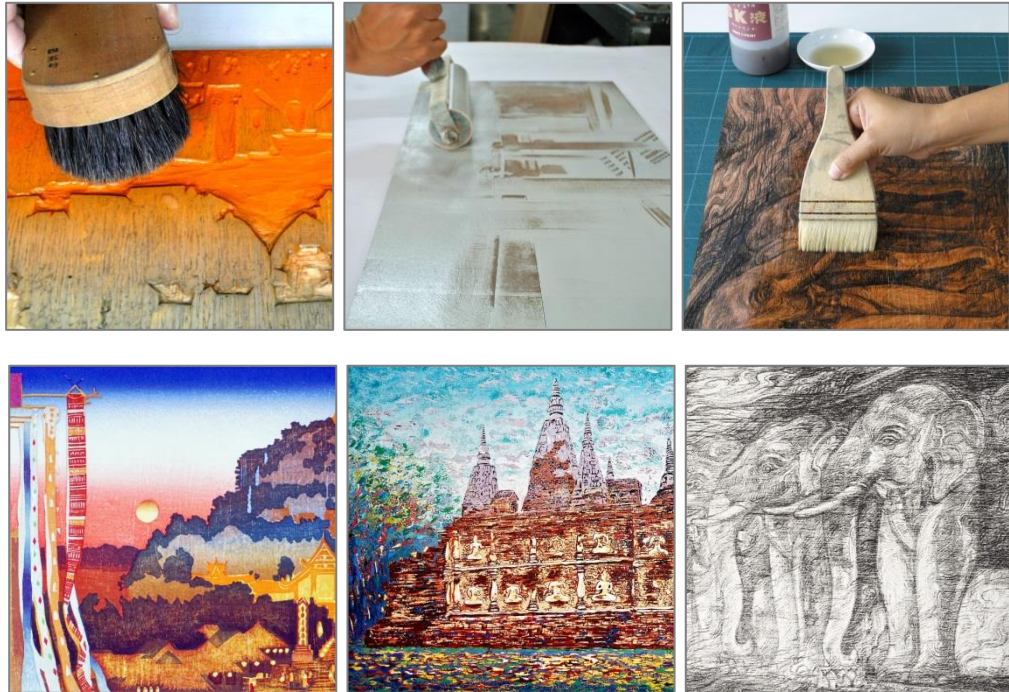
โดยทั่วไปการทำงานภาพพิมพ์แบบร่วมสมัย ศิลปินจะทำงานด้วยตัวเองเพียงลำพังในทุกๆ ขั้นตอน ตั้งแต่คิดออกแบบภาพร่าง สร้างแม่พิมพ์ต้นแบบ จนกระทั่งพิมพ์ให้สำเร็จออกมาเป็นผลงาน ดังนั้นการต้องร่วมงานกับผู้เชี่ยวชาญหลายฝ่าย อาทิ ศิลปินด้านจิตรกรรม ศิลปินภาพพิมพ์ ผู้เชี่ยวชาญการแกะสลักแม่พิมพ์ไม้ การถ่ายภาพ และการปรับภาพด้วยโปรแกรมจากคอมพิวเตอร์ รวมทั้งสิ้นมีจำนวนมากกว่า 20 คน เพื่อร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์ให้ได้จำนวนครบทั้ง 9 วัด ด้วยระยะเวลาและงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด เป็นภาระงานที่หนักหน่วงในการบริหารจัดการ ซึ่งต้องใช้ความพยายามในการเรียนรู้และทำความเข้าใจ ประนีประนอมกับข้อผิดพลาดและข้อจำกัดในการทำงานของแต่ละฝ่าย จึงเป็นเรื่องยากที่จะดำเนินงานโครงการให้เสร็จทันตามเงื่อนไขของการวิจัยที่กำหนดไว้ภายในระยะเวลา 1 ปี

การจัดเตรียมวัสดุและอุปกรณ์รวมถึงพื้นที่การทำงานในโครงการ ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญ การลงมือปฏิบัติงานถอดแบบผลงานจิตรกรรมให้เป็นภาพพิมพ์ไม้ เป็นงานใหม่ที่ยังไม่เคยมีการทำอย่างเป็นระบบมาก่อน การจัดหาวัสดุและอุปกรณ์หลักบางอย่าง เช่นแม่พิมพ์ไม้ สี และกระดาษพิมพ์ เบื้องต้นได้มีการทดลองใช้ของที่มีจำหน่ายอยู่ในท้องถิ่น แต่ผลลัพธ์ที่ได้ยังไม่มีคุณภาพ และเหมาะสมกับเทคนิคเฉพาะในการพิมพ์แบบสีน้ำ จึงจำเป็นต้องสั่งซื้อวัสดุดังกล่าวมาจากประเทศญี่ปุ่น ทำให้ต้องเสียเวลาในการติดต่อและการจัดส่งเป็นอย่างมาก

การดำเนินงานในส่วนภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ จะมีความแตกต่างจากเทคนิคพิมพ์ไม้ทั่วไป ด้วยภาพต้นแบบผลงานของศิลปินทั้งสองท่านคือ ศาสตราจารย์เกียรติคุณพิชญ์ ศุภนิมิตร (ภาพวัดต้นเกว่น) และผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรสิทธิ์ เสาวคง (ภาพวัดเจดีย์หลวง) เต็มไปด้วยรายละเอียดและมีการใช้สีส้มมากมาย รวมถึงมีรูปแบบผลงานที่คล้ายคลึงกับภาพพิมพ์ของญี่ปุ่นที่ใช้สีน้ำในการพิมพ์ ดังนั้นขั้นตอนในการทำงานจึงต้องใช้ความพิถีพิถันในการแกะสลักแม่พิมพ์ไม้ รวมถึงการพิมพ์สอตสีที่ต้องมีความประณีตในทุกๆ ขั้นตอน โดยทีมงานต้องใช้เวลาดังแต่เริ่มต้นจนกระทั่งผลงานเสร็จสมบูรณ์นานกว่า 6 เดือน อย่างไรก็ตามคุณูปการจากการทำงานนั้น ได้เรียนรู้และค้นพบถึงเสน่ห์ของศิลปะภาพพิมพ์ไม้แบบใช้สีน้ำ รวมถึงเทคนิคและรูปแบบเฉพาะที่มีความแตกต่างไปจากการพิมพ์แบบใช้หมึกพิมพ์น้ำมัน เช่นการพิมพ์แบบสีน้ำจะแสดงความกลมกลืนในลำดับชั้นอ่อนแก่ของสี ที่มีความโปร่งบางใสสะอาด ต่างจากแบบพิมพ์ด้วยหมึกน้ำมันที่ให้สีหนักแน่นทึบตัน

ในส่วนที่ศิลปินภาพพิมพ์วัยหนุ่มสาวได้มีโอกาสร่วมงานกับศิลปินอาวุโสหลายท่าน อาทิเช่น อาจารย์พิชัย นิรันดร์ ซึ่งได้สร้างสรรค์ผลงานภาพต้นแบบของวัดโพธารามมหาวิทยาลัย ให้กับศิลปินภาพพิมพ์ไม้รุ่นใหม่ได้มีโอกาสได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ในการทำงาน เพื่อถ่ายทอดผลงานต้นแบบนั้นให้เป็นงานภาพพิมพ์ ทั้งนี้การดำเนินงานอาจไม่สามารถถ่ายทอดสุนทรียภาพจากผลงานต้นแบบได้ทั้งหมด ซึ่งเมื่อกระบวนการทำงานเสร็จสิ้นจนได้เป็นผลงานภาพพิมพ์แล้ว จะต้องผ่านการพิจารณาจากศิลปินที่ทำภาพต้นแบบ เพื่อทำการปรับแก้ไขจนได้ผลเป็นที่ยอมรับจากศิลปิน จึงจะมีการลงนามเซ็นรับรองกำกับจำนวนพิมพ์ ในผลงานภาพพิมพ์ที่ได้แต่ละชิ้นตามมาตรฐานการทำภาพพิมพ์สากล

โครงการสร้างสรรค์งานศิลป์นี้เป็นครั้งแรกของการทำภาพพิมพ์ไม้ ตามระบบแบบแผนเพื่อให้ได้ผลงานตรงตามต้นแบบจากศิลปินเป็นจำนวน 25 ภาพ โดยมีเรื่องราวที่ถูกกำหนดไว้เป็นแนวเรื่องเดียวกันคือ ภูมิทัศน์จากวัดสำคัญ 9 แห่งในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเชิดชูมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ผลงานภาพพิมพ์ไม้ที่ได้ทั้งหมดนั้น เป็นการทดลองทำงานแบบลองผิดลองถูกมากไปน้อยไป เรียนรู้แก้ไขปัญหา เพื่อหาจุดสมดุลและความพอดี ด้วยประสบการณ์ของศิลปินแต่ละท่าน ทั้งนี้ผลงานส่วนหนึ่งแม้จะเกิดข้อผิดพลาดทางเทคนิค ไม่สามารถทำการพิมพ์ได้ตามที่คาดหวังไว้ แต่สัมผัสถึงผลทางสุนทรียที่ได้จากผลงานส่วนใหญ่ นับเป็นการค้นพบแนวทางการทำศิลปะภาพพิมพ์ ที่ให้ความงามเฉพาะพิเศษผ่านการชื่นชม ซึ่งให้ความงามที่แตกต่างกันไปในแต่ละเทคนิคของการทำภาพพิมพ์ไม้ เช่นการพิมพ์แบบหมึกพิมพ์น้ำมันที่ให้สีซ้อนทับทึบสร้างน้ำหนักแสงเงาที่หนักแน่น ต่างจากการพิมพ์แบบใช้สีน้ำที่ให้สีสดใสโปร่งบาง ขณะที่การพิมพ์แบบลิโกราฟบนไม้ให้รูปแบบผลงานที่มีเสน่ห์ของรอยดินสออ่อนแก่ ผสมผสานกับลวดลายจากเนื้อไม้ตามธรรมชาติบนแม่พิมพ์ ซึ่งผลทางสุนทรียภาพดังกล่าวคือเสน่ห์ในงานภาพพิมพ์ไม้ ที่ไม่มีอยู่ในงานศิลปะแขนงอื่น

ภาพประกอบที่ 62 แม่พิมพ์ไม้ทั้ง 3 เทคนิคคือ การพิมพ์แบบสีน้ำ สีน้ำมัน และแบบลิโทกราฟ

ปรมาจารย์แห่งงานศิลปะภาพพิมพ์ไม้ “อุคิโย-เอะ” นาม “คะสึชิกะ โอะซุไซ” ได้กล่าวไว้ว่า “ฉันหลงใหลกับการวาดรูปมาตั้งแต่อายุ 6 ขวบ แต่ภาพจำนวนมากที่ได้ทำมานั้นไม่มีคุณค่าอะไรเลย จนเมื่ออายุได้ 80 ปี และจะทำให้ผลงานมีความก้าวหน้าได้บ้างก็เมื่ออายุ 90 ปี ภาพผลงานจะบรรลुถึงความหมายของสิ่งต่างๆเมื่ออายุ 100 ปี จนกระทั่งเมื่อฉันอายุ 110 ปี ผลงานจะสำแดงพลังอันยิ่งใหญ่ ทุกจุดและเส้นสีจะมีชีวิตอย่างแท้จริง”

เป็นความจริงอย่างแน่นอนว่าผลสำเร็จใน “โครงการภาพพิมพ์ไม้ชุดทัศนียภาพ 9 วัดสำคัญแห่งนครเชียงใหม่” เป็นเพียงการเริ่มต้นที่ไม่อาจทัดเทียมได้เลยกับผลงานที่ยิ่งใหญ่เป็นอมตะของ “โอะซุไซ” แต่ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงานของศิลปินทุกท่าน จึงคาดหวังว่าสัมฤทธิ์ผลของโครงการจะส่งต่อแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์แก่ศิลปินภาพพิมพ์ไม้รุ่นใหม่ เพื่อให้ทุกจุดและเส้นสีของผลงานมีชีวิตขึ้นอย่างแท้จริงได้ในวันข้างหน้า

สัญญาเลขที่ : RDG57H0009
ชื่อโครงการวิจัย : โครงการภาพพิมพ์ไม้ชุดทัศนียภาพ ๙ วัดสำคัญแห่งนครเชียงใหม่
ชื่อผู้วิจัย : ผู้ช่วยศาสตราจารย์อังชัย ยุคันตพรพงษ์
เดือน ปี ที่วิจัยเสร็จ : ธันวาคม 2558

บทคัดย่อ

งานศิลปะภาพพิมพ์ไม้กับพระพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์โยงใยกันมาแต่อดีตกาล งานวิจัยเรื่อง “โครงการภาพพิมพ์ไม้ชุดทัศนียภาพ ๙ วัดสำคัญแห่งนครเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนาวิชาการทำศิลปะภาพพิมพ์ไม้ สู่การสร้างสรรค์ผลงานเพื่อบันทึกคุณค่าทางสุนทรีย์จากศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของวัดสำคัญ 9 แห่งในจังหวัดเชียงใหม่ ที่สะท้อนถึงความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาของชาวไทย

รายงานวิจัยฉบับนี้คือการศึกษาประวัติและความสำคัญของศิลปะภาพพิมพ์ไม้ ภาพพิมพ์ไม้แบบญี่ปุ่น ตลอดจนศึกษาวิธีการและขั้นตอนต่างๆ ในการทำภาพพิมพ์ไม้ 3 เทคนิคการพิมพ์ได้แก่ การพิมพ์แบบใช้สีน้ำมัน การพิมพ์แบบใช้สีน้ำ และการพิมพ์แบบลิโธกราฟบนไม้ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์ไม้จากทั้ง 3 แบบแผนการพิมพ์ โดยมีแนวทางการสร้างสรรค์จากความสวยงามทางภูมิทัศน์ของวัด 9 แห่งสำคัญในเชียงใหม่ ด้วยกระบวนการผลิตที่เกิดจากการประสานร่วมงานกันของศิลปินผู้สร้างสรรค์ภาพต้นแบบกับยอดฝีมือด้านศิลปะภาพพิมพ์ไม้ เพื่อส่งเสริมให้ศิลปะภาพพิมพ์ไม้เป็นที่รู้จักแพร่หลายยิ่งขึ้น ฐานะสื่อทางศิลปะที่มีความหลากหลายด้านกรรมวิธีและรูปแบบการแสดงออก และยังเป็นแนวทางนำศิลปะภาพพิมพ์ไม้มาพัฒนา เพื่อการผลิตให้เป็นสินค้าทางหัตถกรรมที่แสดงถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

Project No. : RDG57H0009
Project Title : Project for Series of Chiang Mai's 9 Main Temples Landscape by Woodblock Printmaking.
Name : Asst. Prof. Thongchai Yukantapornpong
Year : December 2015

Abstract

The objective of “Project for Series of Chiang Mai's 9 Main Temples Landscape by Woodblock Printmaking” is to study and develop wood printing knowledge in order to create art works that record aesthetic values of the arts and architecture of 9 important temples in Chiang Mai that reflect Thai people's beliefs of and the faith towards Buddhism.

This research report is the study of the history and the importance of wood printing art and Japanese woodblock prints, as well as the study of the process and various steps of 3 wood printing styles, namely oil-based printing, water-based printing, and lithograph on wood printing. The purpose of the study is to create art works using the 3 wood printing processes based on the beautiful landscape of 9 temples in Chiang Mai. The working process is the cooperation between the artists of the original works and renowned wood printing artists so that wood printing becomes more well-known as an artistic tool equipped with diverse methods and expressive forms. In addition, it is hoped that with this research wood printing could be developed for mass manufacturing to generate handicrafts that speak about local culture and wisdom.

คำนำ

การพัฒนาเมืองเชียงใหม่อย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ได้เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิทัศน์ของเมืองด้วยสิ่งปลูกสร้างของตึกและอาคารสูง ที่นับวันจะทวีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ภาพการณดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะวัดและสถาปัตยกรรมสำคัญหลายแห่งในเขตชุมชนเมือง ถูกรื้อถอนและบดบังด้วยอาคารสูงและป้ายโฆษณาขนาดใหญ่ ทำให้สูญเสียมุมมองด้านทัศนียภาพดั้งเดิมที่งดงามไปอย่างน่าเสียดาย เป็นการทำลายภาพลักษณ์และจิตวิญญาณเมืองโบราณของเชียงใหม่ไปด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์

โครงการภาพพิมพ์ไม้ชุดทัศนียภาพ 9 วัดสำคัญแห่งนครเชียงใหม่ มีความมุ่งหมายในการกระตุ้นเตือนให้สังคมหันมาตระหนักถึงคุณค่าความงามทางภูมิสถาปัตยกรรมของวัดในเขตเมืองเก่า ด้วยกิจกรรมการเชิญชวนศิลปินด้านทัศนศิลป์ในท้องถิ่น ร่วมกันสร้างสรรค์ภาพวาดเชิงทัศนียภาพของวัดสำคัญจำนวน 9 แห่ง ผลงานที่ได้จะเป็นต้นแบบเพื่อผลิตขึ้นใหม่ให้เป็นงานศิลปะภาพพิมพ์ไม้ และนำมาจัดแสดงนิทรรศการเผยแพร่ออกสู่สาธารณชนในวงกว้าง เพื่อปลูกจิตสำนึกการรับรู้และเข้าถึงคุณค่าทางศิลปะ ที่สะท้อนความงามทางสถาปัตยกรรมของวัดและพระธาตุสำคัญทั้ง๙แห่งของเชียงใหม่ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมล้ำค่าของท้องถิ่น ที่อนุชนพึงตระหนักรู้และช่วยกันผดุงรักษาไว้ให้คงอยู่สืบไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธงชัย ยุคันตพรพงษ์

11 ธันวาคม 2558

กิตติกรรมประกาศ

โครงการสร้างสรรค์งานศิลป์ “ภาพพิมพ์ไม้ชุดทัศนียภาพ ๙ วัดสำคัญแห่งนครเชียงใหม่”
สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากหน่วยงานและบุคคลดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) อนุมัติทุนอุดหนุนการวิจัย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อนุมัติทุนการจัดนิทรรศการเผยแพร่ผลงาน

คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ศิลปินที่เข้าร่วมในโครงการฯ

นักศึกษาและบุคลากรในหน่วยงานต่างๆ ของคณะวิจิตรศิลป์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
คำนำ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ-ฉ
สารบัญภาพ	ช-ฅ
บทที่ 1 บทนำ	1
- ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
- วัตถุประสงค์	4
- ขอบเขตของการวิจัย	4
- ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	9
- กรอบแนวความคิดของการวิจัย	10
บทที่ 2 ภาพพิมพ์ไม้	11
- ประวัติของภาพพิมพ์ไม้	11
- ภาพพิมพ์ไม้แบบญี่ปุ่น	13
- การพิมพ์แบบแม่พิมพ์ผิวนูน	15
- วัสดุแม่พิมพ์ไม้	17
บทที่ 3 ภาพพิมพ์ไม้แบบญี่ปุ่น	18
- กระดาษพิมพ์	20
- แม่พิมพ์ไม้	21
- เครื่องมือแกะไม้	22
- อุปกรณ์ลูกประคบบะเรง	23
- สีน้ำ	24
- แปรงและพู่กัน	25

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 การทำภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ	27
- ขั้นตอนการเตรียมกระดาษพิมพ์	27
- ขั้นตอนการพิมพ์	31
- กาวแป้งเปียก	37
- แผ่นยางกันลื่น	38
- อุปกรณ์ประกอบ	39
บทที่ 5 การทำภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำมัน	41
- การพิมพ์ไม้แบบสีน้ำมัน ขาว-ดำ	41
- การพิมพ์ไม้แบบสีน้ำมันหลายสีด้วยแม่พิมพ์เดียว	45
บทที่ 6 การทำภาพพิมพ์ไม้แบบลิโกราฟ	47
- ภาพพิมพ์แบบลิโกราฟ	47
- ภาพพิมพ์ไม้แบบลิโกราฟ	48
- การทำภาพพิมพ์ไม้แบบลิโกราฟ	49
บทที่ 7 วัดสำคัญในจังหวัดเชียงใหม่	54
- วัดสำคัญ ๙ แห่งในจังหวัดเชียงใหม่	56
บทที่ 8 การดำเนินงานสร้างสรรค์ภาพพิมพ์ไม้	67
- การสร้างสรรค์ผลงานด้วยเทคนิคแม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำ	67
- การสร้างสรรค์ผลงานด้วยเทคนิคแม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำมัน	80
- การสร้างสรรค์ผลงานด้วยเทคนิคแม่พิมพ์ไม้แบบลิโกราฟ	85
บทที่ 9 ผลงานภาพพิมพ์ไม้ชุดทัศนียภาพ ๙ วัดสำคัญแห่งนครเชียงใหม่	86
บทสรุป	109
บรรณานุกรม	112

สารบัญภาพ

ภาพ		หน้า
1	ภาพพิมพ์ไม้ “วัชรสูตร” (Diamond sutra) 29.4 ซม. ค.ศ. 868, พิพิธภัณฑ์แห่งชาติกรุงลอนดอน Akira Kurosaki (2536, 9)	11
2	ภาพผลงานภาพพิมพ์ไม้ ศิลปิน “อัลเบรชท์ ดือเรอร์” (Albrecht Durer) ขนาด 12.7x9.8 cm. ค.ศ.1510 Akira Kurosaki (2536, 9)	12
3	ศิลปิน “คัตสึชิกะ ฮากุไซ” ชื่อภาพ “ภายใต้คลื่นยักษ์ที่คานางาวา” จากชุดภาพ 36 ภูมิทัศน์ของภูเขาฟูจิ 26.4 X 38 ซม. ค.ศ. 1830 Akira Kurosaki (2536, 15)	14
4	ศิลปิน “อันโด ฮิโรชิเงะ” ชื่อภาพ “โซโนะ” (ชื่อสถานที่) จากชุดภาพ 53 ด้านบนเส้นทางโทโคโด 24.3 X 37.4 ซม. ค.ศ. 1833 Akira Kurosaki (2536, 15)	14
5	แสดงกระบวนการหลัก 4 ประการ ของวิธีการทำศิลปะภาพพิมพ์	15
6	ภาพแสดงการพิมพ์แบบ “แม่พิมพ์ผิวเรียบ” (Relief Process)	16
7	แสดงภาพแม่พิมพ์ไม้ชนิดต่างๆ	17
8	วัสดุและอุปกรณ์ชนิดต่างๆที่ใช้ในการทำภาพพิมพ์แม่พิมพ์ไม้ของญี่ปุ่น	19
9	ภาพการทำกระดาษญี่ปุ่น Akira Kurosaki (2536, 58)	20
10	ขั้นตอนการแปรรูปไม้สน “ชินะ” เพื่อทำแผ่นไม้อัดสำเร็จรูป Akira Kurosaki (2536, 52)	21
11	เครื่องมือแกะไม้และชนิดของลักษณะการใช้งาน Akira Kurosaki (2536, 21)	22
12	แสดงภาพรายละเอียดภายในของอุปกรณ์ลูกประคบบะเรง และบะเรงที่ทำด้วยพลาสติก	23
13	แสดงภาพขั้นตอนการผลิตสีสำหรับงานภาพพิมพ์ญี่ปุ่น Akira Kurosaki (2536, 54)	24
14	แสดงภาพแปรงและฟูกันชนิดและขนาดต่างๆ Akira Kurosaki (2536, 28)	25
15	แสดงภาพหนังปลาฉลามสำหรับใช้ฝนขนแปรง Akira Kurosaki (2536, 78)	25
16	การบรรยายแนะนำประวัติและเทคนิคของศิลปะภาพพิมพ์ไม้แบบญี่ปุ่น	26
17	แสดงภาพขั้นตอนการเตรียมขึ้นกระดาษก่อนทำการพิมพ์	30
18	ขั้นตอนในการพิมพ์แบบสีน้ำ	35

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ		หน้า
19	การใช้แปรงหรืออุปกรณ์ประคบภูมิพีให้ครอบคลุมทั่วพื้นที่ของแม่พิมพ์	36
20	การแบ่งเปียกแบบต่างๆที่หาได้จากร้านค้าทั่วไป	37
21	แสดงภาพการใช้แผ่นยางกันลื่นขณะทำการพิมพ์	38
22	แสดงภาพภายในของอุปกรณ์พิมพ์บะเรง และแปรงพลาสติกที่ใช้ทดแทน	39
23	ผลทดสอบการพิมพ์โดยอุปกรณ์ลูกประคบบะเรง (ภาพขวามือ) และการพิมพ์โดยใช้แปรงพลาสติก (ภาพซ้ายมือ)	40
24	การเตรียมแม่พิมพ์ไม้สำหรับเขียนภาพร่างลงบนแม่พิมพ์	41
25	การเขียนภาพร่างและการแกะแม่พิมพ์	42
26	การเตรียมวัสดุและอุปกรณ์การพิมพ์	43
27	การกลิ้งลงหมึกบนแม่พิมพ์	43
28	การวางกระดาษบนฉากก้ำกับและการกดพิมพ์ด้วยลูกประคบ	44
29	การพิมพ์พื้นสีเหลืองในครั้งที่ 1 และพิมพ์ทับซ้อนด้วยสีส้มในครั้งที่ 2	45
30	การพิมพ์ทับซ้อนสีเขียวในครั้งที่ 3 สีแดงในครั้งที่ 4 และสีม่วงในครั้งที่ 5	46
31	ภาพแสดงการพิมพ์แบบ “แม่พิมพ์ผิวระนาบ” (Planography process)	47
32	ภาพแสดงการพิมพ์แบบ “แม่พิมพ์ผิวขรุขระ” (Relief Process)	48
33	การเตรียมแม่พิมพ์ไม้อัด	49
34	การเตรียมน้ำยา “เคซิน” สำหรับเคลือบแม่พิมพ์	50
35	การเขียนและเคลือบแม่พิมพ์ด้วยกาวยาง	51
36	การเตรียมขึ้นกระดาษสำหรับภาพพิมพ์ไม้แบบลิโทกราฟี	52
37	การเตรียมอุปกรณ์และการพิมพ์ภาพพิมพ์ไม้แบบลิโทกราฟี	53
38	ภาพแสดงหน้าเพจสังคมออนไลน์ “เฟซบุ๊ก” ในโครงการฯ	55
39	ศิลปินที่เข้าร่วมในโครงการเก็บข้อมูลภาพถ่ายและวาดภาพร่างจากวัดทั้ง 9 แห่งในเชียงใหม่	66
40	แสดงการโก่งตัวโค้งงอของแม่พิมพ์ไม้อัด เป็นอุปสรรคในการวางกระดาษพิมพ์	68
41	การบรรยายและสาธิตภาพพิมพ์แบบญี่ปุ่น	69
42	การบรรยายและสาธิตภาพพิมพ์แบบญี่ปุ่น	70
43	การบรรยายและสาธิตภาพพิมพ์แบบญี่ปุ่น	71

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ		หน้า
44	ขั้นตอนในการทำอุปกรณ์ลูกประคบพิมพ์ “บะเรง”	72
45	ภาพลายเส้นและจิตรกรรมต้นแบบ ศิลปิน ผศ. สุรสิทธิ์ เสาวคง	73
46	การทดสอบพิมพ์ภาพลายเส้นด้วยแม่พิมพ์จากเครื่องเลเซอร์	74
47	การสร้างแม่พิมพ์ลายเส้นด้วยเครื่องตัดเลเซอร์	74
48	แม่พิมพ์ภาพลายเส้นที่ทำด้วยเครื่องตัดเลเซอร์	75
49	ศึกษาข้อมูลรายละเอียดเพิ่มเติมจากมุมมองในสถานที่จริง	76
50	ขั้นตอนต่างๆในกรรมวิธีการทำภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ	77
51	แม่พิมพ์ลายเส้นหลักและแม่พิมพ์สอดสี ผลงาน "เวียนเทียนวันพระใหญ่ ที่วัดตันเกว่น" ศิลปิน ศาสตราจารย์เกียรติคุณ พิชณ สุกนิมิต	78
52	ผลงานก่อนและหลังจากพิมพ์ลายเส้นหลัก "เวียนเทียนวันพระใหญ่ ที่วัดตันเกว่น" ศิลปิน ศาสตราจารย์เกียรติคุณ พิชณ สุกนิมิต	79
53	"หอไตรวัดพระสิงห์" ศิลปิน จักรี คงแก้ว	80
54	"คืนเดือนเพ็ญ" ศิลปิน เทพพงษ์ หงส์ศรีเมือง	80
55	"วัดพันเตา" ต้นแบบภาพถ่าย ธงชัย ยุคันตพรพงษ์ พิมพ์ผลงาน ธีรวุฒิ คำอ่อน	81
56	"วัดเจดีย์เจ็ดยอด" ผลงานจิตรกรรม พัดพงษ์ ทองเกลี้ยง	82
57	การทำงานถ่ายทอดผลงานจากจิตรกรรมให้เป็นภาพพิมพ์ไม้	82
58	แสดงขั้นตอนการพิมพ์ซ้อนสีด้วยแม่พิมพ์แผ่นเดียว	83
59	"วัดเจดีย์เจ็ดยอด" ต้นแบบผลงาน พัดพงษ์ ทองเกลี้ยง พิมพ์ผลงาน เทพพงษ์ หงส์ศรีเมือง	83
60	ขั้นตอนในการทำงานแม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำมันของศิลปิน ประวีณ เปียงชมภู	84
61	ขั้นตอนในการทำงานแม่พิมพ์ไม้แบบลิโธกราฟ	85
62	แม่พิมพ์ไม้ทั้ง 3 เทคนิคคือ การพิมพ์แบบสีน้ำ สีน้ำมัน และแบบลิโธกราฟ	111

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

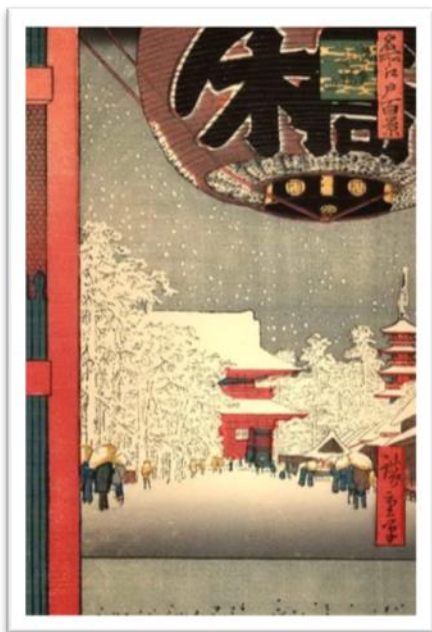
ภาพพิมพ์นับเป็นงานศิลปะแขนงหนึ่งที่ใช้แสดงออกได้ทุกความคิดและอารมณ์ ศิลปินสามารถเลือกเทคนิคการพิมพ์ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ให้เข้ากับทุกแบบอย่างของการแสดงออกทางศิลปะ โดยมีกระบวนการทำเริ่มจากการสร้างรูปภาพทางความคิด แล้วถ่ายทอดผ่านขั้นตอนต่างๆ เช่นการออกแบบสร้างแม่พิมพ์ ด้วยการแกะ ขีดเขียน กัดกรุด จนกระทั่งถึงวิธีการพิมพ์ให้สำเร็จออกมาเป็นภาพผลงาน

การพิมพ์ด้วยแม่พิมพ์ไม้ นับเป็นเทคนิคภาพพิมพ์ชนิดแรกในประวัติศาสตร์ของการพิมพ์ ภาพลงบนกระดาษ ดังปรากฏหลักฐานตำราคำสอนและงานภาพพิมพ์พุทธศิลป์ของจีนในสมัยโบราณ ต่อมาการทำภาพพิมพ์ไม้ก็ได้รับการพัฒนาให้มีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ในงานภาพพิมพ์แบบประเพณีของญี่ปุ่น ด้วยการออกแบบภาพที่ประณีตพิถีพิถัน และความซับซ้อนด้านเทคนิควิธี ทำให้ภาพผลงานมีสีสันที่หลากหลายสวยงาม

เนื้อหาของภาพพิมพ์ไม้ญี่ปุ่นโดยทั่วไปจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณี เรื่องเล่าผสมจินตนาการ และภาพซึ่งเป็นที่นิยมมากคือ ชุดภาพพิมพ์ทิวทัศน์สถานที่สำคัญต่างๆของญี่ปุ่นในสมัยเอโดะ ภาพพิมพ์ดังกล่าวล้วนเป็นบันทึกสำคัญทางประวัติศาสตร์ อันดงามจากอดีตอันยาวไกล ผ่านกาลเวลาจนกลายมาเป็นมรดกล้ำค่าทางวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่น ที่ได้ส่งอิทธิพลทั้งทางรูปแบบและความคิดให้กับโลกศิลปะ ตั้งแต่กลางศตวรรษที่๑๙เป็นต้นมา และยังคงมนต์เสน่ห์ที่เป็นอมตะไม่เสื่อมคลายจวบจนกระทั่งถึงในปัจจุบัน

งานศิลปะภาพพิมพ์ไม้กับพระพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์โยงใยกันมาแต่อดีตกาล จากการค้นพบภาพพิมพ์พระสูตรในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาของจีนสมัยโบราณ ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญของการพิมพ์ด้วยแม่พิมพ์ไม้เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของการพิมพ์ภาพลงบนกระดาษ ต่อมาภาพพิมพ์ไม้ก็ได้รับการพัฒนาเทคนิคการพิมพ์ให้มีรายละเอียดและสีสันมากยิ่งขึ้น ในงานภาพพิมพ์ไม้ของญี่ปุ่นที่เรียกว่า “อุคิโยะ-เอะ” ภาพพิมพ์ไม้อันประณีตงดงามเหล่านั้น ล้วนเกิดขึ้นจากการประสานร่วมมือของศิลปินผู้วาดภาพกับกลุ่มช่างฝีมือผู้ชำนาญในแต่ละแขนงงานทำภาพพิมพ์ไม้

เนื้อหาที่ศิลปินนิยมนำมาใช้ในงานภาพพิมพ์ญี่ปุ่น คือเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศิลปวัฒนธรรม เรื่องเล่าผสมจินตนาการ รวมถึงภาพทิวทัศน์ของสถานที่สำคัญต่างๆ ในจำนวนนั้นมี ภาพของวัดทางพุทธศาสนาอันเป็นที่เคารพสักการะรวมอยู่ด้วย ภาพทิวทัศน์ของวัดดังกล่าวคือบันทึก ความงดงามจากอดีตอันยาวไกล ผ่านกาลเวลาจนกลายมาเป็นมรดกล้ำค่าทางวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่น ที่ยังคงมนต์เสน่ห์เป็นอมตะไม่เสื่อมคลายจวบจนกระทั่งถึงในปัจจุบัน

ชื่อภาพ “ภูผามังกรทองแห่งอาซะกุสะ” (浅草金龍山)

ศิลปิน “อันโด ฮิโรชิเงะ” สกุลช่าง “อุคิโยะ-เอะ” คศ.1856

ชื่อภาพ “หิมะโปรยยามบ่ายที่วัดคิโยมิสึ” (清水寺の暮雪)

ศิลปิน “ฮาสุอิ คะวะเซะ” สกุลช่าง “ชินฮังงะ” คศ.1950

จังหวัดเชียงใหม่ นับเป็นศูนย์กลางความเจริญในเขตภาคเหนือ จากอดีตเมืองหลวงของราชอาณาจักรล้านนา ซึ่งมีการสั่งสมประเพณีและวัฒนธรรม ที่ผูกพันอยู่กับพุทธศาสนาอย่างใกล้ชิด จึงมีวัดและสถูปเจดีย์ปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก พุทธศาสนสถานทั้งหลายนั้นถูกสร้างขึ้นด้วยอารยสถาปัตยกรรม ที่มีการประดับตกแต่งด้วยงานปูนปั้นและแกะสลักไม้อันวิจิตรงดงาม ซึ่งล้วนเป็นงานพุทธศิลป์ล้านนาอันทรงคุณค่า ในเอกลักษณ์เฉพาะเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ได้รับการสืบทอดองค์ความรู้มาอย่างต่อเนื่อง เชียงใหม่จึงอุดมไปด้วยศิลปินและเหล่าช่างงานศิลป์แขนงต่างๆ ที่มีความเป็นเลิศด้านทักษะฝีมือและการแสดงออกทางศิลปะ ดังผลงานปรากฏเป็นที่ประจักษ์และได้รับการยกย่องทั้งในระดับชาติและสากลมาแล้วมากมาย

ความสง่างามของวัดในจังหวัดเชียงใหม่ ก่อปรกับความคิดสร้างสรรค์และทักษะฝีมือชั้นสูงของเหล่าศิลปินท้องถิ่น องค์ประกอบทั้งสองประการคือมรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรบุคคล ที่พร้อมพร้อมและเอื้ออำนวยให้เกิดความร่วมมือระหว่างศิลปินด้านทัศนศิลป์ 2 สาขาวิชาคือ จิตรกรรมและศิลปะภาพพิมพ์ เพื่อร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานใน “โครงการภาพพิมพ์ไม้ชุดทัศนียภาพ 9 วัดสำคัญแห่งนครเชียงใหม่” ด้วยการบันทึกความประทับใจจากภูมิทัศน์และสถาปัตยกรรมของวัดสำคัญจำนวน 9 แห่งของเชียงใหม่ ผ่านทักษะและมุมมองผลงานจินตนาการ สร้างสรรค์ขึ้นเป็นผลงานจิตรกรรมต้นแบบ และนำมาถ่ายทอดให้เป็นงานศิลปะภาพพิมพ์ไม้ด้วยกรรมวิธีการพิมพ์แบบต่างๆ

สัมฤทธิ์ผลของโครงการฯ จะเป็นประจักษ์พยานอันสำคัญ ในฐานะบันทึกหลักฐานเชิงสุนทรีย์แห่งความรุ่งเรืองของพุทธศิลป์ในดินแดนล้านนา ที่สะท้อนความเชื่อและศรัทธาต่อพุทธศาสนา เฉกเช่นเดียวกับงานศิลปะภาพพิมพ์ไม้ของจีนและญี่ปุ่นในอดีต นอกจากนั้นยังจะเป็นการฟื้นฟูงานศิลปะภาพพิมพ์ไม้ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ในฐานะสื่อการสร้างสรรค์ศิลปะที่มีความหลากหลายด้านกรรมวิธีและรูปแบบในการแสดงออก เพื่อส่งต่อความรู้ให้เกิดการพัฒนาก้าวหน้า และเกิดแรงบันดาลใจจากงานศิลปะภาพพิมพ์ไม้ นำไปสู่การรับรู้และเข้าถึงความงดงามของวัดในเขตเมือง สร้างความตระหนักให้ชุมชนได้เห็นคุณค่าและความสำคัญด้านภูมิทัศน์ของวัด เกิดสำนึกรักและช่วยกันรักษามิให้ถูกบดบังสูญหายไปกับการเติบโตอย่างรวดเร็วของเชียงใหม่ในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมและพัฒนาวิชาการทำศิลปะภาพพิมพ์ไม้ให้เป็นที่รู้จักแก่สังคมในวงกว้าง
ฐานะสื่อการสร้างสรรค์งานศิลปะ ที่มีความหลากหลายทางเทคนิคและกรรมวิธี
2. เพื่อบันทึกคุณค่าทางสุนทรีย์จากภูมิทัศน์และงานสถาปัตยกรรมของวัดสำคัญ 9 แห่ง
ในจังหวัดเชียงใหม่ ถ่ายทอดผ่านกระบวนการทำภาพพิมพ์เทคนิคแม่พิมพ์ไม้แบบต่างๆ
3. เพื่อสร้างแนวทางการนำศิลปะภาพพิมพ์ไม้ มาพัฒนาสู่การสร้างสรรค์สินค้าหัตถกรรม
จากวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขอบเขตของการวิจัย

เชิญชวนศิลปินด้านทัศนศิลป์ในท้องถิ่นของเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียง ร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพพิมพ์ไม้ขนาดภาพ 30X45 เซนติเมตร โดยพิมพ์ลงบนกระดาษขนาด 40X54 เซนติเมตร จำนวน 20-26 ภาพ โดยใช้กรรมวิธีการพิมพ์เทคนิคแม่พิมพ์ไม้ 3 เทคนิคดังนี้

1. เทคนิคแม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำมัน
2. เทคนิคภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ
3. เทคนิคภาพพิมพ์ไม้แบบลิโทกราฟ

โดยศิลปินแต่ละท่านจะเลือกสร้างสรรค์ผลงานด้วยเทคนิควิธีที่ถนัด โดยมีความบันเทิงใจ
ผสมผสานกับจินตนาการจากความงามทางทัศนียภาพของวัดที่มีความสำคัญทั้ง 9 แห่งในจังหวัด
เชียงใหม่ดังต่อไปนี้

1. วัดเชียงมั่น เป็นวัดแห่งแรกของเมืองเชียงใหม่ ตั้งอยู่ถนนราชภาคินัย ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ มีพระวิหาร และมีเจดีย์ช้างล้อมที่สร้างเลียนแบบสมัยสุโขทัย

2. วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ตั้งอยู่ในบริเวณคูเมืองเชียงใหม่ ถนนสามล้าน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ มีวิหารลายคำ และหอไตร (หอพระไตรปิฎก) เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนา รอบตัวอาคารประดับตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นที่มีเอกลักษณ์งดงาม

3. **วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร** เป็นวัดเก่าแก่กลางใจเมือง ตั้งอยู่ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เดิมถือว่าเป็นศูนย์กลางทางการปกครองของอาณาจักรล้านนา โดยเฉพาะพระเจดีย์ ที่ปัจจุบันมีขนาดความกว้างด้านละ 60 เมตร เป็นองค์พระเจดีย์ที่มีความสำคัญที่สุดองค์หนึ่งในเชียงใหม่ ประมาณ พ.ศ. 2088 สมัยพระนางจิระประภามหาเทวี ได้เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ในเชียงใหม่ จึงทำให้ยอดพระเจดีย์หลวงหักพังทลายลงมา

4. **วัดพันเตา** เดิมเป็นพื้นที่ในเขตวัดเจดีย์หลวง มีพระวิหารทองคำหลวงสร้างจากไม้สักทั้งหลัง ที่มีสภาพสมบูรณ์และสวยงามที่สุดของเชียงใหม่ มีรายละเอียดวิจิตรงดงามด้วยงานจำหลักไม้ตามแบบฝีมือช่างหลวง มีเจดีย์ประธานตั้งอยู่ด้านหลังพระวิหารทองคำหลวง เป็นเจดีย์ทรงระฆังบนฐานแปดเหลี่ยมที่มีเจดีย์รายล้อมอยู่โดยรอบ

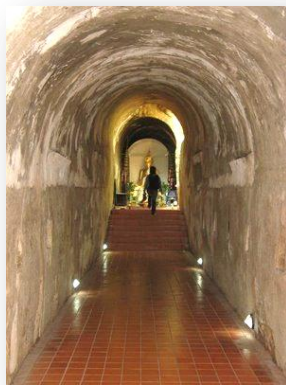
5. วัดโพธารามมหาวิหาร หรือวัดเจติยเจ็ดยอด เป็นวัดพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ ตั้งอยู่ตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สร้างด้วยศิลาแลงประดับลวดลายปูนปั้น ชั้นบนขององค์พระเจดีย์ประกอบด้วยเจดีย์เจ็ดองค์ นับเป็นสถาปัตยกรรมชิ้นเอกทางพุทธศาสนาของล้านนา ที่มีความวิจิตรงดงามสะท้อนถึงความเจริญทางด้านศิลปกรรมและ สถาปัตยกรรมอย่างสูงสุด

6. วัดสวนดอก หรือวัดบุปผาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ ตั้งอยู่บนถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ในอดีตนั้นเป็นสวนดอกไม้ (ต้นพยอม) ของเจ้านายฝ่ายเหนือในราชวงศ์เม็งราย มีพระเจดีย์ใหญ่ทรงลังกาบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และกุเจ้านายฝ่ายเหนือที่รวบรวมพระอัฐิของ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่และพระประยูรญาติ

7. **วัดอุโมงค์** (สวนพุทธธรรม) ตั้งอยู่บริเวณเชิงดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีเจดีย์วัดอุโมงค์ ตั้งอยู่ในบริเวณที่ต่อเนื่องกับอุโมงค์ทางทิศเหนือ เป็นเจดีย์ทรงระฆังระย้าแรกของศิลปะล้านนาที่ปรับปรุงมาจากเจดีย์ทรงระฆังแบบหนึ่งในศิลปะพุกาม

8. **วัดอินทราวาส** (วัดตันเกว่น) ตั้งอยู่ที่บ้านตันเกว่น ตำบลหนองควาย อำเภอหางดงจังหวัดเชียงใหม่ เป็นวัดเก่าแก่ที่น่าสนใจ คือพระวิหารทรงล้านนาหึ่งดงามสมบูรณ์แบบ และศาลาจัตุรมุขซึ่งพบเพียงหลังเดียวในภาคเหนือ จัดว่าเป็นศิลปกรรมล้านนาต้นแบบดั้งเดิมที่มีคุณค่ามาก

9. วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวง ตั้งอยู่บนยอด ดอยสุเทพ เป็นหนึ่งในวัดที่มีความสำคัญมากที่สุดของจังหวัดเชียงใหม่ ในวัดมีเจดีย์ทรงเชียงแสน ฐานสูงย่อมุมระฆังทรงแปดเหลี่ยมปิดด้วยทองจังโก เป็นวัดสำคัญที่ก่อสร้างตามแบบศิลปะล้านนา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ส่งเสริมและพัฒนาวิชาการด้านศิลปะภาพพิมพ์ไม้ให้แพร่หลาย เกิดองค์ความรู้ใหม่ในกรรมวิธีการทำภาพพิมพ์ไม้ที่มีความหลากหลาย
2. ได้ชุดผลงานศิลปะภาพพิมพ์ไม้จากความงามของในจังหวัดเชียงใหม่ อันจะนำไปสู่การรับรู้และเข้าใจคุณค่าทางศิลปะ เกิดสำนึกรักหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และช่วยกันอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไป
3. ได้แนวทางการใช้ศิลปะภาพพิมพ์ไม้ เพื่อพัฒนาและสร้างเอกลักษณ์ให้กับสินค้าทางหัตถกรรมในท้องถิ่น

กรอบแนวความคิดของการวิจัย

โดยทั่วไปวิธีการสร้างสรรค์งานศิลปะภาพพิมพ์อาจแบ่งได้ 2 ประเภท อย่างแรกคือศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานด้วยตนเองตั้งแต่จุดเริ่มต้นของความคิด การร่างแบบ การทำแม่พิมพ์ การเลือกวัสดุในการพิมพ์ การตรวจแก้ไขข้อผิดพลาดในการพิมพ์ แต่ละขั้นตอนของกระบวนการจะถูกกำหนดและกระทำโดยตัวศิลปินเอง ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือศิลปินในสาขาอื่น ซึ่งไม่มีความรู้ความชำนาญในเทคนิคการพิมพ์ แต่ต้องการทำภาพพิมพ์ จึงต้องอาศัยการทำงานตามกระบวนการจากช่างพิมพ์ ผู้มีความชำนาญการในเทคนิคการพิมพ์แบบต่างๆ

การร่วมมือกันระหว่างศิลปินและช่างพิมพ์ เป็นการนำภาพผลงานของศิลปินเป็นต้นแบบ แล้วให้ช่างพิมพ์ถอดแบบถ่ายทอด ผ่านทุกขั้นตอนของกรรมวิธีการพิมพ์จนได้ออกมาเป็นผลงานภาพพิมพ์ หรือศิลปินอาจมีส่วนร่วมในขั้นตอนการสร้างแม่พิมพ์ เช่นการแกะหรือขีดเขียนลงบนแม่พิมพ์ โดยศิลปินเอง จากนั้นช่างพิมพ์จะนำแม่พิมพ์มาพิมพ์ทดสอบ และทำการแก้ไขให้ได้น้ำหนักความอ่อนแก่ของ เส้น สี และพื้นผิวตามที่ศิลปินกำหนดไว้ แล้วจึงนำแม่พิมพ์ที่ได้มาพิมพ์เป็นภาพผลงานขึ้นตามจำนวนที่ศิลปินต้องการ

โครงการจะเชิญชวนศิลปินในท้องถิ่นของเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียง โดยรวมถึงศิลปินแห่งชาติในสาขาทัศนศิลป์ ให้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการวาดภาพของวัดสำคัญต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ด้วยวิธีการถ่ายภาพ หรือการวาดเส้นและจิตรกรรมสีน้ำจากสถานที่จริง จากนั้นจึงพิจารณาคัดเลือกภาพผลงานที่เหมาะสมกับการใช้เป็นภาพต้นแบบ เพื่อถ่ายทอดเป็นภาพพิมพ์ไม้เทคนิคต่างๆ โดยศิลปินและผู้ชำนาญการทำภาพพิมพ์ไม้ จะประสานร่วมมือในกระบวนการผลิต จนได้ผลงานที่เสร็จสมบูรณ์ ทั้งนี้อาจมีศิลปินที่มีความเชี่ยวชาญด้านภาพพิมพ์อยู่แล้วร่วมสร้างสรรค์ผลงานในการพิมพ์ด้วยตัวเอง

บทที่ 2

ภาพพิมพ์ไม้

ประวัติของภาพพิมพ์ไม้

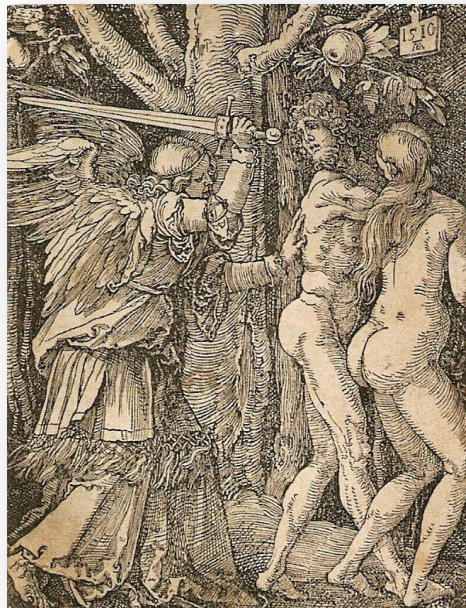
ศิลปะการทำภาพพิมพ์ไม้ นับเป็นวิธีการพิมพ์เก่าแก่ที่สุด จากหลักฐานการพบภาพพิมพ์ “พระสูตร” ซึ่งเป็นคัมภีร์คำสอนในพระพุทธศาสนาที่ถูกนำไปเผยแพร่ในประเทศจีน ภาพพิมพ์ที่พบ ประกอบด้วยรูปภาพและตัวอักษร ที่แกะสลักบนแม่พิมพ์ไม้ด้วยช่างผู้ชำนาญ พิมพ์ลงบนม้วนกระดาษจำนวน 12 ม้วน มีความยาว 17 ฟุต โดยในจำนวนคัมภีร์พระสูตรที่พบ มีภาพสำคัญชื่อว่า “วัชรสูตร” (Diamond sutra) ซึ่งระบุว่าพิมพ์ขึ้นเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 1411 ซึ่งนับได้ว่าเป็นหลักฐานการพบภาพพิมพ์จากแม่พิมพ์ไม้ ที่ปรากฏเป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์การพิมพ์ และเป็นข้อพิสูจน์ว่าชาวจีนคือชนชาติแรกที่คิดค้นการทำกระดาษและวิธีการพิมพ์ด้วยแม่พิมพ์ไม้

ภาพประกอบที่ 1 ภาพพิมพ์ไม้ “วัชรสูตร” (Diamond sutra) 29.4 ซม. ค.ศ. 868, พิพิธภัณฑ์แห่งชาติกรุงลอนดอน Akira Kurosaki (2536, 9)

ต่อมาเทคนิคการพิมพ์ด้วยแม่พิมพ์ไม้ได้แพร่หลายไปสู่ประเทศฝั่งตะวันตก ภายหลังจากที่ชาวยุโรปรู้จักวิธีการทำกระดาษขึ้นใช้เป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.1694 โดยสันนิษฐานว่าได้รับการถ่ายทอดความรู้ในกรรมวิธีการทำกระดาษของชาวจีน จากการเดินทางไปเผยแพร่ศาสนาและแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันบนเส้นทางสายไหม หลังจากนั้นจึงได้มีการก่อตั้งโรงงานทำกระดาษขึ้นในประเทศฝรั่งเศส และเยอรมัน โดยโรงงานกระดาษที่สำคัญซึ่งยังคงมีอยู่มาจนถึงปัจจุบันนี้คือ โรงงานทำกระดาษของ “ฟาบริอาโน” (Fabriano) ในประเทศอิตาลี

การทำภาพพิมพ์จากแม่พิมพ์ไม้ในประเทศฝั่งตะวันตกนั้น มีวัตถุประสงค์ที่เปลี่ยนจากการพิมพ์ตัวอักษรข้อความคำสอนทางพุทธศาสนา มาเป็นการพิมพ์รูปภาพประกอบเรื่องราวในหนังสือ และการแสดงออกในงานศิลปะเป็นวัตถุประสงค์หลัก โดยส่วนใหญ่จะเป็นภาพคนกับฉากหลังภูมิทัศน์ และสถาปัตยกรรม เทคนิคในการแกะสลักลอยตัวบนแม่พิมพ์ไม้นั้น ได้ถูกปรับปรุงให้มีความละเอียดลออมากยิ่งขึ้น โดยการเปลี่ยนวัสดุที่ใช้ทำแม่พิมพ์จากแผ่นไม้ มาเป็นแผ่นโลหะหรือทองแดงแผ่นเรียบ เพื่อให้การแกะสลักเส้นที่มีขนาดเล็กบางเบากระทำได้บนแม่พิมพ์โลหะ โดยเรียกเทคนิคนี้ว่า “เอนเกรฟิง” (Engraving) ในเวลาต่อมากรรมวิธีนี้ก็พัฒนาไปเป็นกระบวนการพิมพ์แบบแม่พิมพ์ร่องลึก (Intaglio Process)

ภาพประกอบที่ 2 ภาพผลงานภาพพิมพ์ไม้ ศิลปิน “อัลเบรชท์ ดือเรอร์” (Albrecht Durer)

ขนาด 12.7x9.8 cm. ค.ศ.1510 Akira Kurosaki (2536, 9)

ภาพพิมพ์ไม้แบบญี่ปุ่น

จากต้นกำเนิดศิลปะภาพพิมพ์ไม้ในประเทศจีน วัฒนธรรมการทำกระดาษและงานศิลปะภาพพิมพ์ได้ถูกนำมาเผยแพร่ในประเทศเกาหลีและญี่ปุ่นในเวลาต่อมา โดยในระยะเริ่มแรกภาพพิมพ์ไม้ญี่ปุ่นเดิมเป็นเพียงภาพลายเส้นขาวดำและลงสีเพิ่มเติมด้วยการใช้พู่กันแต้มที่เรียกว่า “ศิลปะโมโรโนบุ” จนกระทั่งในกลางศตวรรษที่ 18 ได้มีนักกรวีรกรรมกลุ่มหนึ่งคิดริเริ่มว่าจ้างให้สำนักพิมพ์ในยุคนั้นผลิตผลงานขึ้นเป็นชุดภาพบนปฏิทินขึ้นจำนวนหนึ่งแจกจ่ายให้กัน เพื่อกำหนดวันเวลาดำเนินการที่แน่นอนตลอดปี โดยภาพบนปฏิทินเป็นภาพพิมพ์หลากสีที่ถูกพิมพ์ขึ้นด้วยแม่พิมพ์ไม้ทั้งหมดเป็นครั้งแรก นับเป็นก้าวสำคัญในพัฒนาการทำภาพพิมพ์ไม้

จากนั้นเป็นต้นมากรรมวิธีในการทำภาพพิมพ์ไม้ของญี่ปุ่น ได้ถูกพัฒนาให้มีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น โดยเจ้าของสำนักพิมพ์ได้รวบรวมช่างฝีมือที่มีทักษะขั้นสูง จากงานหัตถกรรมแขนงต่างๆ เช่น ช่างแกะสลักไม้ ช่างทำกระดาษ ช่างพิมพ์ โดยทั้งหมดร่วมมือทำงานประสานกับศิลปินผู้ออกแบบภาพวาด เพื่อผลิตผลงานภาพพิมพ์หลากสีที่ประณีตงดงาม และเรียกศิลปะในกลุ่มสกุลช่างนี้ว่า “อุคิโย-เอะ” (UKIYO-E) ซึ่งแปลตามตัวอักษรได้ความว่า “ภาพแห่งโลกที่ล่องลอย” อันเป็นแนวคิดเชิงพุทธศาสนาที่สะท้อนให้เห็นถึงความอนิจจัง ไม่สมบูรณ์พร้อมในชีวิตของมนุษย์

ในเวลาต่อมาภาพพิมพ์ไม้ของญี่ปุ่นได้พัฒนาด้านรูปแบบและเทคนิควิธีการพิมพ์หลายสี ให้มีความละเอียดประณีตซับซ้อนขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ศิลปินสามารถสร้างสรรค์ภาพผลงานที่แสดงออกถึงเนื้อหาเรื่องราวในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ผสมผสานกับเรื่องเล่าและจินตนาการได้อย่างมีชีวิตชีวา จนกระทั่งเมื่อ “อุคิโย-เอะ” ถูกเผยแพร่ไปสู่โลกศิลปะตะวันตกในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 ได้ส่งอิทธิพลทั้งรูปแบบและความคิดทางศิลปะให้กับศิลปินคนสำคัญ เช่น วินเซนต์ แวนโก๊ะ (Vincent Van gogh) เอ็ดการ์ เดอกาส์ (Edgar Degas) และ พอล โกแกง (Paul Gauguin) เป็นต้น

ภาพประกอบที่ 3 ศิลปิน “คัตสึชิกะ ฮกซุไซ” ชื่อภาพ “ภายใต้คลื่นยักษ์ที่คานางาวา”
จากชุดภาพ 36 ภูมิทัศน์ของภูเขาฟูจิ 26.4 X 38 ซม. ค.ศ. 1830 Akira Kurosaki (2536, 15)

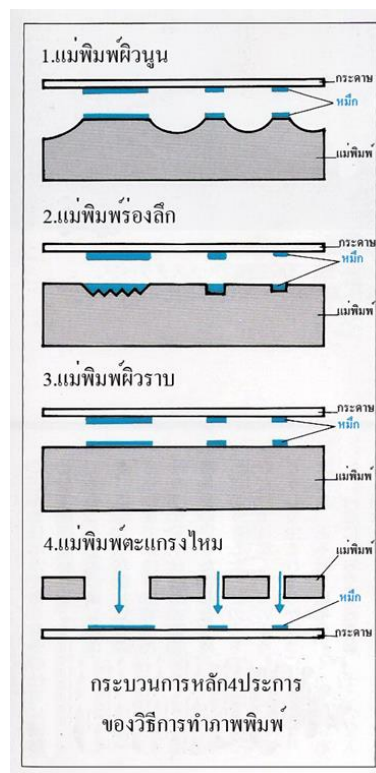

ภาพประกอบที่ 4 ศิลปิน “อันโด ฮิโรชิเงะ” ชื่อภาพ “โซโนะ” (ชื่อสถานที่)
จากชุดภาพ 53 ด้านบนเส้นทางโทไกโด 24.3 X 37.4 ซม. ค.ศ. 1833 Akira Kurosaki (2536, 15)

การพิมพ์แบบแม่พิมพ์ผิวขน

การทำภาพพิมพ์ด้วยแม่พิมพ์ไม้โดยส่วนใหญ่ มักใช้วิธีการพิมพ์ในแบบ “แม่พิมพ์ผิวขน” ซึ่งเป็นหนึ่งในกรรมวิธีตามมาตรฐานของ 4 กระบวนการหลักการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ โดยในแต่ละกระบวนการจะมีวิธีการพิมพ์ให้เกิดภาพขึ้นด้วยรอยประทับของผิวหน้าแม่พิมพ์ ซึ่งมีลักษณะผิวที่แตกต่างกันไปในแต่ละกระบวนการได้แก่

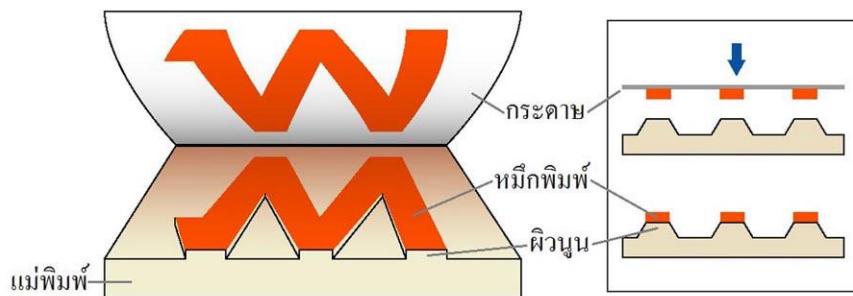
1. แม่พิมพ์ผิวขน	Relief Process
2. แม่พิมพ์ร่องลึก	Intaglio Process
3. แม่พิมพ์ผิวราบ	Planography process
4. แม่พิมพ์ตะแกรงไหม	Serigraphy หรือ Silk Screen

ภาพประกอบที่ 5 แสดงกระบวนการหลัก 4 ประการ ของวิธีการทำศิลปะภาพพิมพ์

แม่พิมพ์แบบฉีวนูนมีหลักวิธีการพิมพ์ให้เกิดเป็นรูปภาพขึ้นได้ด้วย “รอยฉีวนูน” บนแม่พิมพ์ ซึ่งมาจากการปะติดวัสดุ หรือแกะสลักส่วนให้เป็นร่องลึกลงบนผิวระนาบของแม่พิมพ์ โดยวัสดุที่ใช้สำหรับทำแม่พิมพ์มักจะใช้ไม้ตัดเป็นแผ่นเรียบ ซึ่งนิยมใช้กันมาตั้งแต่อดีตและเรียกกันอย่างแพร่หลายว่า “ภาพพิมพ์ไม้” กระทั่งในปัจจุบันจึงได้มีวัสดุทดแทนเช่น แผ่นไม้อัดหรือกระดาษอัด และวัสดุสังเคราะห์ประเภทยางหรือพลาสติกชนิดแผ่นเรียบ

ส่วนที่นูนหรือระดับผิวบนของหน้าแม่พิมพ์ จะเป็นส่วนที่ทำให้เกิดการพิมพ์ปรากฏเป็นภาพขึ้นด้วยการใช้ลูกกลิ้งลงหมึกพิมพ์ และใช้วัสดุรองรับการพิมพ์ที่โดยมากมักจะเป็นกระดาษที่เนื้อบางอ่อนนุ่มวางทาบลงบนแม่พิมพ์ แล้วกดด้วยลูกประคบหรือแท่นพิมพ์ กดอัดให้ผิวหน้าหรือส่วนนูนบนแม่พิมพ์ กดประทับหมึกลงบนกระดาษปรากฏเป็นภาพขึ้น

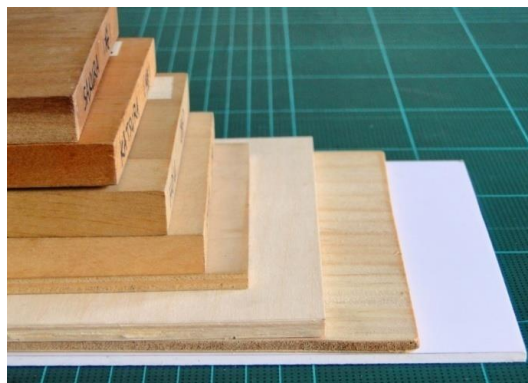

ภาพประกอบที่ 6 ภาพแสดงการพิมพ์แบบ “แม่พิมพ์ฉีวนูน” (Relief Process)

วัสดุแม่พิมพ์ไม้

วัสดุที่ใช้ทำแม่พิมพ์สำหรับการทำภาพพิมพ์ไม้ นอกจากการนำไม้ธรรมชาติมาตัดให้เป็นแผ่นเรียบใช้ทำแม่พิมพ์แล้ว ยังมีการใช้ไม้อัดแผ่นเรียบมาทดแทนแผ่นไม้ธรรมชาติ รวมถึงแผ่นวัสดุประเภทพลาสติกสังเคราะห์ก็นิยมนำมาใช้เป็นแม่พิมพ์ เนื่องจากใช้แกะได้ง่ายและมีราคาไม่แพงมากนัก แต่การสร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์ในโครงการนี้ จะเน้นทำการทดลองเฉพาะแม่พิมพ์จากวัสดุไม้เท่านั้น โดยจากการทดลองได้ผลดังนี้

1. แผ่นไม้อัดผิวไม้เนื้อสนของไทยเรียกว่า “ไม้อัดกระยาเลยสน” ผิวหน้าไม้อัดเป็นไม้เนื้ออ่อนธรรมชาติ ใช้ทำการพิมพ์แบบสีน้ำได้ดี แต่มีเนื้อไม้หยาบแข็งกระด้างแกะได้ยาก และยังพบปัญหาแผ่นไม้โก่งตัวบิดงอจากการพิมพ์
2. แผ่นไม้อัดผิวไม้เนื้อสนของญี่ปุ่นเรียกว่า “ชินะเวเนียร์” ใช้ทำการพิมพ์แบบสีน้ำได้เป็นอย่างดี เนื้อไม้ละเอียดแกะสลักได้ง่าย แต่มีราคาแพงเนื่องจากต้องนำเข้าจากประเทศญี่ปุ่น
3. แผ่นไม้อัดเนื้อไม้ผสมผง “เมโซไนท์” ใช้ทำแม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำมัน
4. แผ่นไม้อัดใยไม้ชนิด M D F (Medium Density Fiber Board) เป็นวัสดุที่ใช้ในงานอุตสาหกรรม และงานเฟอร์นิเจอร์ มีคุณสมบัติของผิวเนื้อไม้ที่ละเอียด แผ่นเรียบเป็นเนื้อเดียวกันตลอดทั้งแผ่น สามารถแกะ ขุด แต่งเนื้อไม้ได้เรียบเนียนโดยไม่เป็นขุย เหมาะกับการนำมาใช้ทำแม่พิมพ์แบบผิวเรียบได้เป็นอย่างดี
5. แผ่นไม้เนื้อไม้สักทั้งแผ่น ใช้ทดลองการแกะแม่พิมพ์ด้วยการกัดเซาะด้วยเครื่องยิงเลเซอร์

ภาพประกอบที่ 7 แสดงภาพแม่พิมพ์ไม้ชนิดต่างๆ

บทที่ 3

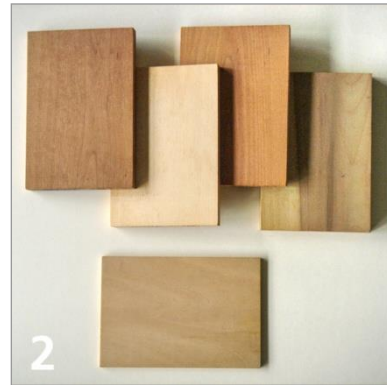
ภาพพิมพ์ไม้แบบญี่ปุ่น

การทำภาพพิมพ์ไม้ตามแบบแผนญี่ปุ่น เป็นศิลปะแบบประเพณีที่ยังคงปฏิบัติสืบทอดกรรมวิธีการทำแบบดั้งเดิมต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยทายาทของเจ้าของสำนักพิมพ์และช่างฝีมือในงานศิลปะแขนงนี้ รวมกลุ่มกันก่อตั้งเป็นสมาคมเพื่อเผยแพร่ศิลปะภาพพิมพ์ไม้แบบโบราณ และอนุรักษ์วิธีการตลอดจนการใช้วัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งล้วนประดิษฐ์คิดค้นขึ้นจากวัสดุธรรมชาติ โดยเฉพาะการใช้สื่อน้ำในการพิมพ์

ข้อดีในการใช้สื่อน้ำของเทคนิคการทำภาพพิมพ์แม่พิมพ์ไม้ของญี่ปุ่น นอกจากจะให้ผลลัพธ์ของผลงานที่มีสีสันโปร่งใสงดงามคล้ายคลึงกับงานจิตรกรรมแบบสื่อน้ำแล้ว ยังมีขั้นตอนที่ไม่ซับซ้อน ใช้พื้นที่น้อยในการปฏิบัติงาน เนื่องจากไม่จำเป็นต้องใช้อุปกรณ์แทนพิมพ์และลูกกลิ้ง นอกจากนั้น ภายในห้องปฏิบัติงานจะไม่มีปัญหาจากกลิ่นตักข้างของสารเคมีและน้ำมัน ที่สำคัญคือการล้างทำความสะอาดอุปกรณ์การพิมพ์ก็สามารถทำได้อย่างรวดเร็ว

วัสดุและอุปกรณ์ในการทำภาพพิมพ์ไม้แบบญี่ปุ่นหลักที่สำคัญนั้น สามารถจัดแบ่งเป็นประเภทต่างๆตามหัวข้อดังนี้

1. กระดาษพิมพ์
2. แม่พิมพ์ไม้
3. เครื่องมือแกะไม้
4. อุปกรณ์ลูกประกอบบะเรง
5. สื่อน้ำ
6. แปรงและพู่กัน

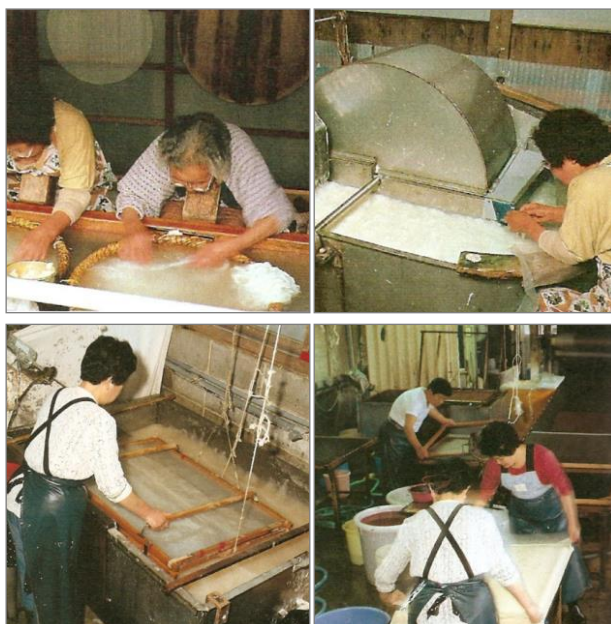

ภาพประกอบที่ 8 วัสดุและอุปกรณ์ชนิดต่างๆที่ใช้ในการทำภาพพิมพ์แม่พิมพ์ไม้ของญี่ปุ่น

1. กระดาษพิมพ์

กระดาษที่ใช้ในการทำภาพพิมพ์ไม้แบบญี่ปุ่น ควรเป็นกระดาษที่ทำโดยใช้วัตถุดิบจากเยื่อไม้ธรรมชาติ เช่น เปลือกต้นสา ข่อย และไผ่ เพื่อคุณสมบัติในการกดพิมพ์เนื้อกระดาษ ที่มีความเหนียว คงทน และบางเรียบสม่ำเสมอ กระดาษญี่ปุ่นจะมีกรรมวิธีในการทำที่พิถีพิถันทุกขั้นตอน โดยส่วนผสมของเยื่อกระดาษจะใช้วัตถุดิบชนิดต่างๆ ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เช่น ความเป็นกรดและด่างของแหล่งน้ำที่นำมาผสมกับเยื่อกระดาษ หรือชนิดของหัวต้นบุกที่เรียกในภาษาญี่ปุ่นว่า “โทโรโร อาโออิ” (Tororo aoi) ซึ่งเป็นพืชจากประเทศจีน ใช้ผสมกับน้ำเพื่อให้เยื่อกระดาษกระจายตัวในน้ำอย่างสม่ำเสมอ และให้เยื่อกระดาษสมานยึดเกาะกันได้ดีเป็นอย่างดี สำหรับเยื่อจากเปลือกต้นสาที่ใช้ทำกระดาษในญี่ปุ่นนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นวัตถุดิบที่นำเข้าจากประเทศไทย

สมัยโบราณกระดาษที่ใช้ในการทำภาพพิมพ์ จะทาเคลือบด้วยกาวหนังสัตว์เพื่อให้พิมพ์ได้ภาพที่คมชัด โดยสีจะไม่เยิ้มซึมออกตามขอบของภาพ ซึ่งเรียกว่าในภาษาญี่ปุ่นว่าการทำ “โดซะ” หรือ Surface Sizing ในภาษาอังกฤษ ปัจจุบันมีการใช้เคมีผสมกับเยื่อกระดาษในขณะทำการผลิตโดยตรง เรียกว่า Internal Sizing จึงไม่จำเป็นต้องใช้กาวเคลือบบนกระดาษก่อนการพิมพ์อีกต่อไป

ภาพประกอบที่ 9 ภาพการทำกระดาษญี่ปุ่น Akira Kurosaki (2536, 58)

2. แม่พิมพ์ไม้

แม่พิมพ์ไม้ที่ใช้ทำภาพพิมพ์ญี่ปุ่นในสมัยโบราณ จะใช้ไม้จากต้นชะกะระปาที่มีเนื้อแข็งแน่นละเอียด เพื่อใช้แกะสลักสร้างลวดลายทำได้อย่างละเอียดคมชัดและคงทน ซึ่งช่างแกะสลักจำเป็นต้องมีทักษะความชำนาญอย่างสูงในการแกะแม่พิมพ์ รวมถึงวิธีการลับใบมีดเครื่องมือให้มีความแหลมคมอยู่เสมอ เนื่องจากในปัจจุบันไม้จากต้นชะกะระปามีราคาแพง และแม่พิมพ์จะมีขนาดกว้างได้ไม่เกินกว่าความหนาของขนาดลำต้น การทำภาพพิมพ์ไม้จึงเปลี่ยนจากการใช้แม่พิมพ์ไม้ทั้งแผ่น มาเป็นแผ่นไม้อัดที่ผิวหน้าทำจากเนื้อไม้สนอัดทาบประกบกับไส้ขี้เลื่อยเป็นแกนกลาง เรียกในภาษาญี่ปุ่นว่า “ชินะเวเนียร์”¹ โดยได้มีการนำมาใช้ทำแม่พิมพ์ไม้กันอย่างแพร่หลาย ด้วยเนื้อไม้สนอ่อนนุ่มใช้แกะได้ง่ายมีราคาไม่แพง และสามารถทำผลงานให้มีขนาดใหญ่ขึ้นได้

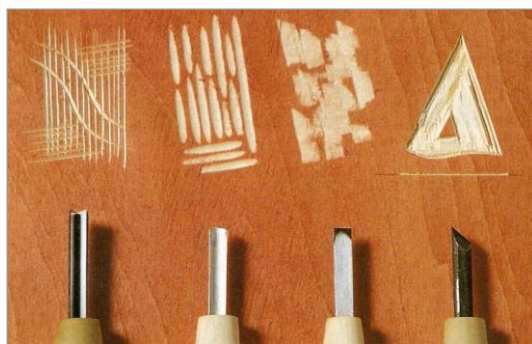
ภาพประกอบที่ 10 ขั้นตอนการแปรรูปไม้สน “ชินะ” เพื่อทำแผ่นไม้อัดสำเร็จรูป Akira Kurosaki (2536, 52)

¹ ไม้อัดประกบด้วยผิวไม้จริงทั้ง2ด้าน “ชินะ” เป็นชื่อของไม้สนชนิดหนึ่งในภาษาญี่ปุ่น ส่วน “เวเนียร์” เป็นคำทับศัพท์ในภาษาอังกฤษมาจากคำว่า “Veneer” มีความหมายว่า ไม้ที่อัดด้วยการเป็นชั้นๆ

3. เครื่องมือแกะไม้

เครื่องมือที่ใช้ในการแกะสลักแม่พิมพ์ไม้ จะมีรูปทรงใบมีดและขนาดต่างๆ แยกไปตามลักษณะการใช้งาน เครื่องมือแกะสลักสำหรับช่างฝีมืออาชีพ จะทำด้วยเหล็กที่มีคุณภาพและการประกอบทำอย่างประณีต โดยส่วนปลายของตัวใบมีดสามารถถอดออกจากด้ามไม้ เพื่อลับตัวใบมีดให้แหลมคมได้อย่างสะดวก ส่วนปลายของใบมีดมีรูปทรงอยู่ 4 แบบ ซึ่งมีวิธีใช้ต่างกันตามประเภทของงานใช้งานดังนี้

- 3.1 ปลายหัวรูปตัว V ใช้สำหรับแกะเดินลายเส้นที่มีขนาดเล็ก
- 3.2 ปลายหัวรูปตัว U ใช้สำหรับแกะเส้นขนาดใหญ่และแกะเซาะในพื้นที่กว้าง
- 3.3 ปลายหัวรูปตัดตรงใช้สำหรับถากบริเวณผิวหน้าไม้ให้เรียบ
- 3.4 ปลายหัวรูปตัดเฉียงใช้สำหรับเดินเส้นเพื่อคัดเจาะพื้นที่โดยรอบของรูปทรง

ภาพประกอบที่ 11 เครื่องมือแกะไม้และชนิดของลักษณะการใช้งาน Akira Kurosaki (2536, 21)

4. อุปกรณ์ลูกประคบบะเรง

ลูกประคบที่เรียกในภาษาญี่ปุ่นว่า “บะเรง” นับเป็นอุปกรณ์การพิมพ์ที่มีความสำคัญในเทคนิคภาพพิมพ์ไม้ เปรียบได้กับอุปกรณ์แทนพิมพ์ที่มีขนาดใหญ่ ทว่าลูกประคบบะเรงมีขนาดเล็ก และน้ำหนักเบา ทำให้สะดวกต่อการพกพาไปใช้งานในที่ต่างๆ ได้ ลูกประคบบะเรงมีลักษณะเป็นรูปทรงกลมแบน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 12 เซนติเมตร ภายนอกจะถูกห่อหุ้มด้วยกาบไผ่ ส่วนภายในประกอบด้วยขั้วเกลียวที่ทำจากเปลือกของกาบไผ่ขัดเป็นวงกลม ซึ่งต้องอาศัยทักษะความชำนาญในการถักเกลียวอย่างประณีตเป็นเวลานานนับเดือนจึงจะได้บะเรงหนึ่งอัน ทำให้อุปกรณ์การพิมพ์ขนาดเล็กนี้มีราคาแพงเกือบจะเท่ากับแทนพิมพ์โลหะขนาดเล็ก

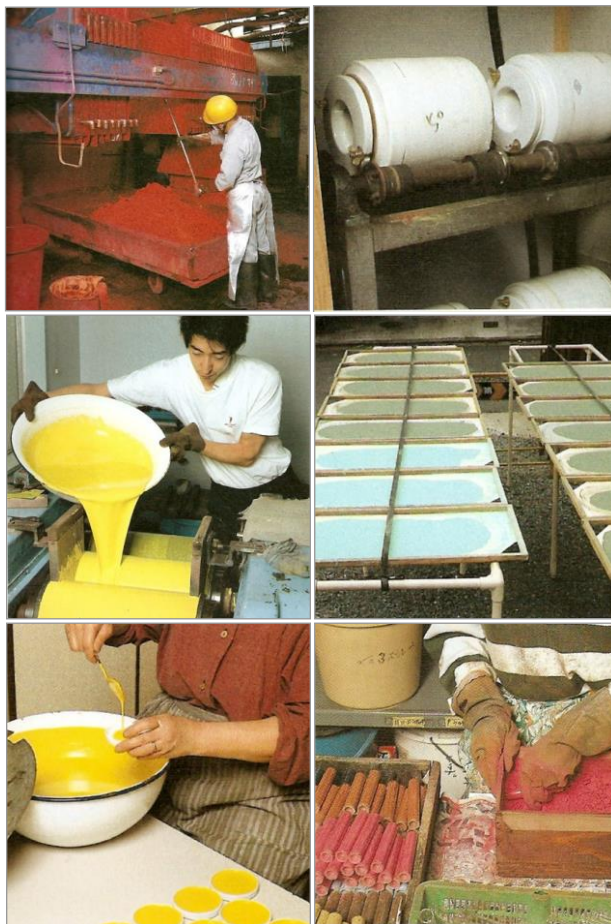
ปัจจุบันมีการคิดค้นประดิษฐ์ลูกประคบบะเรงที่ทำด้วยวัสดุพลาสติกและลูกเหล็ก โดยสร้างเลียนแบบการใช้งานพื้นผิวของขั้วเกลียวบนผิวหน้าลูกประคบ มีลักษณะเป็นปุ่มปมูนเรียงตัวกันอย่างเป็นระเบียบ โดยบะเรงแบบใหม่นี้สามารถใช้งานให้ผลลัพธ์ในการพิมพ์ได้ดีเพียงพอสำหรับการฝึกปฏิบัติงานของนักเรียนศิลปะและผู้สนใจทำภาพพิมพ์ไม้เป็นงานอดิเรกเท่านั้น

ภาพประกอบที่ 12 แสดงภาพรายละเอียดภายในของอุปกรณ์ลูกประคบบะเรง และบะเรงที่ทำด้วยพลาสติก

5. สีน้ำ

สีที่ใช้สำหรับภาพพิมพ์ญี่ปุ่นเดิมจะเป็นสีฝุ่นจากวัสดุธรรมชาติ โดยใช้ผสมน้ำกับกาวหนังสือสัตว์ เพื่อให้สีติดคงทนไม่เลอะเลือนได้ง่าย ภาพพิมพ์ของศิลปินบางคนมีการผสมสีเข้ากับผงจากแร่ไมก้า หรือผงที่บดจากเปลือกหอยมุก เพื่อให้สีเกิดประกายเลื่อมพรายเมื่อต้องแสงส่องกระทบ สีในงานภาพพิมพ์ไม้ “อุคิโย-เอะ” ยุคแรกเริ่ม จะมีการใช้สีที่ทำมาจากธรรมชาติค่อนข้างจำกัด ต่อมามีการนำเข้าสู่สังเคราะห์จากประเทศในทวีปยุโรปมาใช้ในช่วงปลายยุคสมัยภาพพิมพ์ญี่ปุ่น โดยศิลปินนาม “คัตสึชิเกะ ฮอกุไซ” ได้นำสีน้ำเงินเข้มที่เรียกว่า “สีครามเบอร์ลิน” ซึ่งเป็นสีสังเคราะห์ที่นำเข้ามาจากประเทศเยอรมัน มาใช้กับผลงานภาพพิมพ์รูปทิวทัศน์ของท้องทะเลเป็นครั้งแรก ในปัจจุบันมีการผลิตสีสังเคราะห์สำเร็จรูปหลายประเภท ให้ศิลปินได้เลือกใช้สำหรับการทำภาพพิมพ์ไม้ได้อย่างสะดวกขึ้น โดยไม่ต้องผสมกับกาวหนังสือสัตว์

ภาพประกอบที่ 13 แสดงภาพขั้นตอนการผลิตสีสำหรับงานภาพพิมพ์ญี่ปุ่น Akira Kurosaki (2536, 54)

6. แปรงและฟู่กัน

แปรงและฟู่กันที่ใช้ในการทำภาพพิมพ์ไม้แบบญี่ปุ่น มีลักษณะของรูปทรงและขนาดต่างๆ สำหรับการใช้งานเฉพาะแตกต่างกันไป เช่น แปรงสำหรับผสมสี หยอดสีลงบนแม่พิมพ์ แปรงสำหรับเตรียมชั้นหรือเคลือบการลงกระดาษ และแปรงที่ใช้สำหรับการเกลี่ยสีบนแม่พิมพ์ ซึ่งทำจากขนม้าที่มีปลายขนแปรงฟูและอ่อนนุ่ม โดยเกิดจากการนำขนแปรงมานาบบนแผ่นเหล็กร้อน เพื่อให้ปลายขนมีขนาดความยาวเท่ากันอย่างสม่ำเสมอ จากนั้นจึงนำแปรงไปฝนบนกระดาษทรายหยาบ (ในสมัยโบราณจะใช้หนังปลาฉลามซึ่งมีผิวเป็นเกล็ดแหลมคม) เพื่อลบปลายขนแปรงให้เรียบแหลมและฟูหนา และนุ่ม ขนแปรงที่นุ่มฟูจะช่วยให้การเกลี่ยสีบนแม่พิมพ์ไม่ได้อย่างราบเรียบสม่ำเสมอ และช่วยชะลอไม่ให้แม่พิมพ์ไม้สึกกร่อนสูญเสียรายละเอียดไปเมื่อใช้พิมพ์งานต่อเนื่องกันเป็นเวลานาน

ภาพประกอบที่ 14 แสดงภาพแปรงและฟู่กันชนิดและขนาดต่างๆ Akira Kurosaki (2536, 28)

ภาพประกอบที่ 15 แสดงภาพหนังปลาฉลามสำหรับใช้ฝนขนแปรง Akira Kurosaki (2536, 78)

ด้วยความเฉพาะพิเศษของศิลปะภาพพิมพ์ไม้แบบญี่ปุ่น ที่มีเทคนิคการพิมพ์ด้วยสีน้ำทำให้สีสันทันในผลงานที่ได้ดูนุ่มนวลโปร่งใสสะอาดตา ตลอดจนการวัสดุและอุปกรณ์เครื่องมือที่ล้วนเป็นวัสดุจากธรรมชาติ ไม่ต้องการใช้อุปกรณ์แทนพิมพ์ขนาดใหญ่ และยังปลอดภัยจากเคมีหรือไอระเหยของน้ำมันชนิดต่างๆที่ใช้ในเทคนิคการพิมพ์แบบอื่นๆ

เนื่องจากยังไม่มีผู้เชี่ยวชาญในเทคนิคการพิมพ์ไม้แบบญี่ปุ่นนี้มากนัก จึงได้เชิญศิลปินผู้เชี่ยวชาญด้านการทำภาพพิมพ์ไม้แบบใช้น้ำชาวญี่ปุ่น Mr.Yoshisuka Funasaka มาเป็นวิทยากรให้ความรู้ในทุกๆขั้นตอนของเทคนิคการทำภาพพิมพ์แบบญี่ปุ่นแก่นักศึกษาและผู้ร่วมโครงการ โดยการจัดบรรยายและทำเวิร์คช็อปเป็นเวลา 2 สัปดาห์ รวมทั้งเข้าร่วมสร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์ในโครงการด้วย

ภาพประกอบที่ 16 การบรรยายแนะนำประวัติและเทคนิคของศิลปะภาพพิมพ์ไม้แบบญี่ปุ่น

บทที่ 4

การทำภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ

ในบทนี้จะแสดงภาพขั้นตอนวิธีการทำภาพพิมพ์ไม้แบบใช้สีน้ำ ด้วยการทดลองประยุกต์ใช้วัสดุและอุปกรณ์ที่หาได้ในท้องถิ่น โดยมีภาพประกอบการอธิบายกระบวนการพิมพ์อย่างละเอียดในทุกขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนการเตรียมกระดาษพิมพ์

การพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ มีหลักวิธีอยู่ที่การให้ความชื้นอย่างพอเหมาะแก่แม่พิมพ์ไม้และกระดาษพิมพ์ ก่อนทำการพิมพ์ควรเตรียมความชื้นให้กระดาษโดยการพรมน้ำ แล้วบ่มกระดาษทิ้งไว้อย่างน้อย 2-3 ชั่วโมง โดยมีวิธีการเตรียมขึ้นให้กระดาษมีดังนี้

ภาพที่ 1. วัสดุและอุปกรณ์ต่างๆที่ใช้ในการเตรียมกระดาษพิมพ์

1. กระดาษพิมพ์ใช้กระดาษสา หน้าประมาณ 80-120 แกรม
2. กระดาษปรีฟ หรือกระดาษหนังสือพิมพ์
3. แผ่นพลาสติกใส (แบบใช้ห่อปกหนังสือ)
4. กระบอกฉีดน้ำ
5. แปรงขนอ่อนชนิดแบนหน้ากว้างประมาณ 4-6 นิ้ว

ภาพที่ 2. ทำขึ้นกระดาษโดยใช้กระบอกฉีดพ่นละอองน้ำ

ใช้แผ่นพลาสติกใสรองบนโต๊ะทำงาน แล้ววางกระดาษปรีฟหรือกระดาษหนังสือพิมพ์บนแผ่นพลาสติก ใช้กระบอกฉีดพรมละอองน้ำลงบนกระดาษอย่างสม่ำเสมอให้ทั่วทั้ง 2 ด้าน

ภาพที่ 3. รีดกระดาษให้เรียบโดยใช้แปรง

ขณะฉีดพรมน้ำกระดาษจะขยายตัวจนเกิดรอยยับย่น ให้จับมุมของกระดาษยกขึ้น แล้วใช้แปรงชนิดแบนหน้ากว้างค่อยๆปาดรีดให้กระดาษเรียบ โดยเริ่มจากตำแหน่งกลางกระดาษไปยังมุมของกระดาษจนเรียบทั่วทั้ง 4 ด้าน จากนั้นวางกระดาษแผ่นใหม่ทับลงบนกระดาษที่เตรียมขึ้นไว้ และฉีดพรมน้ำกระดาษแผ่นใหม่ทำซ้ำจนได้เท่ากับจำนวนของกระดาษสาที่เตรียมไว้สำหรับการพิมพ์

ภาพที่ 4. นำกระดาษพิมพ์วางซ้อนลงบนกระดาษที่เตรียมขึ้นไว้

พับครึ่งกระดาษปฐพีที่เตรียมขึ้นไว้ทั้งหมดคล้ายกับหน้าหนังสือ จากนั้นให้เปิดกระดาษที่พิมพ์ขึ้นไว้แล้ววางกระดาษสาลงทีละแผ่นในแต่ละหน้าของกระดาษ ควรเรียงกระดาษพิมพ์แต่ละหน้าให้ตรงกันอย่างเป็นระเบียบ และสังเกตกระดาษปฐพี ที่เตรียมขึ้นไว้หากมีรอยยับย่น ให้จัดรีดให้เรียบ ไม่เช่นนั้นจะทำให้กระดาษสาสำหรับพิมพ์เป็นรอยยับตามไปด้วย

ภาพที่ 5. ห่อกระดาษทั้งหมดด้วยแผ่นพลาสติก

พับแผ่นพลาสติกห่อหุ้มกระดาษอย่างมิดชิดเพื่อบ่มกระดาษให้มีความชื้นอย่างสม่ำเสมอทั่วถึงกัน

ภาพที่ 6. วางแผ่นไม้ทับบนห่อพลาสติก และซ้อนทับด้วยของหนัก

เพื่อให้ความชื้นจากกระดาษปฐพีซึมซับเข้าเนื้อกระดาษสาอย่างสม่ำเสมอทั่วทั้งแผ่น ควรบ่มขึ้นกระดาษทิ้งไว้อย่างน้อย 2-3 ชั่วโมงก่อนทำการพิมพ์ แต่ไม่ควรทิ้งไว้นานเกินกว่า 1 สัปดาห์ เพราะจะทำให้เกิดเชื้อราขึ้นบนผิวหน้ากระดาษพิมพ์เป็นจุดรอยด่างเสียหายได้

ภาพประกอบที่ 17 แสดงภาพขั้นตอนการเตรียมชิ้นกระดาษก่อนทำการพิมพ์

ขั้นตอนการพิมพ์

การพิมพ์ด้วยแม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำ ในขั้นแรกควรเริ่มฝึกปฏิบัติจากการพิมพ์แบบขาวและดำด้วยหมึกจีน โดยมีวัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ดังนี้

1. อุปกรณ์ประคบบะแรง หรืออาจใช้แปรงพลาสติกแทนได้
2. แปรงและฟูกัน
3. สีน้ำหรือหมึกจีน
4. กาวแป้งเปียก
5. กระดาษไขชนิดบาง หรือกระดาษรองวาดสำหรับออกแบบ
6. น้ำมันมะกอก หรือเบบี้ออยล์
7. กระดาษหนังสือพิมพ์

ภาพที่ 1. เตรียมชั้นให้กับแม่พิมพ์

นำแม่พิมพ์ไม้ที่แกะเตรียมไว้พรมน้ำให้มีความชื้นให้เท่ากันทั้ง 2 ด้าน หากพรมน้ำเพียงด้านเดียวแม่พิมพ์จะบิดงอเสียรูปเป็นอุปสรรคในการพิมพ์ได้

ภาพที่ 2. ใช้แปรงเกลี่ยน้ำให้ทั่วทั้งผิวหน้าแม่พิมพ์

แปรงที่ใช้ควรมีขนแปรงสั้นอ่อนนุ่ม โดยอาจใช้แปรงขัดรองเท้าชนิดที่ทำจากขนม้า มาทดแทนแปรงสำหรับทำภาพพิมพ์ไม้แบบดั้งเดิมของญี่ปุ่น

ภาพที่ 3. ลงสีน้ำหรือหมึกจีนบนแม่พิมพ์

ใช้แปรงขนยาวขนาดเล็กจุ่มสีแล้วปาดลงบนแม่พิมพ์ การลงปริมาณหมึกให้คะแนนจากพื้นที่ส่วนที่เป็นรูปภาพ (พื้นที่ผิวขน) โดยไม่ต้องระบายให้ทั่วแม่พิมพ์

ภาพที่ 4. ลงกาวแป้งเปียกบนแม่พิมพ์

ใช้ช้อนขนาดเล็กตักกาวแป้งเปียกเพียงเล็กน้อยหยอดลงบนแม่พิมพ์ การลงกาวแป้งเปียกในช่วงเริ่มพิมพ์ จะช่วยให้เนื้อสี (หมึกจีน) มีความข้นพอที่จะเสถียรคงรูปอยู่บนผิวหน้าแม่พิมพ์ ไม่ค่อยซึมหายลงไปเนื้อไม้ และทำให้การเกลี่ยสีบนแม่พิมพ์ง่ายขึ้น แต่ไม่ควรลงกาวในระหว่างการพิมพ์อย่างต่อเนื่องจนมากเกินไป นอกจากจะทำให้สีอ่อนจางลงแล้ว ยังจะทำให้กระดาษติดเหนียวกับแม่พิมพ์ เมื่อดึงกระดาษออกจะฉีกขาดได้ง่าย และไม่ควรผสมกาวลงในเนื้อสีโดยตรง

ภาพที่ 5. เกลี่ยสีให้ทั่วแม่พิมพ์

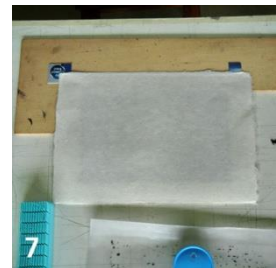
ใช้แปรงขนสั้นปัดเกลี่ยสีให้ทั่วแม่พิมพ์ หากแปรงแห้งอยู่ควรทำให้ชื้นน้ำก่อนใช้งาน การเกลี่ยสีให้ทั่วแม่พิมพ์ควรทำอย่างรวดเร็วและทำการพิมพ์โดยทันที

ภาพที่ 6. การจับกระดาษวางบนแม่พิมพ์

นำกระดาษพิมพ์ออกจากห่อพลาสติกที่บ่มขึ้นเตรียมไว้ หากกระดาษพิมพ์เนื้อบางควรหยิบจับอย่างระมัดระวัง เนื่องจากกระดาษสาเมื่อเปียกขึ้นน้ำจะอ่อนนุ่มและฉีกขาดได้ง่าย วิธีนำกระดาษสาวางทับไว้บนแม่พิมพ์ ให้ใช้นิ้วค้ำประคองที่มุมด้านล่างของกระดาษดังภาพ

ภาพที่ 7. ฉากก้ำกักับการวางกระดาษ

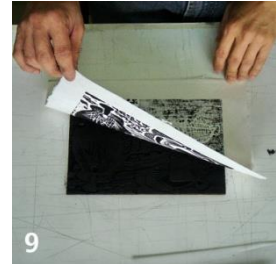
วางกระดาษลงบนแม่พิมพ์โดยมีฉากคอยก้ำกักระดาษ เพื่อให้การพิมพ์สอดสีจากแม่พิมพ์หลายแผ่น สามารถพิมพ์ทับซ้อนกันตรงได้เท่ากันทุกๆชิ้นในการพิมพ์แต่ละครั้ง

ภาพที่ 8. การพิมพ์ด้วยอุปกรณ์ประคบบน

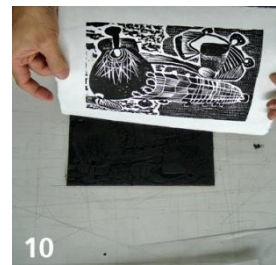
ใช้กระดาษไขบางหรือกระดาษสำหรับรองถาดขนมอบ วางซ้อนบนกระดาษพิมพ์แล้วใช้น้ำมันมะกอก หรือ เบบี้ออยล์ หยดลงผิวหน้ากระดาษไขเล็กน้อย เพื่อช่วยให้การพิมพ์อยู่บนกระดาษได้อย่างลื่นไหล โดยหากไม่มีอุปกรณ์ลูกประคบบะแรง ก็อาจใช้แปรงพลาสติกสำหรับซักผ้าทดแทนได้ แต่จะไม่ได้ประสิทธิภาพเท่ากับการใช้อุปกรณ์บะแรง และเพื่อให้ภาพผลงานมีความคมชัด ควรทำการกดพิมพ์ด้วยลูกประคบบนอย่างหนักแน่นสม่ำเสมอเท่ากันทั่วทั้งภาพ

ภาพที่ 9. นำกระดาษพิมพ์ลอกออกจากแม่พิมพ์

หลังจากกดพิมพ์ประคบแล้ว กระดาษพิมพ์อาจจะติดแน่นกับผิวหน้าแม่พิมพ์ ให้ค่อยๆ ลอกกระดาษออกจากแม่พิมพ์ โดยใช้มือกดยัดมุมซ้ายล่างของกระดาษก่อน แล้วจึงค่อยดึงกระดาษที่มุมขวาด้านบนออกมาดังภาพประกอบ

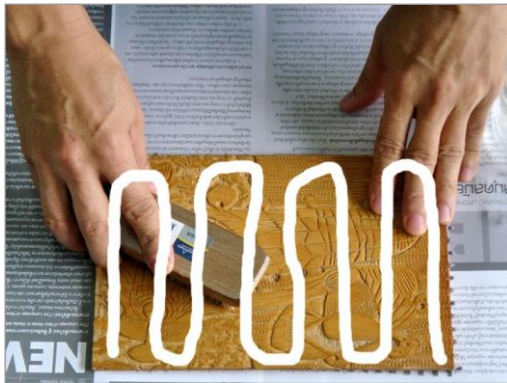
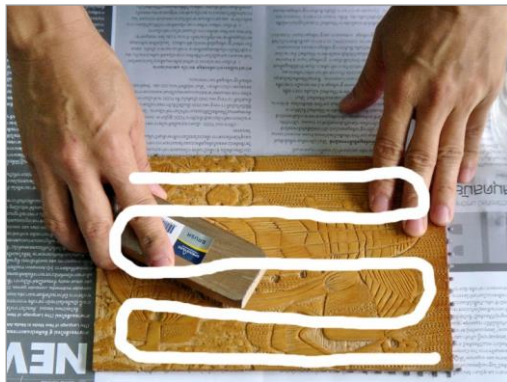
ภาพที่ 10. เก็บภาพผลงานที่ได้หลังเสร็จสิ้นการพิมพ์

ผลงานที่พิมพ์ออกมาจะยังมีความชื้นอยู่ หากต้องการพิมพ์สอดคล้องกับแม่พิมพ์สีอื่นๆ ให้นำกระดาษพิมพ์กลับเข้าไปในห่อพลาสติกเตรียมขึ้นดังเดิม เพื่อรอการพิมพ์ในขั้นตอนต่อไป หรือหากทำการพิมพ์แล้วเสร็จ ให้นำกระดาษพิมพ์วางลงบนแผ่นไม้อัดซ้อนทับกัน หรืออาจใช้กระดาษกาวน้ำยัดซึ่งทั้ง 4 ด้านของกระดาษพิมพ์ โดยเมื่อกระดาษแห้งดีแล้วจะดึงเรียบดังเดิม

ภาพประกอบที่ 18 ขั้นตอนในการพิมพ์แบบสีน้ำ

ภาพประกอบที่ 19 การใช้แปรงหรืออุปกรณ์ประคณภูมิพีให้ครอบคลุมทั่วพื้นที่ของแม่พิมพ์

กาวแป้งเปียก

กาวที่ใช้ในการทำภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ เป็นกาวชนิดแป้งเปียกทำจากแป้งข้าวเจ้าผสมน้ำต้มแล้วเคี่ยวให้ข้นเหนียว หรืออาจจะหาซื้อกาวสำเร็จรูปสำหรับงานฝีมือจากร้านค้าเครื่องเขียนทั่วไป โดยเมื่อนำมาใช้งานจะผสมกับน้ำแล้วคนให้เข้ากัน ให้มีความเหลวคล้ายกับนมโยเกิร์ต

กาวชนิดอื่นที่เช่น กาวลาเท็กซ์ หรือกาวน้ำชนิดเนื้อใสเหลว ไม่สามารถนำมาใช้ในการพิมพ์แบบสีน้ำได้ เนื่องจากเมื่อทำการพิมพ์ไปได้ในระยะเวลาหนึ่งกระดาษจะติดแน่นกับแม่พิมพ์ โดยกาวจะแข็งตัวและอุดพื้นผิวรายละเอียดบนผิวหน้าแม่พิมพ์เสียหายได้ กาวแป้งเปียกในหลอดพลาสติกตรา “YAMATO” เป็นกาวแป้งเปียกที่มีเนื้อละเอียดเหมาะกับการใช้งานได้เป็นอย่างดี หาซื้อจากร้านขายสินค้านำเข้าจากประเทศญี่ปุ่น

ภาพประกอบที่ 20 กาวแป้งเปียกแบบต่างๆที่หาได้จากร้านค้าทั่วไป

แผ่นยางกันลื่น

ในระหว่างการพิมพ์แรงกดอาจทำให้แผ่นแม่พิมพ์เคลื่อนขยับไปมา โดยเฉพาะแม่พิมพ์ที่มีขนาดเล็ก ให้ใช้กระดาษหนังสือพิมพ์พับทอให้มีขนาดเท่าแม่พิมพ์ แล้วพรมน้ำให้เปียกใช้หนุนไว้ได้ แผ่นแม่พิมพ์เพื่อยึดให้ติดกับพื้นโต๊ะทำงาน หรืออาจใช้แผ่นยางกันลื่น (Non slip mat) ที่มีจำหน่ายตามร้านสรรพสินค้าแผนกเครื่องประดับยนต์ นำมาใช้หนุนรองขณะทำการพิมพ์หรืองานแกะแม่พิมพ์ให้ทำงานได้อย่างสะดวก

ภาพประกอบที่ 21 แสดงภาพการใช้แผ่นยางกันลื่นขณะทำการพิมพ์

อุปกรณ์ประคบ

เมื่อลอกกาบไผ่ที่หุ้มตัวอุปกรณ์ประคบบุะแรงออก จะพบขั้วเกลียวเชือกมีลักษณะเป็นปุ่มบมนูน ขดเป็นวงกลมเรียงตัวกันอย่างเป็นระเบียบ จึงทดลองหาสิ่งของหรืออุปกรณ์อื่นๆ ที่มีลักษณะผิวหน้าเป็นปุ่มปมคล้ายกัน พบว่าแปรงซักผ้าพลาสติกมีปุ่มปมเรียงตัวกันคล้ายกับผิวของบุะแรงมากที่สุด

จากการทดลองใช้แปรงพลาสติกหลายตัวอย่าง พบว่าแปรงที่มีรูปทรงโค้งมน และขนแปรงถี่เรียงกันเป็นระเบียบ ตัวด้ามจับแข็งแรงไม่บิดงอได้ง่าย มีความเหมาะกับการใช้ทำการพื้มมากที่สุด โดยขณะพื้มควรใช้กระดาษไขรองแทนผิวของกาบไผ่ และใช้น้ำมันมะกอก หรือ เบบี้ออยล์ หยดลงผิวหน้ากระดาษไขเล็กน้อย เพื่อช่วยให้การกดประคบมีความลื่นคล่องตัวมากขึ้น

ภาพประกอบที่ 22 แสดงภาพภายในของอุปกรณ์พื้มบุะแรง และแปรงพลาสติกที่ใช้ทดแทน

ภาพประกอบที่ 23 ผลทดสอบการพิมพ์โดยอุปกรณ์ลูกประคบใบเรง (ภาพขวามือ)
และการพิมพ์โดยใช้แปรงพลาสติก (ภาพซ้ายมือ)

บทที่ 5

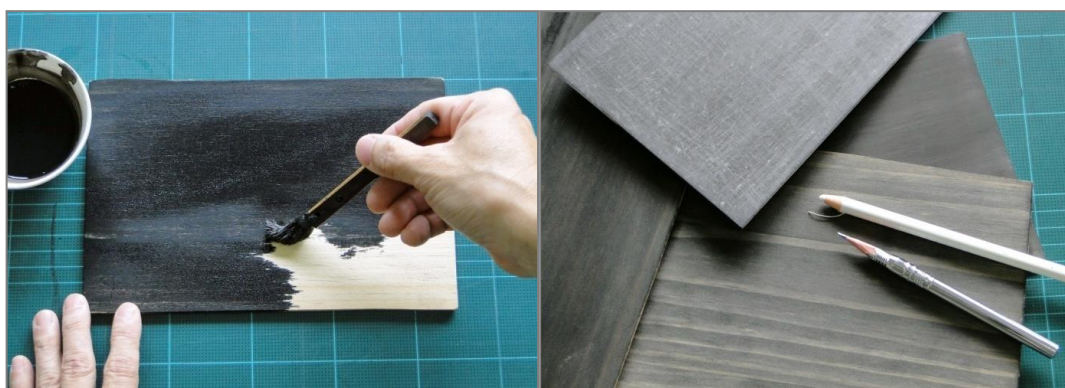
การทำภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำมัน

การพิมพ์ไม้ด้วยหมึกพิมพ์น้ำมัน แต่เดิมจะใช้แม่พิมพ์ที่ทำจากเนื้อไม้ธรรมชาติทั้งแผ่น ซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็งมีผิวที่ละเอียดเรียบ สามารถแกะลายเส้นได้อย่างคมชัดและคงทนต่อการใช้พิมพ์ต่อเนื่องเป็นเวลานานได้โดยแม่พิมพ์ไม่สึกหรองง่าย

เนื่องจากแม่พิมพ์จากเนื้อไม้ธรรมชาติทั้งแผ่นมีราคาแพง และมีเนื้อไม้ที่แข็งยากต่อการแกะสำหรับผู้เริ่มต้น จึงใช้แม่พิมพ์ที่ทำจากไม้อัดผิวไม้ธรรมชาติ หรือแผ่นใยไม้อัดแน่น และแผ่นพลาสติกสังเคราะห์ ซึ่งใช้แกะลายเส้นรอยร่องลึกได้ง่ายกว่า

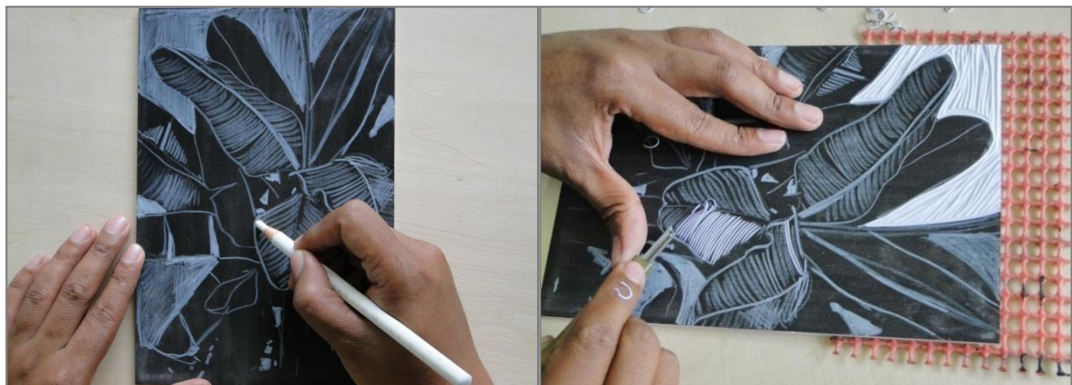
การพิมพ์ไม้แบบสีน้ำมัน ขาว-ดำ

การทำภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำมันแบบน้ำหนักขาว-ดำ เริ่มจากนำวัสดุแม่พิมพ์ไม้อัดตัดให้ได้ขนาดตามต้องการ ขัดด้านข้างและผิวหน้าด้วยกระดาษทรายให้เรียบ ใช้หมึกจีนผสมกับกาวลาเท็กซ์ในสัดส่วน 1:1 และผสมน้ำให้สีจางลงแล้วทาลงบนแผ่นไม้ให้ทั่วทั้งไว้ให้แห้ง เพื่อเตรียมแม่พิมพ์ไว้สำหรับเขียนภาพร่างลงบนแม่พิมพ์ การผสมกาวลาเท็กซ์จะช่วยให้ผิวหน้าไม้แน่นตัว ไม่เกิดเป็นรอยขุยได้ง่ายเมื่อใช้เครื่องมือแกะลงไป

ภาพประกอบที่ 24 การเตรียมแม่พิมพ์ไม้สำหรับเขียนภาพร่างลงบนแม่พิมพ์

เมื่อหมึกที่ลงไว้แห้งดีแล้วให้ขีดผิวหน้าด้วยกระดาษทรายละเอียดอีกครั้ง ใช้ดินสอไขสีขาวร่างภาพลงบนแม่พิมพ์ที่ลงพื้นสีเทาดำ ให้เป็นโครงภาพร่างน้ำหนักขาวดำโดยรวมตามที่ต้องการ แล้วจึงค่อยใช้เครื่องมือแกะลงในร่างแบบภาพ การแกะขนาดของเส้น ความถี่ห่าง และการสานเข้ากันของเส้น จะเป็นตัวแปรสร้างให้เกิดพื้นที่รูปทรง ค่าน้ำหนักขาวและดำที่แตกต่างกัน นอกจากนั้นการแสดงออกของเส้นในแบบต่างๆ เช่น เส้นโค้ง เส้นหยัก เป็นคลื่นๆ จะช่วยสร้างให้เกิดความเคลื่อนไหวและอารมณ์ความรู้สึก จากรูปทรงและพื้นผิวที่มีค่าน้ำหนักของขาวและดำที่แตกต่างกันได้

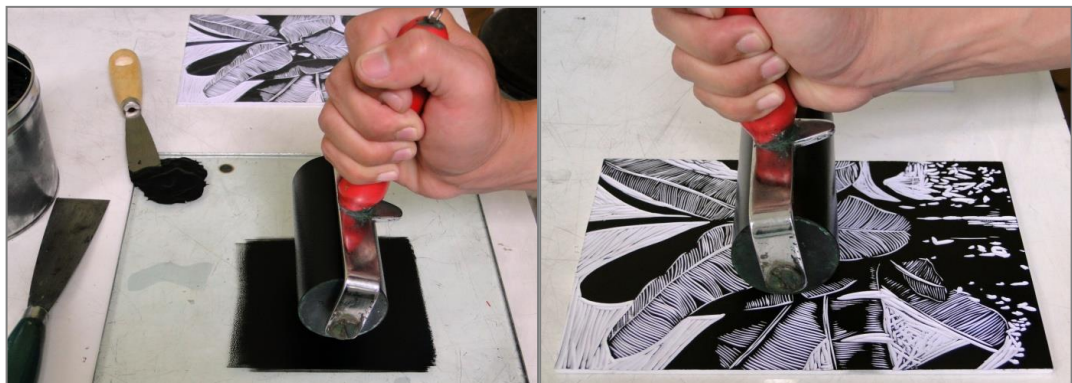
ภาพประกอบที่ 25 การเขียนภาพร่างและการแกะแม่พิมพ์

เตรียมกระดาษพิมพ์ที่มีเนื้อหนานุ่ม เช่นกระดาษฟาเบียนที่ใช้สำหรับงานภาพพิมพ์ หรือกระดาษสา ฉากรองก้ำกับกระดาษให้การพิมพ์ทับซ้อนกันได้ตรงกัน และอุปกรณ์ในการพิมพ์คือ หมึกพิมพ์ ลูกกลิ้งยาง เกรียงผสมสี น้ำมันพืชสำหรับเช็ดล้างทำความสะอาดอุปกรณ์

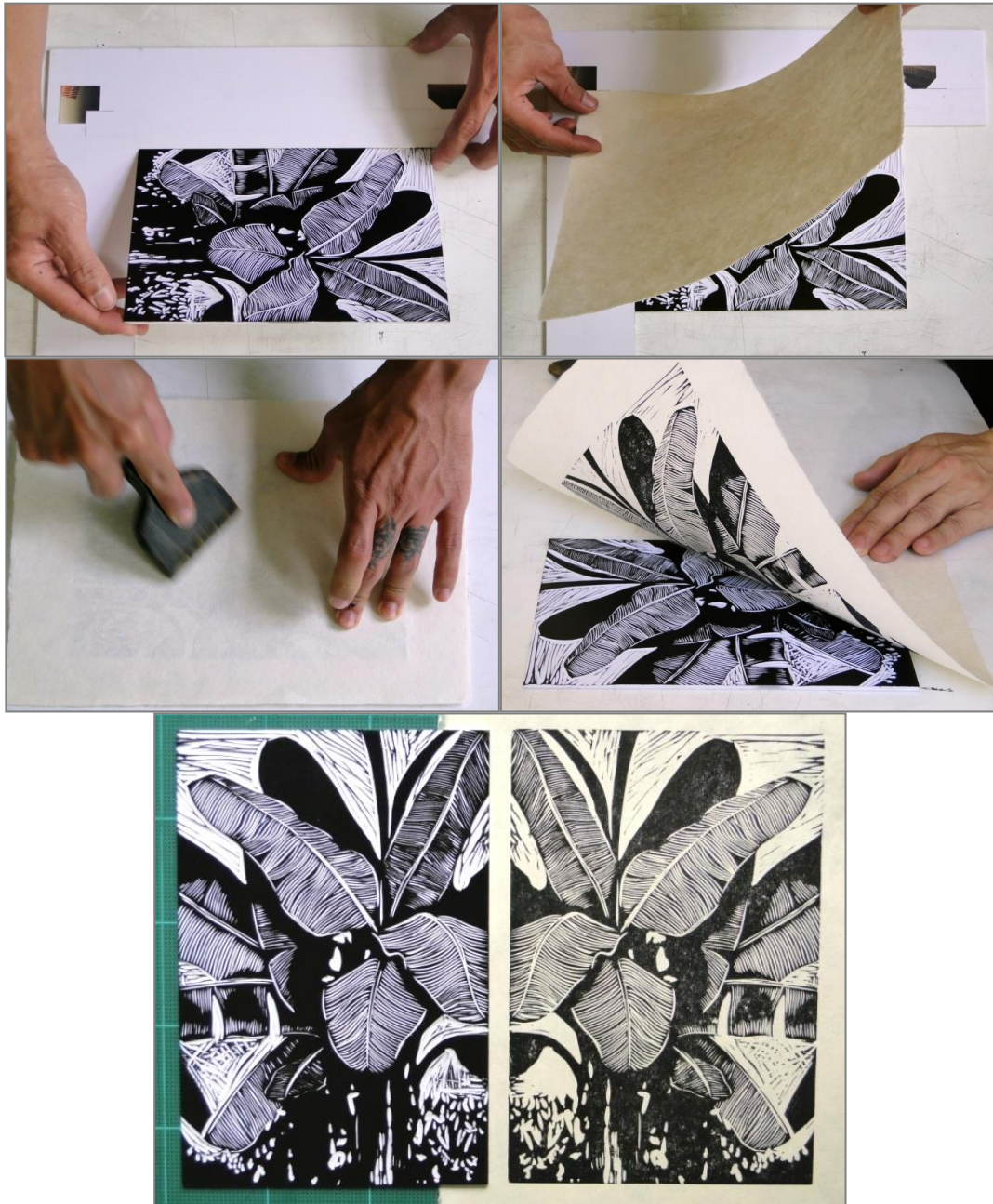
ภาพประกอบที่ 26 การเตรียมวัสดุและอุปกรณ์การพิมพ์

ใช้ลูกกลิ้งคลึงหมึกพิมพ์บนแผ่นกระจกให้บางเรียบสม่ำเสมอ แล้วนำมากลึงลงบนแม่พิมพ์ โดยประคองให้ลูกกลิ้งขนานกับแม่พิมพ์ และกลิ้งไปมาเบาๆ 2-3 รอบจนทั่วทั้งแม่พิมพ์ นำลูกกลิ้งไปรับหมึกบนกระจกและกลึงบนแม่พิมพ์ซ้ำอีกครั้ง

ภาพประกอบที่ 27 การกลึงลงหมึกบนแม่พิมพ์

นำแม่พิมพ์มาวางเข้ากับฉากก้ำกับกระดาษ วางกระดาษพิมพ์ทับบนแม่พิมพ์ แล้วกดด้วย
ลูกประคบให้แน่นจนทั่วแม่พิมพ์ ค่อยๆดึงกระดาษขึ้นตรวจสอบผลการพิมพ์ หากน้ำหมึกดำยังไม่ดีให้วาง
กระดาษลงและกดพิมพ์อีกครั้งจนได้น้ำหมึกภาพตามที่ต้องการ

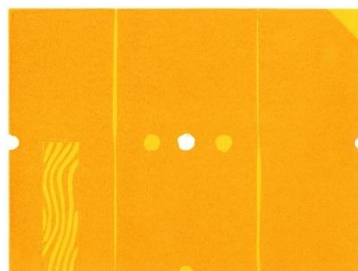
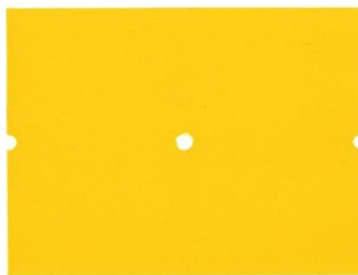
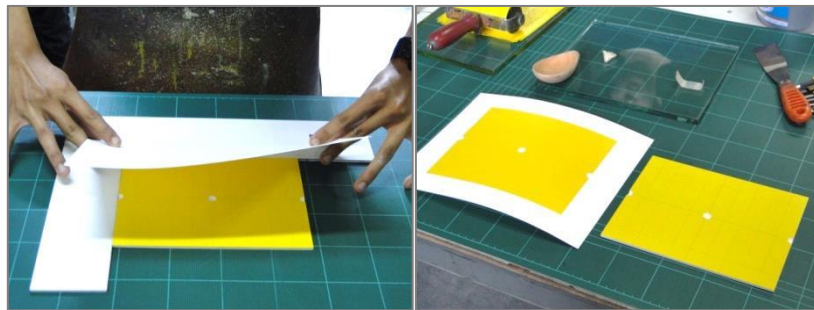

ภาพประกอบที่ 28 การวางกระดาษบนฉากก้ำกับการกดพิมพ์ด้วยลูกประคบ

การพิมพ์ไม้แบบสีน้ำมันหลายสีด้วยแม่พิมพ์เดียว

การพิมพ์ภาพหลายสีแบบใช้แม่พิมพ์แผ่นเดียว (Reduction woodblock printing) เป็นเทคนิคการทำภาพพิมพ์แบบสอดสี ที่ใช้วิธีพิมพ์สีต่างๆ ให้ทับซ้อนกันขึ้นเป็นภาพผลงานหลากสี โดยแต่ละสีจะเกิดจากการใช้แม่พิมพ์เพียงแผ่นเดียว ด้วยการแกะแม่พิมพ์ให้ค่อยๆ เปลี่ยนไปในการพิมพ์แต่ละครั้ง โดยจะอธิบายประกอบภาพในขั้นตอนการทำดังนี้

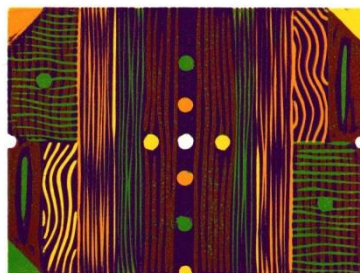
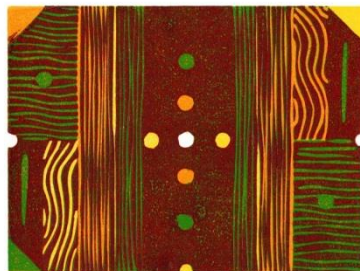
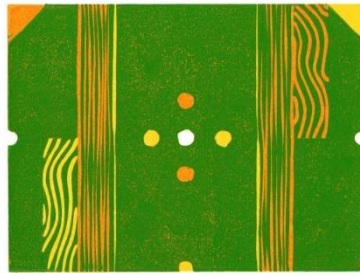
การพิมพ์ในครั้งที่ 1 เป็นการพิมพ์สีเหลืองอ่อน โดยมีส่วนที่ถูกแกะออกจากแม่พิมพ์ในครั้งแรกคือ วงกลมขาวตรงกลางและขอบทั้งสองด้าน จากนั้นพิมพ์ให้ได้ชิ้นงานตามจำนวนที่ต้องการ แล้วจึงนำแม่พิมพ์แผ่นเดิมมาแกะออกและพิมพ์ทับอีกครั้งด้วยสีส้ม โดยพื้นที่ส่วนที่แกะออกไปนั้นจะให้ผลการพิมพ์ในครั้งที่ 2 เป็นพื้นที่สีเหลืองที่ถูกพิมพ์ไว้ในครั้งแรก

ภาพประกอบที่ 29 การพิมพ์พื้นสีเหลืองในครั้งที่ 1 และพิมพ์ทับซ้อนด้วยสีส้มในครั้งที่ 2

ต่อจากนั้นแกะแม่พิมพ์แผ่นเดิมและทำการพิมพ์ซ้อนทับด้วยสีเขียว ร่องรอยที่แกะไว้จะเปิดให้เป็นพื้นที่ของสีส้มและเหลือง แล้วจึงทยอยแกะแม่พิมพ์สลับกับการพิมพ์สีอื่นไปที่ละขั้นตอน ให้สีแต่ละสีทับซ้อนกันไปจนเป็นภาพผลงานสอดสีตามที่กำหนดไว้

เทคนิคการพิมพ์นี้มักจะเริ่มต้นพิมพ์ด้วยสีที่อ่อนที่สุด และจึงค่อยพิมพ์ซ้อนทับด้วยสีที่มีน้ำหนักสีเข้มขึ้นไปเป็นลำดับชั้น จนกระทั่งมักจะจบสิ้นสุดที่น้ำหนักดำ โดยแม่พิมพ์ที่แกะไปแล้วจะไม่สามารถนำกลับมาใช้ทำการพิมพ์ให้ได้ผลงานเหมือนเดิมอีกได้ ดังนั้นในครั้งแรกจึงต้องทำการพิมพ์ให้ได้จำนวนตามที่ต้องการไว้ก่อนทำการพิมพ์ในขั้นตอนต่อไป

ภาพประกอบที่ 30 การพิมพ์ทับซ้อนสีเขียวในครั้งที่ 3 สีแดงในครั้งที่ 4 และสีม่วงในครั้งที่ 5

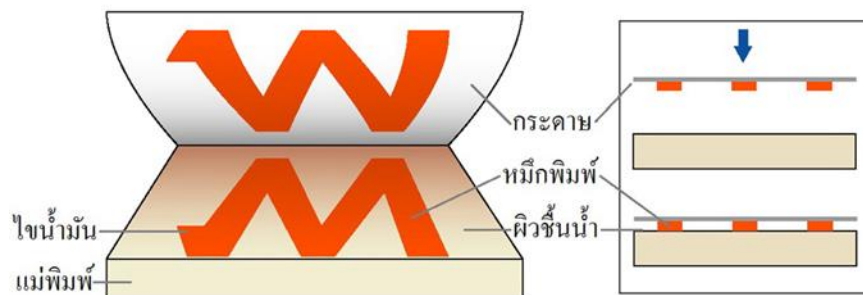
บทที่ 6

การทำภาพพิมพ์ไม้แบบลิโธกราฟ

ภาพพิมพ์แบบลิโธกราฟ

ภาพพิมพ์แบบลิโธกราฟ (Lithography) หรือที่ยังนิยมเรียกกันว่า “ภาพพิมพ์หิน” แม้ว่าภายหลังได้เปลี่ยนจากแม่พิมพ์หินปูนมาเป็นการใช้แผ่นสังกะสีทดแทนแล้วก็ตาม ภาพพิมพ์ลิโธกราฟ จัดอยู่ในการพิมพ์แบบ “แม่พิมพ์ผิวระนาบ” (Planography process) มีหลักวิธีการพิมพ์ให้เกิดภาพ โดยอาศัยปฏิกิริยาระหว่าง “น้ำกับน้ำมัน” ที่จะผลักรั้วแยกออกจากกันโดยธรรมชาติ

ผิวหน้าของแผ่นหินปูนหรือแผ่นอลูมิเนียมจะมีลักษณะเป็นรอยพรุน ซึ่งมีคุณสมบัติซึมซับความชื้นจากน้ำได้ ใช้ดินสอชนิดไขน้ำมันวาดภาพด้วยลงบนแม่พิมพ์ แล้วเคลือบด้วยกาวกระถิน (Gum Arabic) เพื่อให้ภาพที่วาดอยู่ในสภาพเสถียรกับแม่พิมพ์ ในการพิมพ์จะใช้ลูกกลิ้งคลึงหมึกพิมพ์ สลับกับการลูบฟองน้ำให้ทั่วแม่พิมพ์ หมึกจากลูกกลิ้งจะติดลงเฉพาะกับลายเส้นของดินสอเท่านั้น แต่จะไม่ติดในบริเวณที่มีน้ำหล่อเลี้ยงอยู่บนผิวหน้าแม่พิมพ์ เมื่อวางกระดาษทาบบนแม่พิมพ์และกดอัดหมึกพิมพ์จะติดกับกระดาษปรากฏเป็นภาพขึ้นตามที่เราวาดไว้

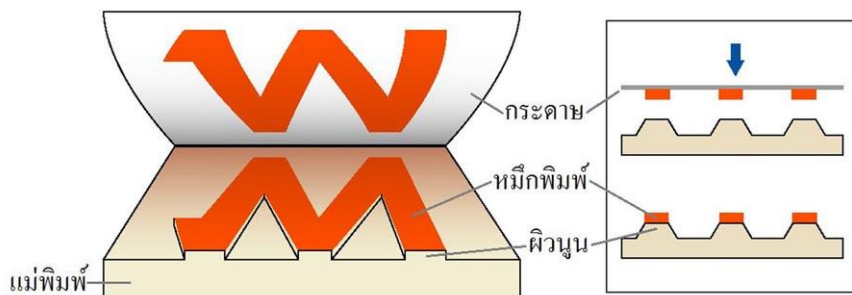

ภาพประกอบที่ 31 ภาพแสดงการพิมพ์แบบ “แม่พิมพ์ผิวระนาบ” (Planography process)

ภาพพิมพ์ไม้แบบลิโทกราฟ

เป็นเวลากว่า30ปีมาแล้วที่ศาสตราจารย์ เซอซี โอชะซู ศิลปินและผู้สอนศิลปะภาพพิมพ์ แห่งมหาวิทยาลัยศิลปะทามะ ประเทศญี่ปุ่น ได้คิดค้นวิธีการทำภาพพิมพ์ลิโทกราฟแบบใหม่ขึ้น และเรียกเทคนิคการพิมพ์นี้ในภาษาญี่ปุ่นว่า “โมซุลิโธ” ซึ่งมีความหมายว่า ภาพพิมพ์ไม้แบบลิโทกราฟ (Lithograph on wood) โดยเปลี่ยนวัสดุที่ใช้ทำแม่พิมพ์จากหินปูนหรืออลูมินัม มาเป็นแม่พิมพ์ที่ทำจากเนื้อไม้ธรรมชาติซึ่งมีคุณสมบัติดูดซับน้ำได้เช่นเดียวกัน

การพิมพ์ไม้แบบลิโทกราฟใช้หลักการทางเคมีของ “น้ำและน้ำมัน” เช่นเดียวกับการพิมพ์แบบ “แม่พิมพ์ผิวระนาบ” ของลิโทกราฟ และยังสามารถพิมพ์ในแบบ “แม่พิมพ์ผิวขรุขระ” ของเทคนิควิธีแบบขูดขีดหรือภาพพิมพ์แกะไม้ได้อีกด้วย ดังนั้นผลที่ได้จากเทคนิคการพิมพ์ไม้แบบลิโทกราฟ จึงเป็นการผสมคุณลักษณะของลิโทกราฟซึ่งให้น้ำหนักอ่อนแก่ที่นุ่มนวลจากการแรงงาของดินสอไขผสมผสานเข้ากับร่องรอยของน้ำหนักที่ตัดกันอย่างรุนแรงแบบขูดขีดในแม่พิมพ์เดียวกัน

ภาพประกอบที่ 32 ภาพแสดงการพิมพ์แบบ “แม่พิมพ์ผิวขรุขระ” (Relief Process)

การทำภาพพิมพ์ไม้แบบลิโธกราฟ

เตรียมแม่พิมพ์ไม้โดยเลือกใช้ไม้อัดแผ่นเรียบ ชนิดเนื้อไม้ปีชธรรมชาติ หรือไม้อัดยาง ขนาดความหนาประมาณ 3-4 มิลลิเมตร ไม่ควรบางหรือหนากว่านี้ เนื่องจากถ้าไม้แผ่นบางเกินไปจะโก่งตัวงอเมื่อขึ้นน้ำ และหากหนาเกินไปอาจเป็นอุปสรรคในการพิมพ์ ตัดให้ได้ขนาดแม่พิมพ์ที่ต้องการ ใช้กระดาษทรายขัดผิวหน้าและขอบแผ่นไม้ให้เนียนเรียบ นำมาแช่น้ำสะอาดเพื่อล้างน้ำยาเคลือบผิวจากโรงงานออกให้หมดแล้วผึ่งลมให้แห้งสนิท

ภาพประกอบที่ 33 การเตรียมแม่พิมพ์ไม้อัด

การเตรียมน้ำยา “เคซีน” (Casein) สำหรับทาเคลือบบนแม่พิมพ์ไม้ เคซีนคือโปรตีนที่สกัดจากน้ำนมออกมาในรูปของผงขาว (คนละประเภทกับเคซีนชนิดทานเพื่อสร้างกล้ามเนื้อ) ใช้สำหรับผสมกับสีในงานจิตรกรรม มีคุณสมบัติทำให้สีมีความสดและยึดตัวไม่หลุดร่อนจากกรอบผ้าใบ สามารถสั่งซื้อได้จากร้านค้าเครื่องเขียนทางออนไลน์

ใช้ขวดน้ำดื่มพลาสติกขนาดเล็กที่มีฝาปิด เทผงเคซีน 1 ช้อนชาตามด้วยน้ำยาแอมโมเนีย 5-10 หยด ปิดฝาให้สนิทและเขย่าให้ผงเคซีนละลายกับแอมโมเนียจนเป็นของเหลว หมั่นเขย่าขวดเพื่อเร่งการทำละลายและทิ้งไว้หนึ่งคืน หากผงเคซีนยังจับตัวเป็นก้อน ให้ใส่น้ำสะอาดนิดหน่อยและเขย่าขวดจนกระทั่งผงเคซีนละลายเป็นของเหลวทั้งหมด

ใช้ขวดพลาสติกเปล่าขนาดบรรจุ 500 มิลลิลิตร เทสารละลายเคซีนที่เตรียมไว้ผสมกับน้ำสะอาดให้เต็มปริมาณบรรจุ นำส่วนผสมที่ได้มาทาเคลือบบนแผ่นไม้และด้านข้าง 3 ครั้ง โดยควรมีถุงลมให้น้ำยาบนแผ่นไม้แห้งสนิทก่อน แล้วจึงทาน้ำยาลงเคลือบในครั้งต่อไป

ภาพประกอบที่ 34 การเตรียมน้ำยา “เคซีน” สำหรับเคลือบแม่พิมพ์

วาดภาพลงแม่พิมพ์ด้วยดินสอชนิดทำจากไขน้ำมัน ซึ่งตามร้านค้ามีจำหน่ายอยู่ 2-3 ชนิดคือ ดินสอไขตราม้า ตรามิตซูบิชิ หรือดินสอไขชนิดใช้เขียนโลหะเรียกว่า “โซลิตมาร์คเกอร์” ตราระยะกู่ระ ทั้งนี้จากผลการทดลองใช้ ดินสอไขทั้ง 3 ชนิด ผลลัพธ์ที่ได้จากการทดสอบพิมพ์ไม่แตกต่างกันมากนัก มีเพียงดินสอไขตราม้าที่ใช้เขียนได้อย่างสะดวก เนื่องจากมีเนื้อดินสอไขที่ค่อนข้างแน่นกว่าชนิดอื่น

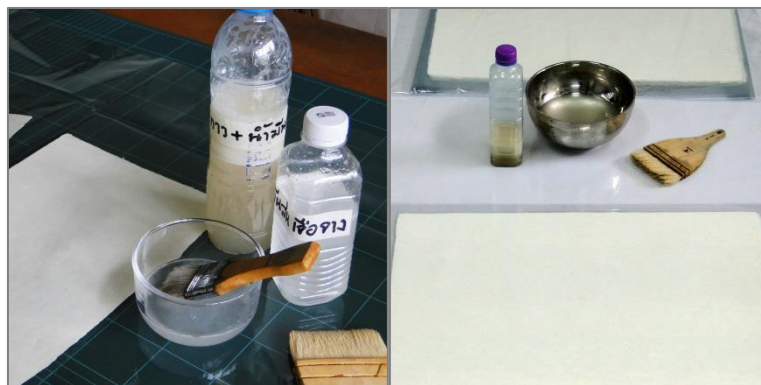
ในการเขียนภาพลงแม่พิมพ์ให้ลงลายเส้นดินสอ โดยคำนึงถึงน้ำหนักอ่อนแก่เกินมาตรฐาน เล็กน้อย เนื่องจากพื้นที่ไม่ได้เขียนลายเส้นเมื่อทำการพิมพ์แล้ว จะเป็นน้ำหนักเทาที่เกิดจากลายไม้ ดังนั้นหากต้องการพื้นที่ขาว ก็อาจใช้เครื่องมือแกะไม้คัดเน้นส่วนที่ต้องการให้เกิดลายเส้นขาวได้ เนื่องจากส่วนที่แกะเป็นร่องลึกหมึกพิมพ์จะไม่ติดกระดาษ

ขณะวาดภาพลงบนแม่พิมพ์ควรใช้กระดาษรองมือ เพื่อหลีกเลี่ยงการสัมผัสผิวหน้าแม่พิมพ์ ด้วยมือเปล่า ซึ่งอาจมีเหงื่อหรือไขมันเป็นรอยคราบเลอะได้ หลังจากวาดผลงานเสร็จให้เคลือบ แม่พิมพ์ด้วยกาวกระถินสำเร็จรูป (Arabicgum SK) หรือใช้ก๊อนกาวกระถินผสมน้ำสะอาดให้เหลว คล้ายน้ำเชื่อม กรองด้วยผ้าให้สะอาด ใช้กาวกระถิน 100 มิลลิลิตร ผสมด้วยกรดฟอสฟอริก 1-2 หยด เคลือบกาวกระถินบนแม่พิมพ์ทิ้งไว้ให้แห้งสนิท 2-3 ชั่วโมงเป็นอย่างน้อยหรือควรทิ้งไว้ 1 คืน

ภาพประกอบที่ 35 การเขียนและเคลือบแม่พิมพ์ด้วยกาวกระถิน

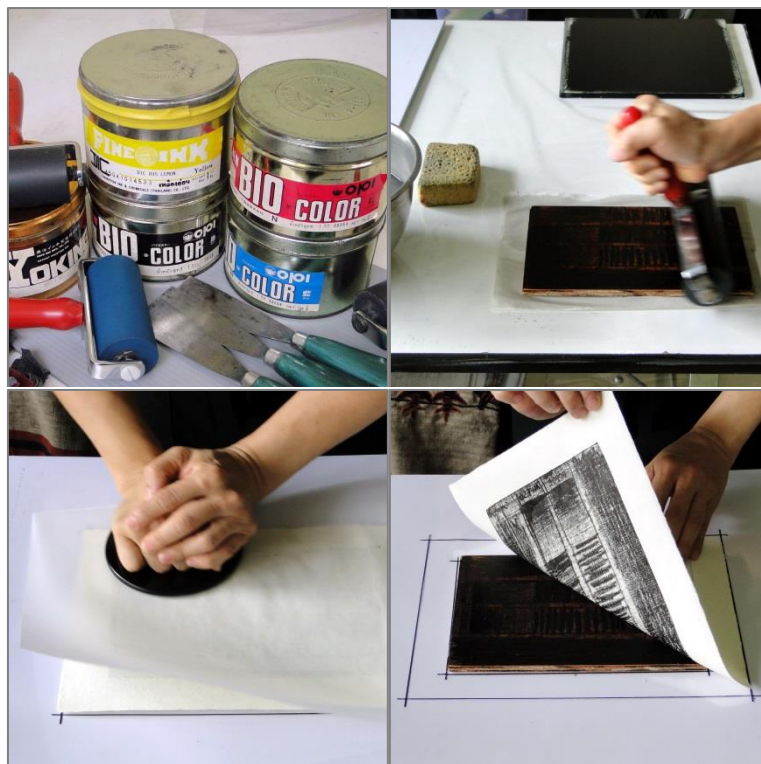
การเตรียมชั้นกระดาษสำหรับภาพพิมพ์ไม้แบบลิโทกราฟ ทำเช่นเดียวกับการพิมพ์แบบสีน้ำ แต่จะใช้กาวกระถินผสมเข้ากับน้ำมันสน ในอัตราส่วน 1:1 ผสมให้เข้ากัน แล้วจึงด้วยน้ำสะอาดให้เจือจางในอัตราส่วน 1:10 ใส่ขวดพลาสติกเขย่าส่วนผสมให้เข้ากัน และนำมาทาเคลือบกระดาษพิมพ์และห่อพลาสติกบ่มชั้นทิ้งไว้อย่างน้อย 1-2 ชั่วโมง

ภาพประกอบที่ 36 การเตรียมชั้นกระดาษสำหรับภาพพิมพ์ไม้แบบลิโทกราฟ

การเตรียมอุปกรณ์ประกอบด้วย ลูกกลิ้ง แผ่นกระจกหนา หมึกพิมพ์ เกรียงปาดสี ฟองน้ำ ขั้นตอนการพิมพ์เริ่มด้วยการคลึงหมึกพิมพ์บนแผ่นกระจกด้วยลูกกลิ้งให้หมึกเรียบสม่ำเสมอ ควรใช้หมึกปริมาณให้มากกว่าการพิมพ์แบบลิโธกราฟ จากนั้นล้างวบนแม่พิมพ์ไม้ออกให้หมดด้วยฟองน้ำ ใช้ลูกกลิ้งคลึงหมึกลงบนแม่พิมพ์สลับกับลูบฟองน้ำ โดยขณะคลึงลูกกลิ้งให้สังเกตผิวหน้าแม่พิมพ์จะต้องชื้นน้ำอยู่เสมอ

การกลึงหมึกพิมพ์ให้นับจำนวนรอบการกลึง “ไป - กลับ” ประมาณ 5 รอบ แล้วจึงรับหมึกใหม่บนแผ่นกระจกมาเพิ่ม 1 ครั้ง ให้ทำเช่นนี้ 2-3 รอบ โดยการคลึงหมึกครั้งสุดท้ายก่อนทำการพิมพ์ไม่ต้องลูบด้วยฟองน้ำ แล้วให้นำรีบกระดาษพิมพ์ที่เตรียมไว้ทาบบนแม่พิมพ์ วางรองด้วยกระดาษไขอีกชั้นหนึ่ง และทำการพิมพ์ด้วยอุปกรณ์ลูกประคบแข็งแรง

ภาพประกอบที่ 37 การเตรียมอุปกรณ์และการพิมพ์ภาพพิมพ์ไม้แบบลิโธกราฟ

บทที่ 7

วัดสำคัญในจังหวัดเชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่ นับเป็นศูนย์กลางความเจริญในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย จากอดีตเมืองหลวงของราชอาณาจักรล้านนา มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ที่ผูกพันอยู่กับพุทธศาสนาอย่างใกล้ชิด จึงมีวัดและสถาปัตยกรรมอยู่เป็นจำนวนมากในเขตเมืองเชียงใหม่ ในจำนวนนั้นมีวัดสำคัญที่ถูกสร้างขึ้นด้วยอารยสถาปัตยกรรมของศิลปะแบบล้านนา เช่น วัดเชียงมั่น วัดพระสิงห์ และวัดเจดีย์หลวง เป็นต้น

วัดแต่ละแห่งดังกล่าวนอกจากเป็นที่เคารพสักการบูชาของคนในชุมชนแล้ว ยังมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ที่มีการประดับลวดลายปูนปั้นและงานแกะสลักไม้ที่วิจิตรงดงาม ซึ่งล้วนเป็นงานพุทธศิลป์อันทรงคุณค่า ในเอกลักษณ์เฉพาะเชิงความงามทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งเกิดจากฝีมือในเชิงช่างของสล่าล้านนา เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง เชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียงจึงมีสล่าช่างฝีมือชั้นครู และศิลปินในแขนงงานศิลปะประเภทต่างๆอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยศิลปินในท้องถิ่นดังกล่าวล้วนมีความเป็นเลิศด้านทักษะฝีมือ และการแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ได้รับการยอมรับ ทั้งในระดับชาติและสากลมาแล้วมากมาย

ความงามของวัดในเมืองเชียงใหม่ ก่อปรกับความคิดสร้างสรรค์และทักษะฝีมือชั้นสูงของศิลปินท้องถิ่น องค์ประกอบทั้งสองประการพร้อมและเอื้ออำนวยให้ดำเนินโครงการ โดยเริ่มจากการเชิญชวนศิลปินในท้องถิ่น ที่ผลงานมีเนื้อหาการแสดงออกในแนวภาพทิวทัศน์และหรือเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา ให้เข้าร่วมสร้างสรรค์ผลงานด้วยการจัดทำเอกสารส่งให้กับศิลปิน เพื่อทราบถึงความสำคัญและวัตถุประสงค์ในโครงการ รวมถึงข้อกำหนดในรายละเอียดต่างๆ เช่น ขนาดของผลงาน การสนับสนุนด้านวัสดุและอุปกรณ์ และหมายกำหนดการส่งผลงาน

ศิลปินที่ได้รับการทาบทามให้เข้าร่วมสร้างสรรค์ผลงานในครั้งนี้ ส่วนใหญ่ยินดีเข้าร่วมโครงการและยังได้กรุณาเสนอแนวคิดการดำเนินงานเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆเช่น องค์ความรู้ในการทำภาพพิมพ์ไม้ และความตระหนักถึงความสำคัญด้านภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมของวัด ควรเผยแพร่ให้กับผู้สนใจในวงกว้างโดยใช้ช่องทางการสื่อสารในเครือข่ายสังคมออนไลน์ จึงได้มีการจัดทำช่องทางการประชาสัมพันธ์ของโครงการขึ้นใน“เฟซบุ๊ก”(Facebook) โดยใช้ชื่อเพจว่า “9 Chiang Mai Temples in Woodblock Print” เพื่อประสานงานกับศิลปินถึงความคืบหน้าในการดำเนินงาน และเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้และผลงานสร้างสรรค์ในโครงการขยายออกไปสู่สังคมในวงกว้างยิ่งขึ้น

ภาพประกอบที่ 38 ภาพแสดงหน้าเพจสังคมออนไลน์ “เฟซบุ๊ก” ในโครงการฯ

เมื่อรวบรวมศิลปินที่ตอบรับเข้าร่วมโครงการได้จำนวนหนึ่งแล้ว จึงนัดหมายให้ศิลปินร่วมกัน ออกสำรวจสภาพพื้นที่จริงของวัดในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเก็บข้อมูลเชิงภาพถ่ายของวัดสำคัญต่างๆ ในโอกาสนี้จึงได้ประสานให้ศิลปินแต่ละท่านเลือกสร้างสรรค์ผลงานต้นแบบ จากมุมมองด้านภูมิทัศน์ และสถาปัตยกรรมของวัดที่สนใจ ให้เทคนิคและรูปแบบสอดคล้องและเหมาะสมกับการนำมา ถ่ายทอดเป็นงานภาพพิมพ์ไม้ และจัดสรรให้ศิลปินแต่ละท่านเลือกทำภาพวาดต้นแบบให้ครบถ้วน จากจำนวนวัดทั้ง 9 แห่ง ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ และมีรูปแบบทาง สถาปัตยกรรมและศิลปะล้านนาดั้งเดิมตามที่ระบุไว้ในโครงการ ดังนี้

วัดสำคัญ ๙ แห่งในจังหวัดเชียงใหม่

๑. วัดเชียงมั่น

สถานที่ตั้ง ถนนราชภาคินัย ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดเชียงมั่นเป็นวัดเก่าแก่ที่สุดในตัวเมืองเชียงใหม่ และยังนับเป็นพระอารามหลวงแห่งแรกในเขตกำแพงเมือง ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ และพงศาวดารโยนกกล่าวว่า หลังจากที่พญางำเมือง พญารุ่ง และพญามังรายทรงสร้างเมืองเชียงใหม่สำเร็จในปี พ.ศ. ๑๘๓๙ ทั้งสามพระองค์ทรงยกพระตำหนักที่ประทับชั่วคราวระหว่างการสร้างเมือง ถวายเป็นพระอารามหลวงและพระราชทานนามอันเป็นมงคลว่า "วัดเชียงมั่น" อันหมายถึง บ้านเมืองที่มีความมั่นคง

วัดเชียงมั่น เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปสำคัญของเชียงใหม่ คือ พระเสด็จคณิ หรือ พระแก้วขาว เป็นพระพุทธรูปที่นับถือกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถคุ้มครองป้องกันอันตรายและอำนวยความสุขสวัสดิ์มงคล มีสถาปัตยกรรมสำคัญ ได้แก่ พระเจดีย์ทรงปราสาทช้างล้อมสร้างในสมัยพระเจ้าติโลกราช ตั้งอยู่ทิศตะวันตกของพระวิหารหลวง มีลักษณะฐานสี่เหลี่ยมผสมทรงกลมมีช้างล้อม ๑๖ เชือก การสร้างช้างค้ำเจดีย์หมายถึงการที่ช้างเคยช่วยค้ำจุนพระพุทธศาสนา

๔. วัดพระสิงห์หรือมหาวิหาร

สถานที่ตั้ง ถนนสามล้าน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดพระสิงห์เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร สร้างขึ้นโดยพญาผายู กษัตริย์ลำดับที่ ๕ แห่งราชวงศ์มังราย (พ.ศ. ๑๘๗๙ - ๑๘๙๘) ทรงสร้างวัดนี้เพื่อบรรจุพระอัฐิของพญาคำฟู ซึ่งเป็นพระราชบิดา วัดพระสิงห์มีนามเดิมเรียกว่า “ลีเชียงพระ” เนื่องจากบริเวณหน้าวัดเคยเป็นกาด (ตลาด) มาก่อนซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “กาดลี”

มีสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจคือ หอธรรมโบราณ (หอไตร) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระวิหาร สร้างตั้งแต่สมัยล้านนา เป็นอาคาร ๒ ชั้นครึ่งล่างก่ออิฐถือปูน ครึ่งบนเป็นเครื่องไม้ ผนังด้านนอกประดับด้วยลวดลายปูนปั้น รูปเทวดาแต่งองค์ทรงเครื่องสวยงาม ยืนประนมกรและถือดอกบัว สลักกับรูปหม้อดอก (ปुरुณฆฏะ) ฐานบันเป็นลายลูกฟักลวดบัวภายในประดับด้วยรูปสัตว์หิมพานต์ มีลายประจำยาลักษณะคล้ายลายสมัยราชวงศ์หมิงของจีน เป็นฝีมือช่างสมัยพระเมืองแก้ว ต่อมาในสมัยเจ้าแก้ววรรฐ์ได้มีการซ่อมแซมขึ้นใหม่ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๖๗

นอกจากนี้ยังมีวิหารลายคำ เป็นวิหารทรงพื้นเมืองล้านนาขนาดเล็กกระทัดรัด ภายในวิหารเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์ ที่ผนังวิหารมีภาพจิตรกรรมฝาผนังสีฝุ่น เขียนขึ้นในสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ลำดับที่ ๖ โดยมอบหมายจิตรกร ๒ คน คือเจ๊กเส็ง เขียนภาพเรื่องสังข์ทองด้านทิศเหนือ และหนานโปธา เขียนภาพเรื่องสุวรรณหงส์ทางด้านทิศใต้ ภาพจิตรกรรมดังกล่าวมีความน่าสนใจมากทีเดียว โดยเฉพาะเรื่องสังข์ทองพบเพียงแห่งเดียวที่นี่ ลักษณะเด่นของภาพจิตรกรรมที่พบในล้านนา ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้กล่าวสรุปไว้ว่า “จิตรกรรมในภาคเหนือนิยมเขียนภาพชีวิตประจำวัน เป็นภาพเหมือนชีวิตจริง ถ้าเรามองดูภาพทั้งดงามเรื่องสังข์ทองในวิหารลายคำ ของวัดพระสิงห์ เราจะรู้สึกคล้ายกับว่า เราเข้าไปอยู่ในสภาพการณ์ที่เป็นจริงตามความเป็นอยู่เมื่อ ๑๐๐ ปีก่อน”

๓. วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร

สถานที่ตั้ง ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดเจดีย์หลวง หรือวัดโชติการาม หรือราชภู หรือภูาราม สร้างในสมัยพญาแสนเมืองมา กษัตริย์ ลำดับ ที่ ๗ แห่งราชวงศ์มังราย (พ.ศ. ๑๙๒๘ - ๑๙๔๕) ต่อมารวมพื้นที่กับวัดสุมินท์ วัดหอธรรม วัดสบฝางหรือป่าฝาง และบางส่วนของวัดพันเตา รวมเรียกว่า “วัดเจดีย์หลวง” เดิมถือว่าเป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองของอาณาจักรล้านนาโดยเฉพาะพระเจดีย์สร้างอยู่กลางใจเมือง มีขนาดความกว้างด้านละ ๖๐ เมตร เป็นองค์พระเจดีย์ที่มีความสำคัญที่สุดองค์หนึ่งในเชียงใหม่ ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๐๘๘ ในสมัยพระนางจิระประภามหาเทวี ได้เกิดพายุฝนและแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ในเชียงใหม่ เป็นเหตุให้ยอดพระเจดีย์หลวงหักพังทลายลงมา

วัดเจดีย์หลวงเริ่มสร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๑๙๓๔ สมัยพญาแสนเมืองมา สมัยพญาติโลกราช โปรดให้สร้างเสริมให้มีส่วนสูง ๘๐ เมตร ฐานสี่เหลี่ยมกว้าง ด้านละ ๕๖ เมตรปรับปรุงทรงเป็น แบบโลหะปราสาทของลังการูปลักษณะทรงเจดีย์แบบพุกาม ดัดแปลงซุ้ม ตรงสี่มุมของมหาเจดีย์ มีรูปปั้นช้างค้ำรายล้อมรอบองค์เจดีย์หลวงจำนวน ๒๘ เชือก การสร้างรูปปั้นช้างนั้นเพื่อส่งเสริมกำลังเมืองในทางด้านไสยศาสตร์ให้มีความแข็งแรงยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีพิธีสักการบูชาพญาช้างทั้ง ๘ เชือก เพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดสวัสดิมงคล ศัตรูไม่กล้ามารุกรานนำความสุขมาสู่บ้านเมือง

๔. วัดพันเตา

สถานที่ตั้ง ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดพันเตาเดิมเป็นพื้นที่ในเขตวัดเจดีย์หลวง ไม่ปรากฏว่าสร้างขึ้นเมื่อใด แต่เดิมเป็นเขตสังฆาวาสและบริเวณที่ตั้งเตาหลอมในการหล่อพระอัฐารสในวิหารวัดเจดีย์หลวง มีเรื่องเล่าสืบต่อกันว่าคนเชียงใหม่เรียกวัดนี้ในภาษาพื้นถิ่นว่า “ปันเต้า” (พันเต้า) อันหมายถึงการที่มาทำบุญเพียงหนึ่งจะได้บุญกลับไปเป็นพันเต้า ภายหลังเพี้ยนเป็น “พันเตา” และอีกที่มาหนึ่งคือเป็นแหล่งสร้างเตาหล่อพระนักร้อยนับพันเตา จึงได้ชื่อว่า “วัดพันเตา”

วัดพันเตามีพระวิหารหอคำหลวงเป็นอาคารเครื่องไม้แบบพื้นเมืองสร้างจากไม้สักทั้งหลัง ที่มีสภาพสมบูรณ์และสวยงามที่สุดของเชียงใหม่ ชุมประตูประดับไม้แกะสลักรูปนกยูงอันเป็นสัญลักษณ์ของเจ้านายฝ่ายเหนือ มีรายละเอียดวิจิตรงดงามด้วยงานจำหลักไม้ตามแบบฝีมือช่างหลวง ด้านหลังพระวิหารหอคำหลวง มีพระเจดีย์องค์ประธานของวัดทรงระฆังบนฐานรูปแปดเหลี่ยม รายล้อมด้วยเหล่าเจดีย์รายงดงามอยู่โดยรอบ

๕. วัดโพธารามมหาวิหาร

สถานที่ตั้ง ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดโพธารามมหาวิหาร เป็นวัดพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ เดิมชื่อวัดเจดีย์เจ็ดยอด หรือ วัดเจ็ดยอด ในราวปี พ.ศ.๑๙๙๙ พระเจ้าติโลกราช กษัตริย์ลำดับที่ ๑๑ ของอาณาจักรล้านนา ไทย โปรดฯให้หมื่นด้ามพร้าศตเป็นนายช่างทำการก่อสร้างพระอารามขึ้น แล้วปลูกต้นมหาโพธิ์ในบริเวณพระอาราม เพราะเหตุนี้จึงปรากฏชื่อว่า “วัดโพธารามมหาวิหาร”

วัดเจดีย์เจ็ดยอด ได้ชื่อว่ามีเจดีย์รูปทรงแปลกที่สุด เป็นโบราณสถานที่สำคัญที่สุดของวัด เชื่อว่าถ่ายแบบมาจากมหาโพธิ์เจดีย์พุทธคยา ประเทศอินเดีย คือมียอดตั้งอยู่บนเรือนธาตุสี่เหลี่ยมถึงเจ็ดยอด มีลายปูนปั้นบนผนังด้านนอกองค์เจดีย์เป็นงานประติมากรรมปูนปั้น ภาพเทพยดานั่งขัดสมาธิเพชร ประนมหัตถ์อยู่กลางพระอุระ กับภาพเทพยดาพนมมือนยืน ทรงเครื่องภูษาภรณ์ อันเป็นสมัยนิยมในหมู่ชนชั้นสูงสมัยโบราณ สวมเครื่องศิราภรณ์ทรงเทริด มีทั้งแบบทรงสูงและทรงเตี้ย สังเกตบนยอดศิราภรณ์ประดับด้วยลายวิจิตรแตกต่างกันไปในแต่ละองค์ เช่น ลายกระจับ ลายดอกบัว ลายหน้ากาล ลายดอกไม้ บนพื้นผนังเป็นลายดอกไม้ร่วงคล้ายลายถ้วยชามสมัย ราชวงศ์เหม็งของจีน นอกจากนี้ยังมีลายประดับหัวเสาซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของล้านนา แม้พม่ายังรับเอาไปและเรียกกว่า “ลายเชียงใหม่” นับเป็นสถาปัตยกรรมชิ้นเอกทางพุทธศาสนาของล้านนา ที่มีความวิจิตรงดงาม สะท้อนถึงความเจริญทางด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมอย่างสูงสุด

๖. วัดสวนดอก

สถานที่ตั้ง ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

วัดสวนดอก หรือวัดบุพผาราม วัดนี้พระเจ้ากือนาทรงสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๑๔ เพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของพระมหาเถระสุนทราภรณ์ ผู้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาเถรวาทในแผ่นดินล้านนาไทย วัดนี้แต่เดิมเป็นพระราชอุทยาน (สวนดอกไม้ต้นพยอม) ของเจ้านายฝ่ายเหนือในราชวงศ์เม็งราย กษัตริย์ล้านนาไทยสมัยแรกเริ่ม มีสถาปัตยกรรมสำคัญคือพระเจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์ทรงลังกาบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และวิหารโถงเป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าเก้าตื้อ ซึ่งพญาเมืองแก้วโปรดให้หล่อขึ้นเป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัยขนาดใหญ่ ซึ่งได้รับการยกย่องว่ามีพระพุทธรูปลักษณะแบบศิลปะล้านนาผสมกับศิลปะสุโขทัยงดงามที่สุดในล้านนา

ภายในบริเวณวัดยังมี “กุฏิเจ้านายฝ่ายเหนือ” สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ โดยพระดำริในพระราชยาเจ้าดารารัศมี ใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้านายฝ่ายเหนือในราชตระกูล ณ เชียงใหม่ พระนางทรงเห็นว่าทำเลที่ตั้งของวัดสวนดอกกว้างขวาง จึงโปรดให้อัญเชิญรวบรวมพระอัฐิของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ และ พระประยูรญาติ มาประดิษฐานรวมกัน วัดสวนดอกจึงกลายเป็นที่เก็บอัฐิของเจ้านายในราชวงศ์เชียงใหม่สืบมา โดยราชสกุลรุ่นต่อๆมาก็ได้อุปถัมภ์คำชู้วัดนี้ตลอดมา และนับเป็นวัดประจำตระกูล ณ เชียงใหม่เป็นต้นมา

๘. วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม)

สถานที่ตั้ง บริเวณเชิงดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดแห่งนี้มีความแตกต่างจากวัดอื่นทั่วไป ด้วยการที่มีอุโมงค์ตรงตามชื่อของวัด สมัยพระเจ้ากือนาธรรมมาธิดราช (พ.ศ. ๑๙๑๐) ทรงมีความเลื่อมใสต่อพระมหาเถรจันทร์ผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก จึงโปรดให้บูรณะวัดเวฬุภักขาราม และอาราธนาให้มาจำพรรษาที่วัดแห่งนี้ และตั้งชื่อวัดว่า “วัดอุโมงค์เถรจันทร์” มีการสร้างอุโมงค์ทางเดิน ๔ ช่องขึ้นด้านหน้าซึ่งเชื่อมต่อกันได้ เพื่อให้พระรูปนี้ใช้เป็นสถานที่ในการวิปัสสนากรรมฐาน

ปี พ.ศ. ๒๑๐๖ สมัยที่พม่าปกครองล้านนา ทำให้วัดอุโมงค์ขาดการบำรุง ปล่อยให้ร้างปรักหักพังเรื่อยๆ จนกระทั่งในเวลาต่อมา เจ้าชื่น สิริโรส ได้จัดการแผ้วถางบูรณะวัดนี้ และสร้างกุฏิหลังใหม่เพิ่ม จากนั้นจึงนิมนต์พระภิกษุปัญญานันทะจากสวนโมกข์มาจำพรรษา และเป็นผู้ตั้งให้ส่วนต่อท้ายชื่อวัดนี้ว่า “สวนพุทธธรรม” เพื่อใช้เรียกป่าผืนใหญ่ที่ตั้งอยู่ใกล้เคียง ซึ่งเป็นพื้นที่โดยรอบประมาณ ๑๕๐ ไร่

มีเจดีย์ที่น่าสนใจตั้งอยู่ในบริเวณที่ต่อเนื่องกับอุโมงค์ทางทิศเหนือ เป็นเจดีย์ทรงระฆังระยະแรกของศิลปะล้านนา สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งปรับเปลี่ยนมาจากเจดีย์ทรงระฆังในศิลปะพุกาม มีปื้นปูนประดับลวดลายส่วนฐานใต้ทรงระฆัง รูปกลีบบัวประกอปกกันเป็นบัวคว่ำและบัวหงาย (ปัทมบาท) ตามแบบอย่างของเจดีย์มอญพม่า

๘. วัดอินทราวาส (วัดต้นเกว๋น)

สถานที่ตั้ง หมู่ที่ ๔ ตำบลหนองควาย อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่

เป็นวัดเก่าแก่สร้างขึ้นประมาณ จ.ศ. ๑๒๑๘ (พ.ศ. ๒๓๙๙-๒๔๑๒) สมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ เป็นเจ้าหลวงปกครองนครเชียงใหม่ “ต้นเกว๋น” คือชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งเรียกตามภาษาพื้นเมืองล้านนา ซึ่งมีอยู่ในบริเวณที่ สร้างวัด จึงได้ชื่อวัดครั้งแรกว่า "วัดต้นเกว๋น" ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า "วัดอินทราวาส" มาจากชื่อของเจ้าอาวาสที่สร้างวัดผสมกับคำว่าเจ้าอาวาส (อินทร์ + อาวาส)

วัดต้นเกว๋น มีพระวิหารทรงล้านนาที่งดงามสมบูรณ์แบบ และศาลาเป็นมณฑปแบบจตุรมุข ซึ่งพบเพียงหลังเดียวในภาคเหนือ จัดว่าเป็นศิลปกรรมล้านนาต้นแบบดั้งเดิม ที่แสดงถึงแบบแผนทางศิลปะและภูมิสถาปัตยกรรมที่งดงามและทรงคุณค่า แม้จะได้รับการบูรณะซ่อมแซมแต่ยังคงไว้ซึ่งศิลปะแบบดั้งเดิม

ในสมัยโบราณมีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ จากอำเภอดงมาเข้ามายังเมืองเชียงใหม่ โดยวัดต้นเกว๋นจะอยู่บนเส้นทางสายดั้งเดิมที่กระบวนแห่ผ่านจึงใช้เป็นสถานที่หยุดพัก จึงถือเป็นประเพณีของเจ้าหลวงเชียงใหม่ที่ต้องหยุดแวะพักและประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ณ ศาลาจตุรมุข เพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชาสงฆ์สมโภชเป็นเวลา ๓ วัน ๓ คืนก่อนที่จะอัญเชิญเข้าเมืองเชียงใหม่

๘. วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร

สถานที่ตั้ง บ้านดอยสุเทพ หมู่ ๙ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดพระธาตุดอยสุเทพเป็นพระอารามหลวง ชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่บนยอดดอยสุเทพ เป็นหนึ่งในวัดสำคัญที่ชาวเชียงใหม่เคารพนับถือ เสมือนเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่มาแต่โบราณกาล ตามประวัติพระเจ้ากือนาทรงสร้างวัดนี้ไว้บนยอดเขาดอยสุเทพ (ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙) โดยได้นำพระบรมธาตุ ของพระพุทธเจ้ามาจากเมืองปางจา จังหวัดสุโขทัย บรรจุไว้ในองค์พระเจดีย์

พระธาตุดอยสุเทพ เป็นเจดีย์ทรง ๑๒ เหลี่ยม ตั้งอยู่บนฐานบัวฉลุลายจำนวน ๕ ชั้น กว้างฐาน ๑๒ เหลี่ยมอีก ๓ ชั้น ถัดลงมาเป็นฐานยกเก็จ ปิดด้วยทองจังโก ซึ่งก่อสร้างตามแบบศิลปะล้านนา พระธาตุเจดีย์องค์ภายในดั้งเดิมสร้างโดยพระญากือนา มีรูปทรงกลม้ายกับพระเจดีย์ที่วัดสวนดอก คือเป็นเจดีย์ทรงกลมที่มีองค์ระฆังใหญ่แบบสุโขทัย แต่ต่อมาได้รับการปรับเปลี่ยนใหม่ในสมัยล้านนาตอนปลายให้เป็นเจดีย์ทรง ๑๒ เหลี่ยมในสมัยพระเมืองเกษเกล้า

ครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาไทย มาจากวัดบ้านปาง จังหวัดลำพูน เป็นผู้เริ่มดำเนินการสร้างถนนขึ้นสู่พระธาตุดอยสุเทพ โดยมีเจ้าแก้วนารัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่สมัยนั้น เป็นผู้เริ่มขุดดินด้วยจอบเป็นปฐมฤกษ์ ตรงที่บริเวณน้ำตกห้วยแก้ว ใกล้กับด้านหน้าสวนสัตว์เชียงใหม่ในปัจจุบัน โดยเริ่มสร้างวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๗

ภาพประกอบที่ 39 ศิลปินที่เข้าร่วมในโครงการเก็บข้อมูลภาพถ่ายและวาดภาพร่างจากวัดทั้ง 9 แห่งในเชียงใหม่

ภาพประกอบที่ 39 ศิลปินที่เข้าร่วมในโครงการเก็บข้อมูลภาพถ่ายและวาดภาพร่างจากวัดทั้ง 9 แห่งในเชียงใหม่

บทที่ 8

การดำเนินงานสร้างสรรค์ภาพพิมพ์ไม้

การดำเนินงานเลือกสรรศิลปินเข้าร่วมในโครงการ ได้พิจารณาคัดเลือกจากศิลปินที่มีรูปแบบผลงานจิตรกรรมแนวทิวทัศน์ และหรือมีความถนัดในเทคนิคภาพพิมพ์ไม้ เข้าร่วมสร้างสรรค์ผลงานเป็นภาพวาดต้นแบบ เพื่อนำมาทำให้เป็นงานภาพพิมพ์ไม้ ในกรรมวิธีการพิมพ์เทคนิคต่างๆ โดยจะมีการพิจารณาผลงานที่ได้ของศิลปินแต่ละคน ว่ามีรูปแบบสอดคล้องหรือมีความเป็นไปได้ในการทำผลงาน จากกระบวนการทำแม่พิมพ์ไม้ 3 เทคนิคหลัก คือการพิมพ์ไม้แบบใช้สีน้ำ แบบใช้สีน้ำมัน และการพิมพ์ไม้แบบลิโธกราฟ โดยมีหลักการพิจารณาดังนี้

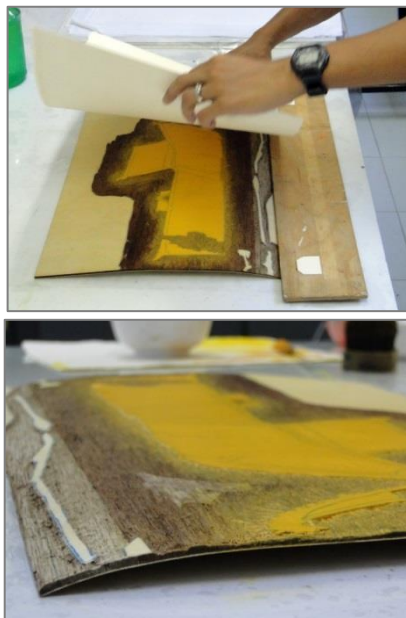
1. ศิลปินที่สร้างสรรค์ผลงานด้วยเทคนิคจิตรกรรมแบบสีน้ำ จะเลือกใช้เทคนิคการพิมพ์ไม้แบบใช้สีน้ำ ซึ่งเป็นกรรมวิธีการพิมพ์ที่จะให้ผลลัพธ์ใกล้เคียงกับต้นแบบมากที่สุด ด้วยคุณลักษณะของสีที่โปร่งบางจากการพิมพ์คล้ายกับการเขียนแต้มด้วยสีน้ำ
2. ศิลปินที่สร้างสรรค์ผลงานด้วยเทคนิคจิตรกรรมแบบสีน้ำมัน จะเลือกใช้เทคนิคการพิมพ์ไม้แบบใช้สีจากหมึกพิมพ์น้ำมัน ด้วยวิธีการพิมพ์ภาพหลายสีแบบใช้แม่พิมพ์แผ่นเดียว (Reduction woodblock printing) ซึ่งเป็นเทคนิคการพิมพ์ที่ให้ผลลัพธ์จากการทับซ้อนกันของชั้นสีต่างๆ ใกล้เคียงกับงานจิตรกรรมต้นแบบที่เขียนด้วยสีน้ำมัน
3. ศิลปินที่สร้างสรรค์ผลงานด้วยเทคนิคการวาดเส้น จะเลือกใช้การพิมพ์ในเทคนิคลิโธกราฟ ซึ่งเป็นเทคนิคการพิมพ์บนแม่พิมพ์ไม้ที่ให้ผลลัพธ์เช่นเดียวกับภาพพิมพ์หิน หรือ “ลิโธกราฟ” (Lithograph)

การสร้างสรรค์ผลงานด้วยเทคนิคแม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำ

การพิมพ์ไม้แบบสีน้ำเป็นการพิมพ์แบบดั้งเดิมงานงานศิลปะภาพพิมพ์ญี่ปุ่น ได้เริ่มต้นขึ้นหลังจากที่มีการคิดค้นเทคนิคการวางกระดาษลงบนแม่พิมพ์ไม้ให้ตรงกันได้ทุกครั้งในขั้นตอนการพิมพ์ ซึ่งเรียกว่า “เคนโตะ” (見当) งานศิลปะภาพพิมพ์ “อุคิโยะ-เอะ” ผลิตขึ้นจากการประสานร่วมงานกันของศิลปินและเหล่าช่างฝีมือแขนงต่างๆ โดยเริ่มต้นจากศิลปินออกแบบวาดภาพขึ้นเป็นลายเส้นขาวดำ ภาพวาดจะถูกคัดลอกลงบนแผ่นไม้แล้วแกะสลักโดยช่างผู้ชำนาญให้เป็นแม่พิมพ์ต้นแบบ นำมาพิมพ์เป็นภาพลายเส้นแล้วคัดลอกซ้ำลงแผ่นไม้อีกหลายแผ่น โดยจำแนกแยกแยะให้เป็นแม่พิมพ์สีต่างๆ แม่พิมพ์ทั้งหมดจะถูกส่งต่อให้กับช่างพิมพ์ นำเข้าสู่ขั้นตอนการพิมพ์สอดสีทับซ้อนกันอย่างละเอียดประณีต เพื่อผลิตขึ้นเป็นงานภาพพิมพ์หลากสีจำนวนมาก

การดำเนินงานได้ศึกษาข้อดีของการใช้สีน้ำ ในเทคนิคการทำภาพพิมพ์แม่พิมพ์ไม้แบบญี่ปุ่น ที่ให้ผลลัพธ์ในผลงานที่มีสีสันโปร่งใสงดงาม คล้ายคลึงกับจิตรกรรมสีน้ำต้นแบบของศิลปิน แต่เนื่องจากการทำภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ ต้องใช้วัสดุและอุปกรณ์เฉพาะบางอย่าง เช่น แปรงขนม้า กระดาษสา และแม่พิมพ์ไม้อัดเนื้อไม้สนของญี่ปุ่น จึงได้เริ่มต้นทดลองทำงานผลงานภาพพิมพ์ไม้ โดยหาวัสดุทดแทนที่สามารถหาได้ในท้องถิ่นภาคเหนือ เช่น กระดาษสา และแผ่นไม้อัด

ผลการดำเนินการทดลองพบว่าแผ่นไม้อัดที่หาซื้อจากร้านวัสดุก่อสร้างทั่วไป ยังไม่มีคุณภาพดีพอที่จะนำมาใช้งานในการทำภาพพิมพ์ เนื่องจากความเรียบของผิวหน้าไม่สม่ำเสมอ เนื้อไม้หยาบ แข็งกระด้าง ยากต่อการใช้แกะสลักร่องรอยให้ประณีตได้ อีกทั้งแม่พิมพ์ไม้อัดเมื่อถูกความชื้นจากน้ำ จะโก่งตัวโค้งงอเป็นอุปสรรคในการพิมพ์ และยากต่อการวางกระดาษพิมพ์เข้ากับฉากกั้นกับกระดาษสำหรับกระดาษสาที่ได้จากโรงงานทำกระดาษซึ่งผลิตขึ้นในจังหวัดลำปาง ให้ผลลัพธ์ในการพิมพ์ได้ดีกับเทคนิคการพิมพ์แบบใช้หมึกพิมพ์น้ำมัน แต่สำหรับการพิมพ์แบบใช้สีน้ำยังให้ผลไม่สมบูรณ์ เมื่อเทียบเคียงผลจากการพิมพ์ด้วยกระดาษสาของญี่ปุ่น ทั้งนี้ยังมีความเป็นไปได้ที่จะติดต่อกับผู้ผลิตให้พัฒนากระดาษขึ้นเฉพาะสำหรับการพิมพ์แบบสีน้ำต่อไป

ภาพประกอบที่ 40 แสดงการโก่งตัวโค้งงอของแม่พิมพ์ไม้อัด เป็นอุปสรรคในการวางกระดาษพิมพ์

ด้วยความสำคัญและความพิเศษเฉพาะของเทคนิคแม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำ โครงการจึงได้เชิญศิลปินภาพพิมพ์ชาวญี่ปุ่น Mr.Yoshisuka Funasaka ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเทคนิคการทำภาพพิมพ์ไม้แบบใช้สีน้ำ มาเป็นศิลปินในพำนักเป็นเวลา 2 สัปดาห์ เพื่อบรรยายและสาธิตการทำภาพพิมพ์แบบญี่ปุ่นให้กับนักศึกษาและผู้สนใจ รวมถึงการเข้าร่วมสร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์ภูมิทัศน์ของวัดในจังหวัดเชียงใหม่ให้กับโครงการด้วย

ภาพประกอบที่ 41 การบรรยายและสาธิตภาพพิมพ์แบบญี่ปุ่น

การพิมพ์แบบไล่ค่าน้ำหนักของสีจากเข้มไปจนกระทั่งอ่อนจาง เป็นคุณลักษณะพิเศษประการหนึ่งของเทคนิคแม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำ ที่ให้ผลทางสุนทรียภาพที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งศิลปินญี่ปุ่น ได้นำเทคนิคการพิมพ์ไล่ค่าน้ำหนักของสีแบบต่างๆ โดยการทำการสาดและแนะนำเทคนิคการพิมพ์ตามแบบแผนดั้งเดิม ให้แก่คณะทำงานจนสามารถทำผลงานออกมาได้เป็นผลสำเร็จ

ภาพประกอบที่ 42 การบรรยายและสาธิตภาพพิมพ์แบบญี่ปุ่น

ผลงานภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ "วัดต้นเกว๋น" จากต้นแบบภาพถ่ายของ ผศ.ธงชัย ยุคันตพรพงษ์ ออกแบบสร้างแม่พิมพ์และพิมพ์ โดย นักศึกษาสาขาภาพพิมพ์ นายพงศ์เพชร วงศ์ยิ้มย่อง ดำเนินงาน จากที่ไม่เคยทำเทคนิคแม่พิมพ์ไม้สีน้ำมาก่อน จนกระทั่งได้ผู้เชี่ยวชาญชาวญี่ปุ่นมาช่วยสอนและ แนะนำเทคนิคการพิมพ์ จนสำเร็จเป็นภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำชิ้นแรกของโครงการ

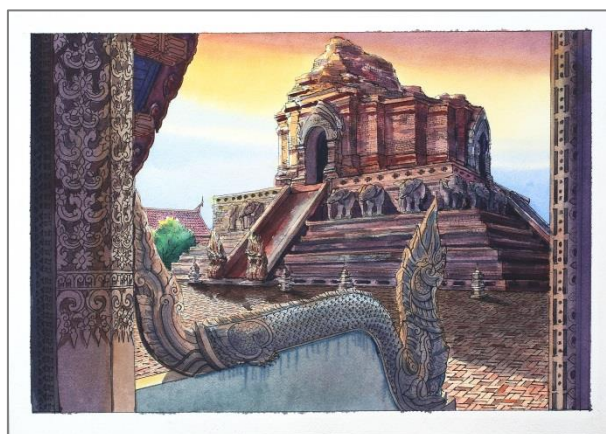
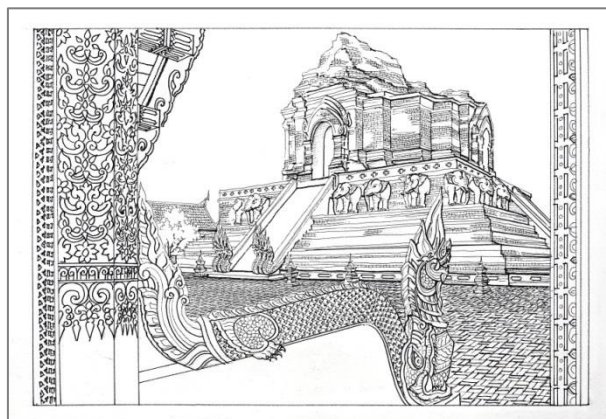
ภาพประกอบที่ 43 การบรรยายและสาธิตภาพพิมพ์แบบญี่ปุ่น

คุณูปการสำคัญอีกประการหนึ่งในการเชิดศิลป์ภาพพิมพ์ชาวญี่ปุ่นมาในโครงการนี้คือ ได้ถ่ายทอดวิธีทำอุปกรณ์ลูกประคบพิมพ์ ที่เรียกในภาษาญี่ปุ่นว่า "บะเรง" โดยเป็นแบบดั้งเดิมที่ตัวลูกประคบจะทำขึ้นจากกาบไผ่ที่นำมาตัดเป็นริ้วยาวเท่าๆกัน แล้วถักเป็นเกลียวให้มีความยาว15เมตร จากนั้นนำมาขมวดทาบให้สั้นลงจนกลายเป็นปมเกลียวใหญ่ขึ้น ขดให้เป็นวงใส่ในตัวลูกประคบ ซึ่งต้องใช้ทั้งทักษะความชำนาญเป็นอย่างสูง แต่ผู้ที่เข้ารับการอบรมนั้นสามารถเรียนรู้ขั้นตอนในการทำได้อย่างรวดเร็ว และทำตัวลูกประคบออกมาได้อย่างสมบูรณ์แบบ ทั้งนี้อุปกรณ์ลูกประคบนี้คือเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งในการพิมพ์ภาพพิมพ์ไม้แบบใช้สีน้ำ ซึ่งผู้ดำเนินโครงการคาดว่าจะศึกษาหาความเป็นไปได้ในการใช้วัสดุกาบไผ่ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นของไทยเพื่อทำลูกประคบบะเรงในโอกาสต่อไป

ภาพประกอบที่ 44 ขั้นตอนในการทำอุปกรณ์ลูกประคบพิมพ์ “บะเรง”

เนื่องจากต้นแบบผลงานของศิลปินมีลายเส้นที่ละเอียดมาก การแกะลายเส้นบนแม่พิมพ์ไม่ให้เกิดความเสียหายกับต้นแบบทำได้ยาก จึงทำการทดลองแกะแม่พิมพ์ด้วยเครื่องตัดเลเซอร์ โดยเริ่มจากคัดลอกภาพลายเส้นลงในคอมพิวเตอร์ แล้วจึงประมวลข้อมูลของภาพทั้งหมดผ่านเข้าเครื่องตัดเลเซอร์ ให้ลำแสงกัดเซาะผิวหน้าไม้ให้เกิดร่องลึกตามแบบที่โปรแกรมกำหนดไว้ การทดลองได้ผลลัพธ์ที่น่าพอใจ แต่การคัดลอกแบบและทำข้อมูลภาพลงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ต้องใช้เวลามาก รวมถึงมีค่าใช้จ่ายสูงเกินกว่างบประมาณตามแผนงานที่ตั้งไว้มาก อีกทั้งแผ่นแม่พิมพ์ไม้สึกเนื่อละเอียดยิ่งมีขนาดใหญ่หาได้ค่อนข้างยากและมีราคาแพง จึงกลับไปสร้างแม่พิมพ์ลายเส้นหลักตามวิธีการดั้งเดิม คือ ศิลปินผู้ชำนาญการในใช้เครื่องมือแกะแม่พิมพ์ไม้

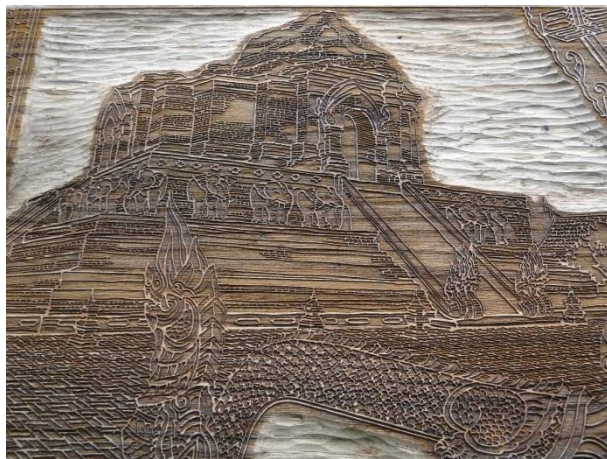
ภาพประกอบที่ 45 ภาพลายเส้นและจิตรกรรมต้นแบบ ศิลปิน ผศ. สุรสิทธิ์ เสาวคง

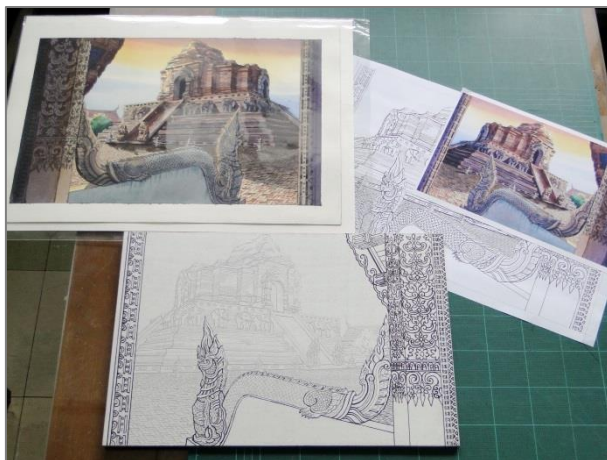
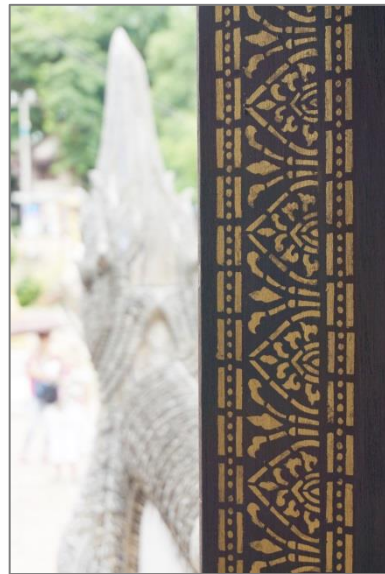
ภาพประกอบที่ 46 การทดสอบพิมพ์ภาพลายเส้นด้วยแม่พิมพ์จากเครื่องเลเซอร์

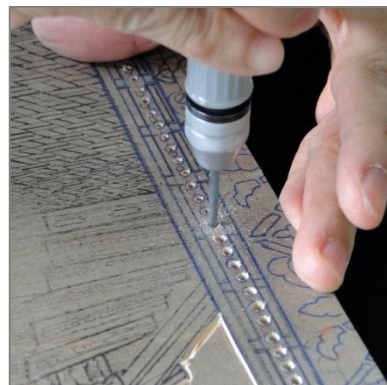
ภาพประกอบที่ 47 การสร้างแม่พิมพ์ลายเส้นด้วยเครื่องตัดเลเซอร์

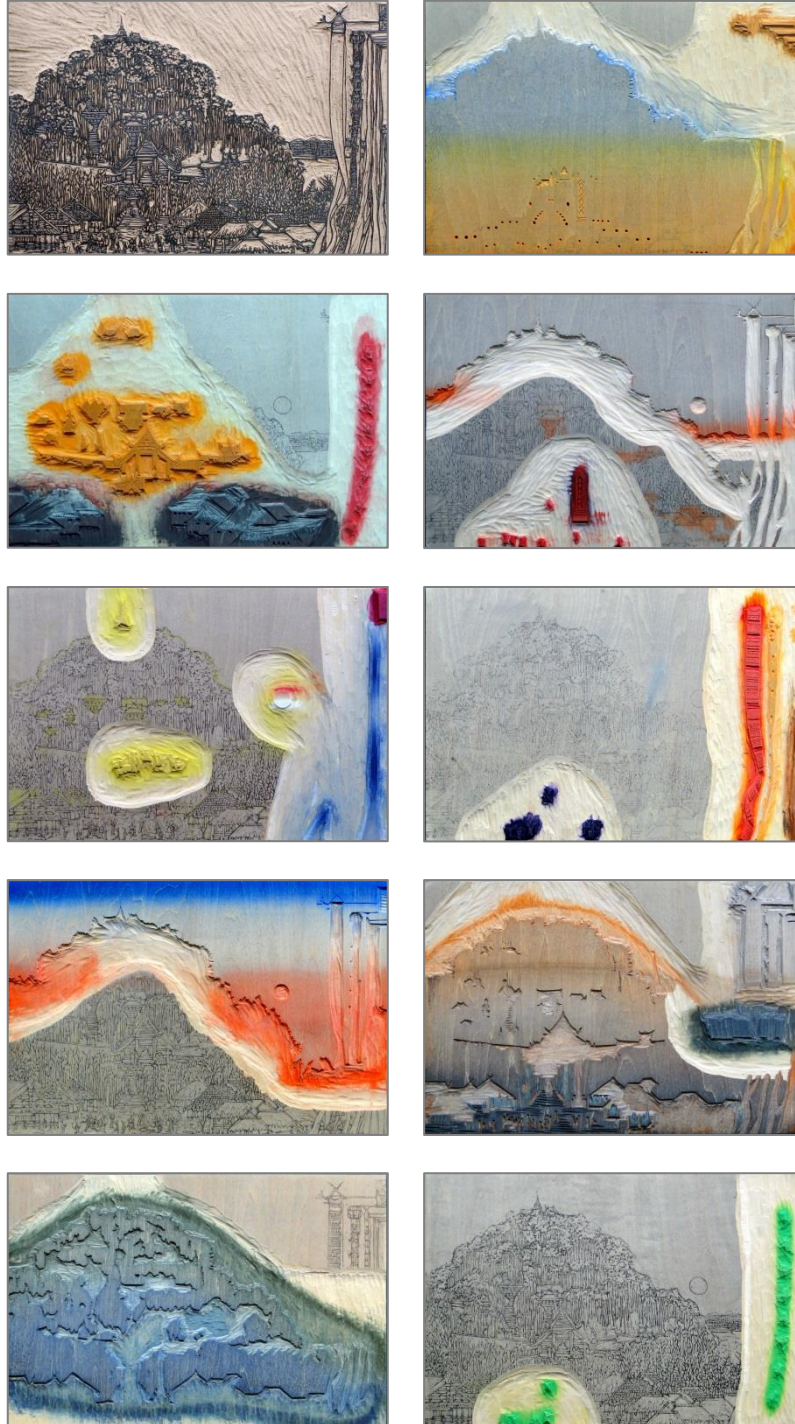
ภาพประกอบที่ 48 แม่พิมพ์ภาพลายเส้นที่ทำด้วยเครื่องตัดเลเซอร์

ภาพประกอบที่ 49 ศึกษาข้อมูลรายละเอียดเพิ่มเติมจากมุมมองในสถานที่จริง

ภาพประกอบที่ 50 ขั้นตอนต่างๆในกรรมวิธีการทำภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ

ภาพประกอบที่ 51 แม่พิมพ์ลายเส้นหลักและแม่พิมพ์สอตสี ผลงาน "เวียนเทียนวันพระใหญ่ที่วัดตันเกว่น"

ศิลปิน ศาสตราจารย์เกียรติคุณ พิชญ์ สุภานิมิต

ภาพประกอบที่ 52 ผลงานก่อนและหลังจากพิมพ์ลายเส้นหลัก "เวียนเทียนวันพระใหญ่ที่วัดตันเกว่น"

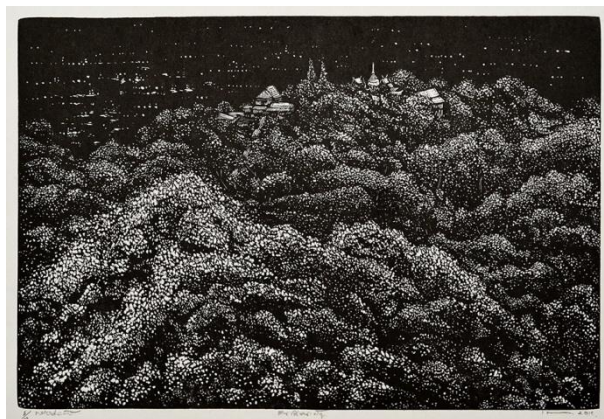
ศิลปิน ศาสตราจารย์เกียรติคุณ พิชญ์ สุภานิมิต

การสร้างสรรคผลงานด้วยเทคนิคแม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำมัน

ในแวดวงการเรียนการสอนศิลปะของไทย ภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำมันเป็นที่รู้จักและนิยมทำกันมานาน เนื่องจากเป็นเทคนิคภาพพิมพ์ที่มีวิธีการพิมพ์ไม่ซับซ้อน รวมถึงวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ก็หาได้ง่าย และมีราคาไม่แพง ประการสำคัญคือไม่จำเป็นต้องพึ่งอุปกรณ์แท่นพิมพ์ขนาดใหญ่ เนื่องจากสามารถใช้ลูกประคบทำการพิมพ์แบบกดดูทดแทนได้ ทำให้ภาพพิมพ์ไม้เทคนิคนี้ถูกศิลปินภาพพิมพ์เลือกใช้ เป็นสื่อการแสดงผลออกทางศิลปะอย่างแพร่หลาย จักรี คงแก้ว และ เทพพงษ์ หงส์ศรีเมือง ศิลปินภาพพิมพ์ไม้ทั้งสองต่างมีทักษะการใช้เครื่องมือแกะไม้ สร้างรอยลึกให้พิมพ์เป็นลายเส้นเล็กละเอียดตลอดประสานกันสร้างน้ำหนัก ขาว เทา และดำขึ้นเป็นภาพผลงานได้อย่างลึกซึ้ง

ภาพประกอบที่ 53 "หอไตรวัดพระสิงห์" ศิลปิน จักรี คงแก้ว

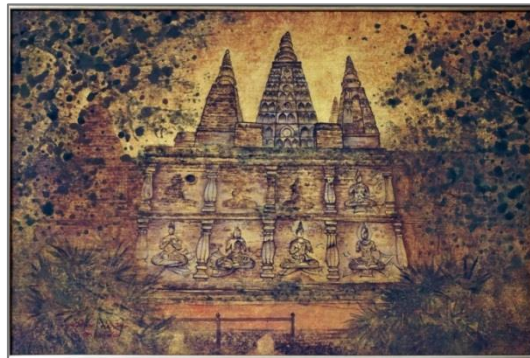
ภาพประกอบที่ 54 "คืนเดือนเพ็ญ" ศิลปิน เทพพงษ์ หงส์ศรีเมือง

ภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำมันขาว-ดำซึ่งพิมพ์โดย ธีรวุฒิ คำอ่อน ใช้เทคนิคการพิมพ์ภาพหลายสีแบบใช้แม่พิมพ์แผ่นเดียว แต่ศิลปินเลือกใช้สีแบบเอกรงค์ ให้น้ำหนักสีขาว เทา และดำ ต่างระดับลดหลั่นพิมพ์ทับซ้อนกันจนเป็นภาพที่สมบูรณ์ โดยมีภาพถ่ายจากหน้าบันซุ้มประตูทางเข้าหน้าพระวิหารวัดพันเตาเป็นต้นแบบผลงาน

ภาพประกอบที่ 55 "วัดพันเตา" ต้นแบบภาพถ่าย ธงชัย ยุคินตพรพงษ์ พิมพ์ผลงาน ธีรวุฒิ คำอ่อน

เทคนิคการพิมพ์ภาพหลายสีแบบใช้แม่พิมพ์แผ่นเดียว ได้รับการนำมาใช้ถ่ายทอดผลงานของศิลปินอีก 4 ท่าน ในการพิมพ์แบบสีน้ำมัน โดยศิลปินที่เข้าร่วมโครงการในกลุ่มนี้มีผลงานจิตรกรรมต้นแบบเทคนิคสีน้ำมันและสีอะคริลิก ซึ่งลักษณะผลงานที่มีสีสันต่างๆทับซ้อนกันมากมาย จึงมีความเป็นไปได้ในการถ่ายทอดผลงานออกมาให้ใกล้เคียงกับต้นแบบด้วยเทคนิคการพิมพ์นี้ ผลงานของศิลปินท่านแรกคือ พักพงษ์ ทองเกลี้ยง วาดผลงานภาพวัดโพธารามมหาวิหาร หรือวัดเจดีย์เจ็ดยอด โดยศิลปินที่ถ่ายทอดเป็นผลงานภาพพิมพ์คือ เทพพงษ์ หงส์ศรีเมือง

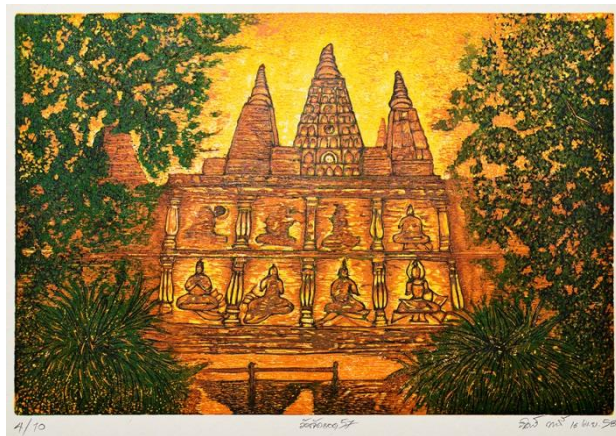
ภาพประกอบที่ 56 "วัดเจดีย์เจ็ดยอด" ผลงานจิตรกรรม พักพงษ์ ทองเกลี้ยง

ภาพประกอบที่ 57 การทำงานถ่ายทอดผลงานจากจิตรกรรมให้เป็นภาพพิมพ์ไม้

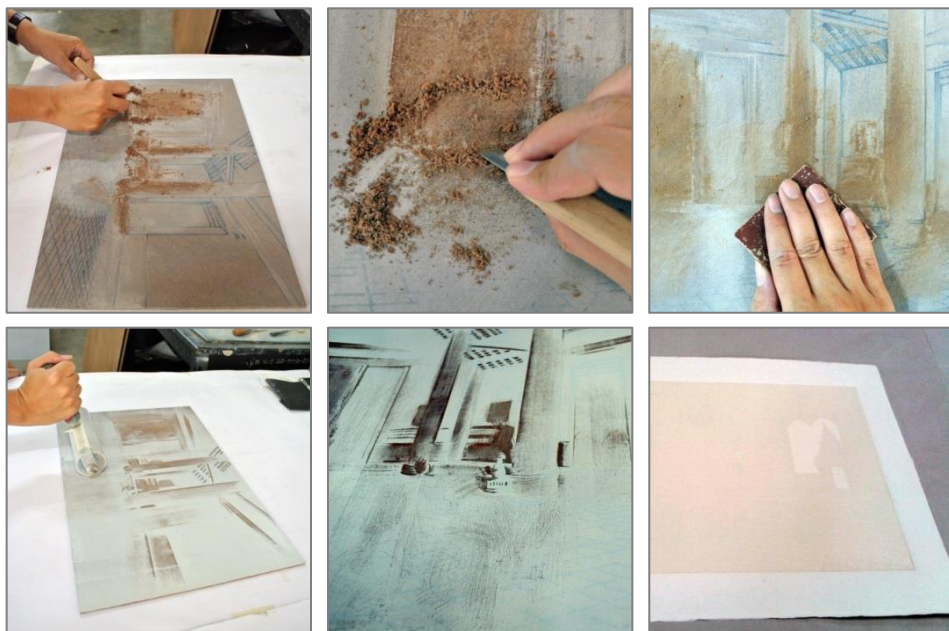

ภาพประกอบที่ 58 แสดงขั้นตอนการพิมพ์ซ้อนสีด้วยแม่พิมพ์แผ่นเดียว

ภาพประกอบที่ 59 "วัดเจติยเจ็ดยอด" ต้นแบบผลงาน พิศพงษ์ ทองเกลี้ยง พิมพ์ผลงาน เทพพงษ์ หงส์ศรีเมือง

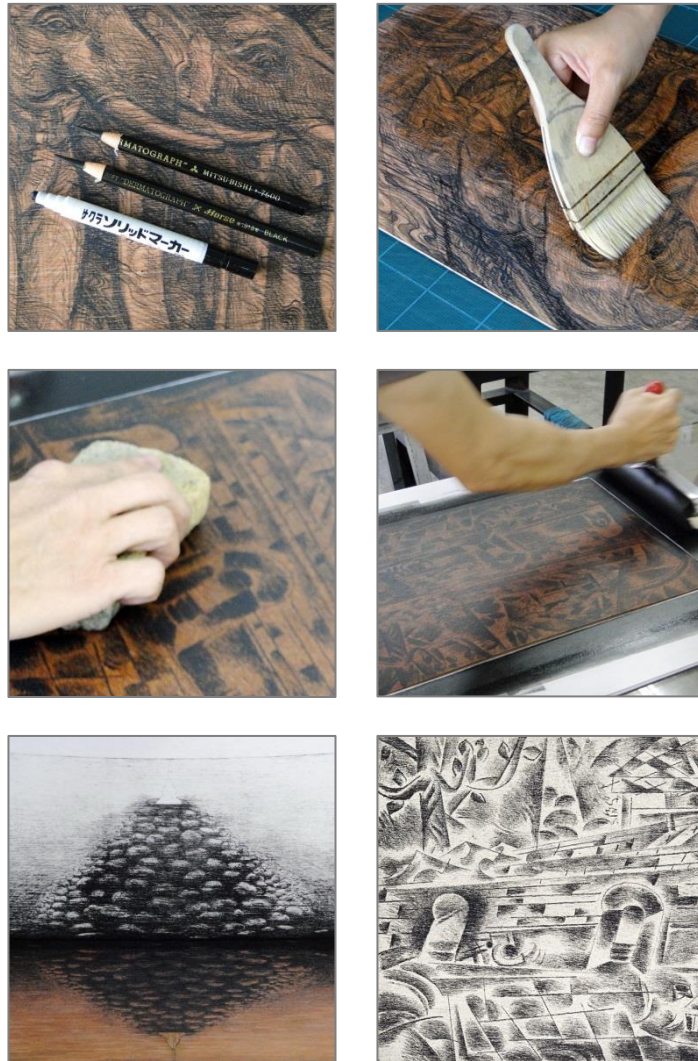
ศิลปินอีกท่านหนึ่งคือ ประวีณ เปียงชมภู ใช้เทคนิคการพิมพ์หลายสีด้วยแม่พิมพ์เดี่ยว สื่อแสดงออกถึงบรรยากาศภายใน “วิหารหอคำหลวง” ของวัดพันเตา ด้วยวิธีการแกะและการพิมพ์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะพิเศษไม่เหมือนใคร คือแทนที่จะใช้เครื่องมือแกะเซาะแม่พิมพ์ให้เกิดร่องลึกสร้างพื้นที่ผิวขนตามปกติทั่วไป แต่กลับใช้วิธีขีดและขีดผิวหน้าไม่ให้เกิดความตื้นระดับเพียงเล็กน้อย แล้วใช้ลูกกลิ้งลงหมึกพิมพ์เพียงชั้นบางๆทับซ้อนกันในแต่ละครั้งของการพิมพ์ โดยใช้โครงสร้างของภาพแบบเอกรงค์มีน้ำหนักอ่อนแก่ที่แตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ให้ผลลัพธ์ทางระบายสีที่เบาบางสร้างมิติบรรยากาศ ให้สะท้อนถึงภาวะแห่งความสงบสว่างภายในจิตใจ สอดคล้องกับเนื้อหาผลงานที่มีแรงบันดาลใจจากพุทธศาสนา

ภาพประกอบที่ 60 ขั้นตอนในการทำงานแม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำมันของศิลปิน ประวีณ เปียงชมภู

การสร้างสรรค์ผลงานด้วยเทคนิคแม่พิมพ์ไม้แบบลิโกราฟ

การดำเนินงานทำภาพพิมพ์ไม้เทคนิคนี้ได้จัดเตรียมวัสดุให้กับศิลปินคือ แม่พิมพ์ไม้อัดและดินสอไขชนิดต่างๆ โดยเลือกให้ศิลปินที่สนใจหรือมีความถนัดในการทำงานโดยการวาดเส้น เนื่องจากเป็นการพิมพ์แบบใหม่ที่อยู่ในระหว่างการวิจัย จึงยังไม่สามารถควบคุมจำนวนพิมพ์ให้มีมาตรฐานใกล้เคียงกันได้ ทำให้ผลงานส่วนหนึ่งล้มเหลวไม่สัมฤทธิ์ผลตามที่คาดหวังไว้ โดยคาดว่าจะมีปัจจัยเหตุจากอุณหภูมิขณะทำการพิมพ์ที่ร้อนอบอ้าว และหรือวิธีทำน้ำยาเคลือบไม้ “เคซิน” ยังไม่มีความเสถียรในส่วนผสมเพียงพอ เป็นผลให้การทำภาพพิมพ์ไม้ในเทคนิคแม่พิมพ์ไม้แบบลิโกราฟ ต้องถูกระงับไปเพื่อดำเนินงานในส่วนเทคนิคการพิมพ์อื่นต่อไป

ภาพประกอบที่ 61 ขั้นตอนในการทำงานแม่พิมพ์ไม้แบบลิโกราฟ

บทที่ 9

ผลงานภาพพิมพ์ไม้ชุดทัศนียภาพ ๙ วัดสำคัญแห่งนครเชียงใหม่

แผนภูมิแสดงชื่อวัดทั้ง ๙ แห่ง รายนามศิลปินที่เข้าร่วมสร้างสรรค์ผลงาน และเทคนิคภาพพิมพ์ไม้ ๓ แบบ

๙ วัดสำคัญของเชียงใหม่	ศิลปินต้นแบบผลงาน	เทคนิคการพิมพ์	พิมพ์ผลงาน
๑.วัดเชียงใหม่	๑.ศรีวรรณ เสาวคง	แม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำ	พรทิพย์ ไชยพินาศศรี
	๒.รุ่งศักดิ์ ดอกบัว	แม่พิมพ์ไม้แบบลิโกราฟ	ธงชัย ยุคันตพรพงษ์
๒.วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร	๓.จักรี คงแก้ว	แม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำมัน	จักรี คงแก้ว
๓.วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร	๔.สุรสิทธิ์ เสาวคง	แม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำ	ธงชัย ยุคันตพรพงษ์
	๕.พรชัย ใจมา	แม่พิมพ์ไม้แบบลิโกราฟ	ธงชัย ยุคันตพรพงษ์
๔.วัดพันเตา	๖.จรรยา บุญสวน	แม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำมัน	วรรณิณี ลิ้นไพลย์
	๗.ธงชัย ยุคันตพรพงษ์	แม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำมัน	ธีรวิทย์ คำอ่อน
	๘.ประวีณ เปียงชมพู	แม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำมัน	ประวีณ เปียงชมพู
	๙.ทรงเดช ทิพย์ทอง	แม่พิมพ์ไม้แบบลิโกราฟ	ธงชัย ยุคันตพรพงษ์
๕.วัดโพธารามมหาวิหาร (วัดเจดีย์เจ็ดยอด)	๑๐.พิชัย นิรันดร์	แม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำมัน	ไชยา วรรณเลิศ
	๑๑.ลิปร มาแก้ว	แม่พิมพ์ไม้แบบลิโกราฟ	ธงชัย ยุคันตพรพงษ์
	๑๒.พัคพงษ์ ทองเกลี้ยง	แม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำมัน	เทพพงษ์ หงษ์ศรีเมือง
๖.วัดสวนดอก (วัดบุปผาราม)	๑๓.สังัด ปุยอ็อก	แม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำ	ธนาเศรษฐ์ ศิริอภิวัลย์
	๑๔.ชัยวัฒน์ คำพันธ์	แม่พิมพ์ไม้แบบลิโกราฟ	ธงชัย ยุคันตพรพงษ์
	๑๕.ธงชัย ยุคันตพรพงษ์	แม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำ	ธงชัย ยุคันตพรพงษ์
๗.วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม)	๑๖.โยชิสุเกะ ฟุเนะซะกะ	แม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำ	โยชิสุเกะ ฟุเนะซะกะ
	๑๗.ประสงค์ ลือเมือง	แม่พิมพ์ไม้แบบลิโกราฟ	ธงชัย ยุคันตพรพงษ์
	๑๘.เทพศิริ สุขโสภา	แม่พิมพ์ไม้แบบลิโกราฟ	ธงชัย ยุคันตพรพงษ์
๘.วัดอินทราวาส (วัดต้นแก้ว)	๑๙.พิษณุ สุภณมิตร	แม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำ	ธงชัย ยุคันตพรพงษ์
	๒๐.ธงชัย ยุคันตพรพงษ์	แม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำ	พงศ์เพชร วงศ์เยี่ยมยอง
๙.วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร	๒๑.วิฒนะ วัฒนาพันธุ์	แม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำมัน	พิศิษฐ์ รุจิระศิริกุล
	๒๒.ไชยยศ จันทราทิตย์	แม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำ	ไชยยศ จันทราทิตย์
	๒๓.พัทยศ พุฒเจริญ	แม่พิมพ์ไม้แบบลิโกราฟ	ธงชัย ยุคันตพรพงษ์
	๒๔.ศรีใจ กันทะวัง	แม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำมัน	ศรีใจ กันทะวัง
	๒๕.เทพพงษ์ หงษ์ศรีเมือง	แม่พิมพ์ไม้แบบสีน้ำมัน	เทพพงษ์ หงษ์ศรีเมือง

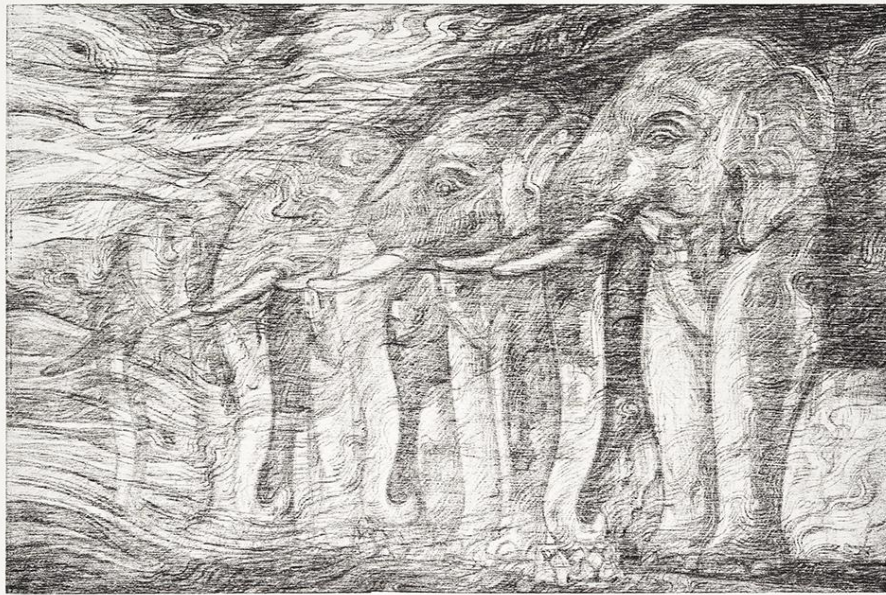
๑.วัดเชียงมั่น

- ชื่อผลงาน "วัดเชียงมั่น"
- ต้นแบบผลงานจิตรกรรมสีน้ำ อาจารย์ศรีวรรณ เสาร์คง
- เทคนิคภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ ขนาด 30X45 cm. พิมพ์บนกระดาษญี่ปุ่น
- 20สี 10แม่พิมพ์ พิมพ์สอตสีทับซ้อน25ครั้ง (20C 10B 25P) จำนวนพิมพ์ 10 Edition
- แกะแม่พิมพ์และพิมพ์ภาพผลงาน นางสาวพรทิพย์ ไชยพิมานศรี

๑. อดิเชงฮัน

- ชื่อผลงาน "วัดเชียงมั่น"
- ต้นแบบผลงานวาดเส้น อาจารย์รุ่งศักดิ์ ดอกบัว
- เทคนิคภาพพิมพ์ไม้แบบลิโทกราฟ (Lithograph on Wood) ขนาด 30X45 cm.
- พิมพ์บนกระดาษเยื่อไผ่ขนาด 40X55 cm.
- พิมพ์ภาพผลงาน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธงชัย ยุคันทพรพงษ์

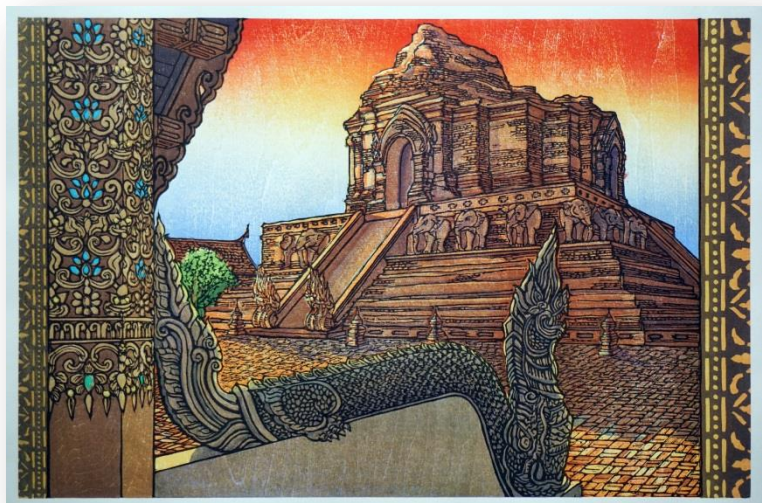
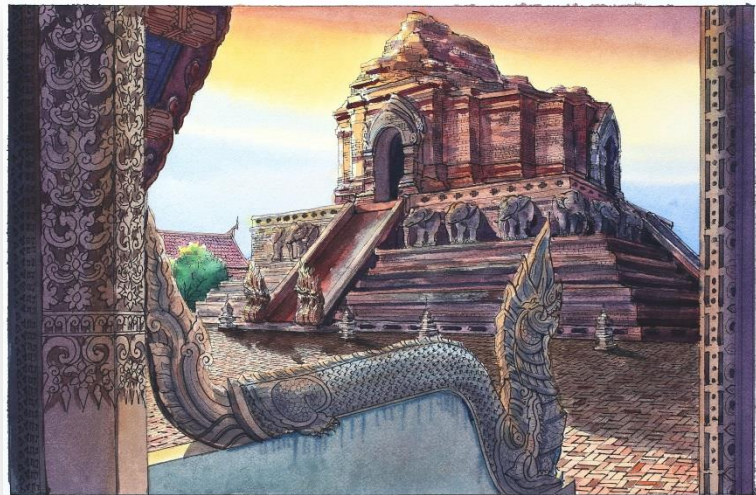
๒. จัดทำสิ่งอรรถาธิบาย

- ชื่อผลงาน "หอไตรวัดพระสิงห์"
- ต้นแบบและพิมพ์ภาพผลงาน นายจักรี คงแก้ว
- เทคนิคภาพพิมพ์แบบสีน้ำมัน ขนาด 30X45 cm.
- พิมพ์บนกระดาษเยื่อไฟขนาด 40X55 cm.

๓. วัดเอติยัลลวงวรวิหาร

- ชื่อผลงาน "ความสงบ"
- ต้นแบบผลงานจิตรกรรมสีน้ำ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรสิทธิ์ เสาวคง
- เทคนิคภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ ขนาด 30X45 cm. พิมพ์บนกระดาษญี่ปุ่น
- 16สี 12แม่พิมพ์ พิมพ์สอตสีทับซ้อน34ครั้ง (16C 12B 34P) จำนวนพิมพ์ 20 Edition
- แกะแม่พิมพ์ลายเส้น นายเทพพงษ์ หงษ์ศรีเมือง
- แกะแม่พิมพ์สี นายณรงค์ชัย ดาวดาษ
- แยกสีและพิมพ์ภาพผลงาน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธงชัย ยุคันตพรพงษ์

- ชื่อผลงาน "วัดพันเตา"
- ต้นแบบผลงานภาพถ่าย อาจารย์จรูญ บุญสวน
- เทคนิคภาพพิมพ์แบบสีน้ำมัน ขนาด 30X45 cm.
- พิมพ์บนกระดาษเยื่อไฟขนาด 40X55 cm.
- พิมพ์ภาพผลงาน วรรณิ ลิ้มบุญ

๔. วัดพันเตา

- ชื่อผลงาน "วัดพันเตา"

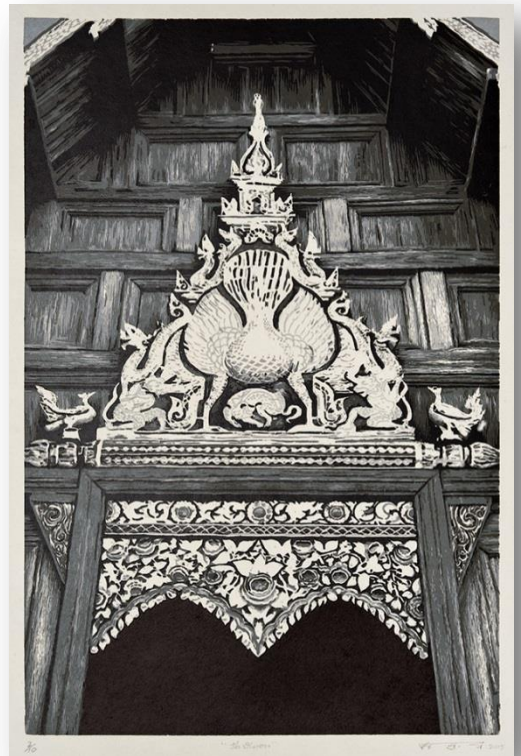
๔. วัดชัยเดา

- ต้นแบบผลงานภาพถ่าย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธงชัย ยุคันตพรพงษ์

- เทคนิคภาพพิมพ์แบบสีน้ำมัน ขนาด 30X45 cm.

- พิมพ์บนกระดาษเยื่อไฟขนาด 40X55 cm.

- พิมพ์ภาพผลงาน นายธีรวุฒิ คำอ่อน

- ชื่อผลงาน "วัดพันเตา"
- ต้นแบบและพิมพ์ภาพผลงาน นายประวิณ เปียงชมภู
- เทคนิคภาพพิมพ์แบบสีน้ำมัน ขนาด 30X45 cm.
- พิมพ์บนกระดาษเยื่อไฟขนาด 40X55 cm.

๔. วัดพันเตา

๕. อดัมเตา

- ชื่อผลงาน "วัดพันเตา"
- ต้นแบบผลงานวาดเส้น อาจารย์ทรงเดช ทิพย์ทอง
- เทคนิคภาพพิมพ์ไม้แบบลิโทกราฟ (Lithograph on Wood) ขนาด 30X45 cm.
- พิมพ์บนกระดาษเยื่อไผ่ขนาด 40X55 cm.
- พิมพ์ภาพผลงาน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธงชัย ยุคันตพรพงษ์

- ชื่อผลงาน "วัดโพธารามมหาวิหาร"
- ต้นแบบผลงานจิตรกรรมสีน้ำมัน อาจารย์พิชัย นิรันต์
- เทคนิคภาพพิมพ์แบบสีน้ำมัน ขนาด 30X45 cm.
- พิมพ์บนกระดาษเยื่อไฟขนาด 40X55 cm.
- แกะแม่พิมพ์และพิมพ์ภาพผลงาน นายไชยา วรรณเลิศ

๕. วัดโพธารามมหาวิหาร

๕. วัดไชยธารามมหาวิหาร

- ชื่อผลงาน "วัดเจดีย์เจ็ดยอด"
- ต้นแบบผลงานจิตรกรรมสีอะคริลิก นายพัคพงษ์ ทองเกลี้ยง
- เทคนิคภาพพิมพ์แบบสีน้ำมัน ขนาด 30X45 cm.
- พิมพ์บนกระดาษเยื่อไฟขนาด 40X55 cm.
- พิมพ์ภาพผลงาน นายเทพพงษ์ หงษ์ศรีเมือง

๕. จัดนิทรรศการมหาวิทยาลัย

- ชื่อผลงาน "มหาโพธาราม"
- ต้นแบบผลงานวาดเส้น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ลิปิกร มาแก้ว
- เทคนิคภาพพิมพ์ไม้แบบลิโทกราฟ (Lithograph on Wood) ขนาด 30X45 cm.
- พิมพ์บนกระดาษเยื่อไฟขนาด 40X55 cm.
- พิมพ์ภาพผลงาน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธงชัย ยุคันตพรพงษ์

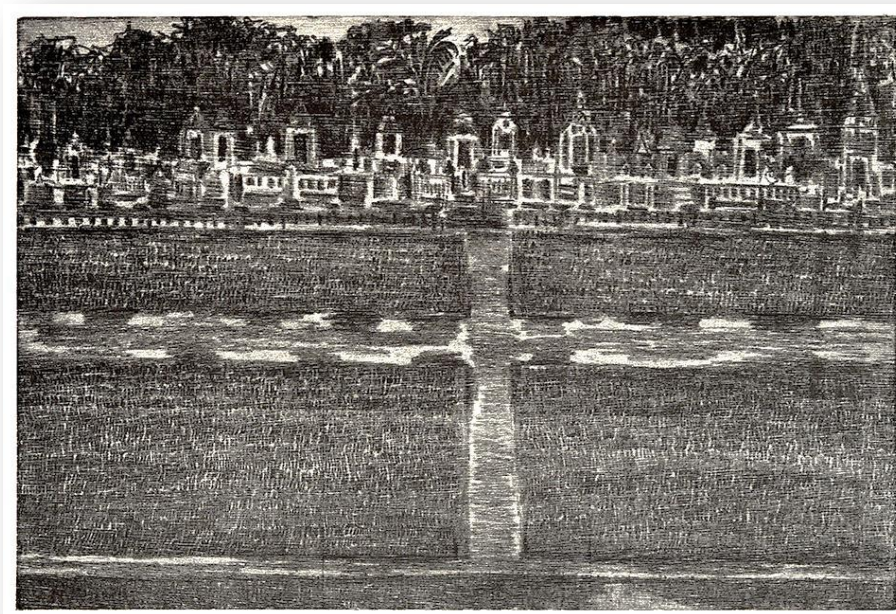
๖. จัดแสดงออก

- ชื่อผลงาน “วัดสวนดอก”
- ต้นแบบผลงานจิตรกรรมสีน้ำ อาจารย์สัจด์ ปุยอ้อก
- เทคนิคภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ ขนาด 30X45 cm. พิมพ์บนกระดาษญี่ปุ่น
- 11สี 4แม่พิมพ์ พิมพ์สดสีทับซ้อน20ครั้ง (11C 4B 20P) จำนวนพิมพ์ 10 Edition
- แกะแม่พิมพ์และพิมพ์ภาพผลงาน นายธนาเศรษฐ์ ศิรอภิวัลย์

6. วัดสวนดอก

- ชื่อผลงาน "วัดสวนดอก"
- ต้นแบบผลงานวาดเส้น อาจารย์ชัยวัฒน์ คำพันธ์
- เทคนิคภาพพิมพ์ไม้แบบลิโทกราฟ (Lithograph on Wood) ขนาด 30X45 cm.
- พิมพ์บนกระดาษเยื่อไฟขนาด 40X55 cm.
- พิมพ์ภาพผลงาน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธงชัย ยุคันตพรพงษ์

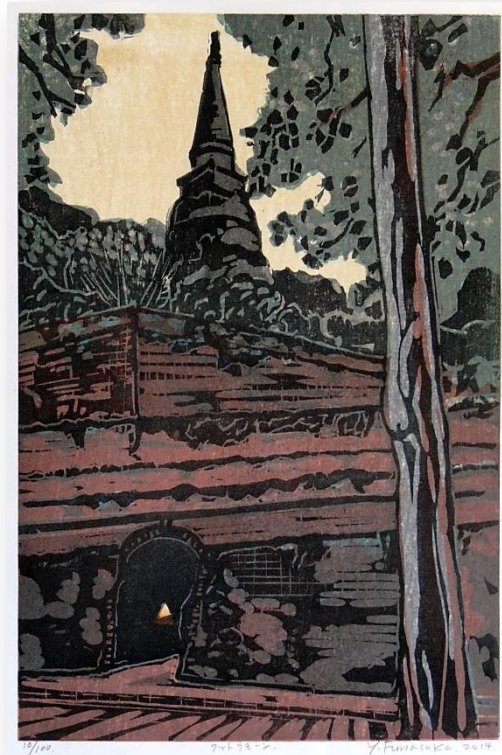
๖. วัสดุตกแต่ง

- ชื่อผลงาน "กุ๋เจ้านายฝ่ายเหนือ"
- ต้นแบบภาพถ่ายและพิมพ์ภาพผลงาน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธงชัย ยุคันตพรพงษ์
- เทคนิคภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ ขนาด 30X45 cm. พิมพ์บนกระดาษสาญี่ปุ่น
- 11สี 7แม่พิมพ์ พิมพ์สอตสีทับซ้อน14ครั้ง (11C 7B 14P) จำนวนพิมพ์ 10 Edition
- แกะแม่พิมพ์สี นายณรงค์ชัย ดาวดาษ

ณ. อดุลยวงศ์ (สอวชออดอว)

- ชื่อผลงาน “วัดอุโมงค์”
- ต้นแบบและพิมพ์ภาพผลงาน โยชิสุเกะ ฟุนะซะกะ (Yoshisuke FUNASAKA)
- เทคนิคภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ ขนาด 30X45 cm. พิมพ์บนกระดาษญี่ปุ่น
- 7สี 6แม่พิมพ์ พิมพ์สอตสีทับซ้อน8ครั้ง (7C 6B 8P) จำนวนพิมพ์ 10 Edition

- ชื่อผลงาน "วัดอุโมงค์"

๘. วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม)

- ต้นแบบผลงานวาดเส้น อาจารย์ประสงค์ ลือเมือง

- เทคนิคภาพพิมพ์ไม้แบบลิโทกราฟ (Lithograph on Wood) ขนาด 30X45 cm.

- พิมพ์บนกระดาษเยื่อไฟขนาด 40X55 cm.

- พิมพ์ภาพผลงาน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธงชัย ยุคันตพรพงษ์

1/14

วัดอุโมงค์

ธงชัย ยุคันตพรพงษ์ 2015

๘. วัลลภธรรมาวาส (วัลลภธรรมาวาส)

- ชื่อผลงาน "เวียงเทียนวันพระใหญ่ที่วัดต้นเกว๋น"
- ต้นแบบผลงานจิตรกรรมเทคนิคผสม ศาสตราจารย์เกียรติคุณ พิชญ์ สุภาภิรม
- เทคนิคภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ ขนาด 30X45 cm. พิมพ์บนกระดาษญี่ปุ่น
- 24สี 9แม่พิมพ์ พิมพ์สอดสีทับซ้อน31ครั้ง (24C 9B 31P) จำนวนพิมพ์ 15 Edition
- แกะแม่พิมพ์ลายเส้น นายเทพพงษ์ หงษ์ศรีเมือง
- แกะแม่พิมพ์สี นายณรงค์ชัย ดาวดาษ
- แยกสีและพิมพ์ภาพผลงาน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธงชัย ยุคันตพรพงษ์

๘. วัดอัมพวัน (วัดต้นแก้ว)

- ชื่อผลงาน "วัดต้นแก้ว"
- ต้นแบบผลงานภาพถ่าย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธงชัย ยุคันตพรพงษ์
- เทคนิคภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ ขนาด 30X45 cm. พิมพ์บนกระดาษญี่ปุ่น
- 11สี 4แม่พิมพ์ พิมพ์สอตสีทับซ้อน20ครั้ง (11C 4B 20P) จำนวนพิมพ์ 10 Edition
- แกะแม่พิมพ์และพิมพ์ภาพผลงาน นายพงศ์เพชร วงศ์ยิ้มย่อง

๔. วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร

- ชื่อผลงาน "วัดพระธาตุดอยสุเทพ"
- ต้นแบบผลงานจิตรกรรมสีน้ำมัน อาจารย์วัฒน์ วัฒนาพันธุ์
- เทคนิคภาพพิมพ์แบบสีน้ำมัน ขนาด 30X45 cm.
- พิมพ์บนกระดาษเยื่อไฟขนาด 40X55 cm.
- แกะแม่พิมพ์และพิมพ์ภาพผลงาน นายพิศิษฐ์ รุจิระศิริกุล

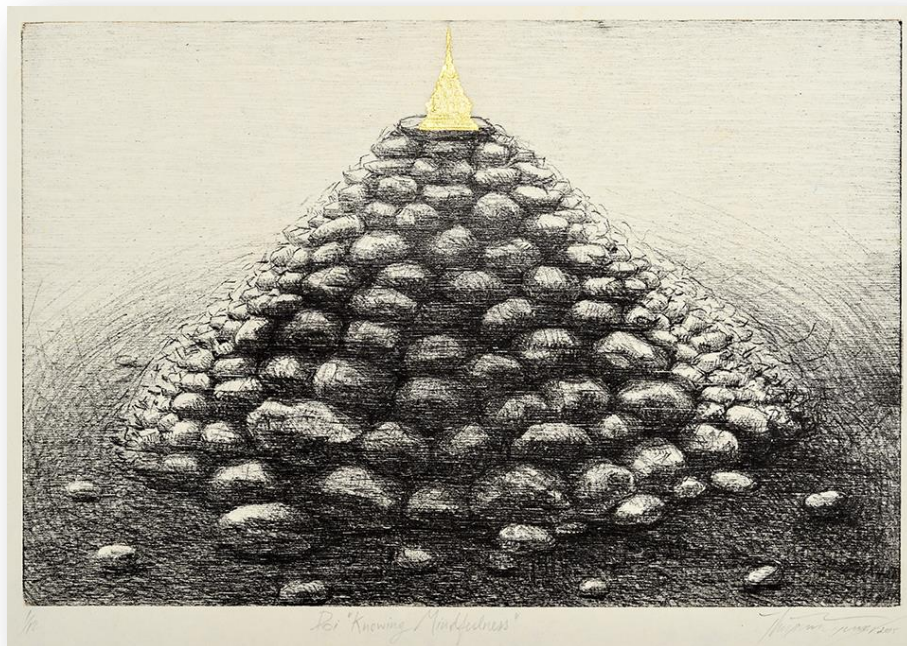
๔. รัชชวราวุฒอดุษฎีเทพราชวรวิหาร

- ชื่อผลงาน "ดอยสุเทพ เชียงใหม่ ๒๕๕๘"
- ต้นแบบและพิมพ์ภาพผลงาน อาจารย์ไชยยศ จันทราทิตย์
- เทคนิคภาพพิมพ์ไม้แบบสีน้ำ ขนาด 30X45 cm. พิมพ์บนกระดาษสาญี่ปุ่น
- 19สี 11แม่พิมพ์ พิมพ์สอดสีทับซ้อน19ครั้ง (19C 11B 19P) จำนวนพิมพ์ 20 Edition

๘. วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร

- ชื่อผลงาน “ดอยแห่งการตื่นรู้”
- ต้นแบบผลงานวาดเส้น รองศาสตราจารย์พัทยศ พุทธเจริญ
- เทคนิคภาพพิมพ์ไม้แบบลิโทกราฟ (Lithograph on Wood) ขนาด 30X45 cm.
- พิมพ์บนกระดาษเยื่อไฟขนาด 40X55 cm. ปิดทองคำเปลวองค์พระธาตุ
- พิมพ์ภาพผลงาน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธงชัย ยุคันตพรพงษ์

๔. วัดพระธาตุยอดสูงเขมวราชวรวิหาร

- ชื่อผลงาน "คืนเดือนเพ็ญ"
- ต้นแบบและพิมพ์ภาพผลงาน นายเทพพงษ์ หงษ์ศรีเมือง
- เทคนิคภาพพิมพ์แบบสีน้ำมัน ขนาด 30X45 cm.
- พิมพ์บนกระดาษเยื่อไฟขนาด 40X55 cm.

บรรณานุกรม

- ชูลุด นิ่มเสมอ. 2536. เอกสารการอบรมศิลปปะภาพพิมพ์แม่พิมพ์ไม้. ภาควิชาภาพพิมพ์
คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธงชัย ยุคันตพรพงษ์. 2551. การทำศิลปะภาพพิมพ์โดยใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ในท้องถิ่นและปลอดภัย
มลพิษ : คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ธงชัย ยุคันตพรพงษ์. 2555. เอกสารคำสอนกระบวนการวิชาภาพพิมพ์ 2 (Printmaking II)
กระบวนการพิมพ์แม่พิมพ์ผิวขน (Relief Process) : คณะวิจิตรศิลป์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ประพันธ์ ศรีสุตา. 2553. มหากาพย์ ภาพพิมพ์ไม้แกะ พ.ศ. 2504-2513. กรุงเทพฯ : บริษัท สยาม
ทองกิจ จำกัด
- พิษณุศุภนิมิต. 2550. ประทับไว้ในอินเดียแดนพุทธภูมิ. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน).
- อิทธิพล ตั้งโฉลก. 1992. ทศวรรษภาพพิมพ์. กรุงเทพฯ : Con-tempus
The Bangkok Fine Art Center.
- Akira Kurasaki. 1993. NHK Shumi Hyakka (Moku Hanga Ni Shita Shimu). Tokyo,
Japan : Nippon Publishing.
- Ann, Westley. 2001. Relief Printmaking. New York : Watson-Guption Publication.
- Fukita Fukiaki. 2006. Gendai Moku Hanga Giho. Tokyo, Japan : ABE Publishing Ltd.,
- Fumio Kitaoka. 1979. Moku Hanga. Osaka, Sougensha Publishing.
- Hillier, Jack Ronald. 1980. The art of Hokusai in illustration. Berkeley, Calif
: University of California Press.
- Kobayashi Tadashi. 2005. Ukiyo E Meisho Edo Hyakukei Fugoku Monogatari. Tokyo,
Japan : Unsoudou.
- Munakata Shiko. 2002. Nihon no bi o meguru No.12, Tokyo, Sho Gakusan Publishing.
- Seishi Ozaku. 2004. Lithograph on the wood the Japanese way. Tokyo, Japan
: Buneisya Co., Ltd
- The Alumni of TAMA Art University. 2000. Atarashi Mohu Hanga Nyumon. Tokyo,
Japan : Seibundo Publishing.